

VIGILIA

FELELŐS SZERKESZTŐ:

SÍK SÁNDOR

CSERHÁTI JÓZSEF

GYURKOVICS TIBOR

KUNSZERY GYULA

HEGEDŰS LÁSZLÓ

HOLENDA BARNABÁS

SZEDŐ DÉNES

KARDEVÁN KÁROLY

MAGYAR FERENC

VARGA LÁSZLÓ

MIHELICS VID

írásai

1959 MÁRCIUS

Ára 5 forint

TARTALOM

	Oldal
<i>Cserháti József</i> : Az ember világmérvénysége a teológia megvilágításában	129
<i>Gyurkovics Tibor</i> : Golgotha (Vers)	134
<i>Kunszery Gyula</i> : Keresztút — Szonettek töviskoszorúja	135
<i>Hegedűs László</i> : Tavasz a télben, Órangyal-kép (Versek)	140
<i>Holenda Barnabás</i> : Tudósok, nézetek, viták a XVIII. században	141
<i>Hegedűs László</i> : Estefelé (Vers)	148
Bambusz-síp (<i>Szedő Dénes</i> kínai versfordításai)	149
<i>Kardeván Károly</i> : Pálffy Béla Hegedűs Nándor Ady-könyvében	151
<i>Magyar Ferenc</i> : Szárnyasoltár (Elbeszélés)	155
<i>Varga László</i> : Lennél-e lombom (Vers)	166
<i>Mihelics Vid</i> : Esmék és tények	167
A kis út	173

NAPLÓ

A bruges-i begináknál (174); Ősi falfestményekre bukkantak a Szaharában (175); Az olvasó naplója (177); Színházi órjázat (179); Néger katolikusok Amerikában (180); Indonézia (182); Freskók Kolozsvárt (182); Az emberiség jövőjéről (186); Irisz koszorújától a Jónás könyvéig (187); A gallup intézet kutatásai az istenhitről (189); Néri Szent Pülöp és a négyszázéves oratórium (190) 174

Felelős szerkesztő:

Sík Sándor

Szerkeszti: *Rónay György*

Főmunkatársak: *Belon Gellért, Doromby Károly, Mihelics Vid, Possonyi László, Radó Polikárp*

Felelős kiadó: *Saad Béla*

Kiadja a Vigilia munkaközösség.

Kéziratokat Budapest 4. Postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, V., Kossuth Lajos utca 1. A Vigilia postatakarékpénztári csekk száma: 37.343. Külföldi előfizetéseket is elfogadunk.

Megjelenik minden hónap elején.

Ára: 5.— forint.

AZ EMBER VILÁGKÖZPONTISÁGA A TEOLÓGIA MEGVILÁGÍTÁSÁBAN

A kérdéssel való foglalkozást a hittudomány részéről korunk természettudományos világképének sajátos alakulása teszi időszerűvé. A jelenkor egyik legnagyobb szellemi feladata a modern természettudományok egységes világképben való összegezése. A szintézisnek e munkája már megindult, és bár még igen homályosak az egyes rajzolatok, mégis biztosnak látszik, hogy az új világképben a központi helyet az ember foglalja el.

Az emberközépponti vagy „antropocentrikus” világszemlélet új alapjait kétségtelenül a modern fizikának és a modern biológiának köszönhetjük. E két legegységesebb természettudományi ág felfedezései nagy átalakító hatással voltak a többi természettudományra, és ma még fel nem becsülhető módon befolyásolják a szellemtudományokat és főleg a világnézeti eligazítást kereső bölcséleti, szociológiai és történelmi tudományokat. Az alkalmazott természettudományok eszmei kihatásukban az emberi egésznek különösen két vonására terelték a figyelmet: ezek a szociálé és az ember világközpontisága. Mindkettő az emberiség szellemi kincstárában eddig is létezett, de mint világszemléletet alakító tényezők csak korunkban kezdenek az összemberiség tudatos birtokává válni. A szociálé, az ember közösség és egymásrautaltság valósága az ember természetében rejlő ősadottság, nyugodtan mondhatjuk, természeti szükség-szerűség, amelynek jelenlétét elméletileg már a görög bölcsélet is ki-elemezte, a kereszténység pedig főparancsolatában — „szeresd felebarátodat, mint tenmagadat” — erkölcsileg meg is alapozta, mégis napjainkig kellett várni, míg egy teljesebb szociális szintézis megvalósítására a külső lehetőségek is megszülettek. Ezek a külső lehetőségek ma az alkalmazott természettudományokban, egyszóval a technikában a rendelkezésünkre állnak. Az evangéliumok szociális tanítása erkölcsileg örökérvényű, de ez az erkölcsi program ma kétszeresen sürgető feladattá válik a keresztény ember előtt is, amikor a megváltozott külső körülmények a szociálé szellemi tartalmát eddigi lehetőségeit messze túlhaladóan gyakorlati megvalósítás felé segítik.

A technika kétségtelenül megváltoztatta a körülöttünk levő világot mikrokozmosz és makrokozmosz vonatkozásaiban: a modern fizika feltárta parányi összetettségében az anyagot, és ezzel új megvilágítást kapott az anyag nagyméretű szerkezete. Belehátráltunk az anyag titkos mélységeibe; páratlan felfedezéseink révén a világ valóságjellegében más és több lett. Éppen ez a valóságmagnövekedés nyújt ma új lehetőségeket az emberi egymáshozrendeltség és egymásértlevés szélesebb méretű megvalósítására. A szociálé mint világot mozgó és alakító tényező a gyakorlati megvalósulás stádiumába lépett. A közlekedés és a hírszolgálat fejlődése megteremtette az ún. „nyitott világot” vagy „egyetlen világot”, nincsenek már áthatolhatatlan földrajzi, faji és nemzetiségi határok az emberiség nagy egészében; a gépesítés, az iparosítás és újabb energiaforrások bevetése eddigi gazdasági és társadalmi struktúrákban olyan mélyreható átalakulásokat idézett elő, hogy a szociálé és a kollektívum követelményei alakulásokban is mint természeti szükségesszerűségek léphettek fel.

Korunk átmeneti és forradalmi jellegének végső gyökere a technikától

átalakított külső világ. Ez a világ egyensúlyteremtésre vár és így új szellemi és lelki honfoglalásra kényszeríti az embert. Tanulmányunkat azonban nem a közösségi problémának — bár belső összefüggés áll fenn —, hanem a mai ember tudatában kialakuló másik vonásnak vagy valóság-szemléleti elemnek, az ember világgéközpontiságának szenteljük. Fenti fejtegetéseinknek a továbbiak szempontjából megvolt az értelmük, mert azt bizonyítják, hogy gondolatoknak a legtöbb esetben „környezetváltozásokra” van szükségük, hogy az általuk hordozott eszmei tartalom gyümölcsözően, azaz haladó értelemben alakítólag is hasson az emberre, a civilizációra és a kultúrára.

Az ember világgéközpontiságának a tudatát a megsejtésből vagy az elméleti elvonatkoztatottságból eleven valósággá és világszemléletünkbe alakítólag belenyúló köztudattá a mesterséges holdak tették. Ezek a világűrben száguldó szerkezetek azt bizonyítják, hogy az emberiség eredményesen fogott bele a világűr meghódításának az előkészületeibe, sőt a legújabb szovjet világűrrakéta alapján bátran állíthatjuk, hogy a hallatlan vállalkozásra a tudomány összes fizikai feltételeket elméletileg és gyakorlatilag már meg is teremtette. Ezzel egy csapásra köztudattá válik, hogy az ember világhelyzetének új pólusa, új súlypontja van, és ez a „kozmoszfelettség”, amelynek tudatában a bolygórendszer birtokbavétele már nem csak lehetőség, hanem egyúttal mint kötelesség és feladat jelenik meg. Akihez ma újság vagy rádióhír eljut — és ez ma szinte az egész emberiség —, az a mesterséges holdak és világűrrakéták tényében elemi erővel éli át az ember világgéközpontiságának elvitathatatlan valóságát, és egyúttal érzi, hogy ennek szellemi és erkölcsi kihatásai sem maradhatnak el.

A kibontakozó „emberközépponti” világszemléletnek két kihatását már most érezzük. Az egyik az embernek általánosabb és mélyebb értékelése, a másik pedig az ember történelmi felelősségének és általában a felelősségnek mint ilyennek új tartalmasodása. A múlt század mechanisztikus világgképében egyikről sem lehetett szó. Ezt az egyoldalú, merev világgképet a modern fizika és a modern biológia robbantották szét, tehát valóban a természettudományos fejlődésnek köszönhetjük emberképünk újra értékjelző szempontjait. A mechanisztikus világgképben az ember mint „gépmember” jelent meg. A természettudomány csak mechanikáról tudott, más szóval anyagról, és anyagi részecskék vonzó-taszító törvényeiről. Ebben a felfogásban a fizikai történet nem volt más, mint az anyagi pontnak térben és időben való mozgása, de a kémiai, a biológiai és a lélektani jelenséget is csak erre a sémára egyszerűsítették le, tehát ezek sem lehetnek egyebek, mint az atomok hely- és mozgásváltozásának a következményei. Ebben a mechanikai szemléletben minden valóság, ásványok, növények, állatok és az ember is különböző funkciókat teljesítő gépekké váltak. Ilyen szemlélet az embert az anyag nagy tengerében nivelált egyenlőségben hagyta, a világmindenség csupán mint lefolyásában meghatározott, determinált egész volt érdekes, „a nagy merev gépezet”, amelynek egyik kerekét embernek hívták. A századvégre oly jellemző társadalmi, gazdasági, sőt szellemi megmerevedés a mechanikai világgépnek szinte szükségszerű velejárói voltak; a tőkének kapitalisztikus moloch-jellege, amely a fennálló társadalmi tagoltság determinisztikus fenntartásában nyilatkozott meg, szintén ebből a szemléletből táplálkozott.

A gépmember felszabadítása érdekében az első vészkiáltások a szociológiai tudományokban hangzottak el, de a korszellem igénye páratlan gyorsasággal magukban a természettudományokban is jelentkezett. A század eleje óta az ember minden oldalról a tudományos érdeklődés középpont-

jába került, és ezzel a természettudományoknak csaknem minden ágában bekövetkezett az azóta sokat emlegetett „antropológiai fordulat”. E fordulat legjellemzőbb vonása, hogy az empirikus tárgyilagosságra való törekvés mellett az emberi szempont, az emberi jelleg és az emberi érték lettek a tudományosság eligazító indítékai. A természettudományokat ma már nem tekintjük öncéllal rendelkező emberi erőfeszítéseknek, mert rájöttünk arra, hogy csak ugyanaz lehet céljuk és rendeltetésük, mint az általános emberi megismerésnek: minél többet tudni saját magunkról és emberi mivoltunknak a körülöttünk levő valósághoz való viszonyairól. Szinte felfedezésnek minősül az a ráébredés, hogy az elszigetelt tudás, amelyre a szaktudós egy leszűkített tudásterületen belül törekszik, csak akkor bír értékkel, ha összefüggésben marad az általános emberi megismeréssel, gondolkodással és cselekvéssel. Egyszóval: egyre jobban tudatosul bennünk a nagy emberi szintézis, az emberi összértékelés szükségessége. Az embernek ez a kiemelése valóban fordulat a mult század egyoldalú gépezetszemléletével szemben, de ugyanakkor óriási fejlődést jelent az újkor humanista emberideáljával szemben is, amely csupán az egyén, az individuum szabadcselekvési keretét akarta biztosítani sokszor a „kiélésig” és megfélekedett arról, hogy az ember több mint egyén, hiszen az ember minden történelmi korszakában és minden egyes emberi lényben egyúttal az egész emberiség.

Az ember felé való fordulás aztán új programként jelentkezett a szel-lemtudományokban is. A szociológia mellett századunk bölceleti áramlatai már nem az elvonatkoztatott különállásban lebegő, emberi lényeket, hanem a konkrét, egzisztenciális helyzetben élő embert veszik szemügyre. A legsajátosabb változás ezen a vonalon tudományos történelemszemléletünkben következett be. Erre indítást ismét egy hosszú természettudományos kutatás végső összegezése adott, és ez a fejlődéstudományok eredményeinek a szintézise. A világnak története van, az élettelen anyagnak éppen úgy, mint az élők világának. Ez a történet nem csupán alakulások láncolata, hanem kimondottan fejlődéstörténet. Az elemek, az ásványok, a kőzetek, a növények, az állatok és az ember is az idő mélységeibe nyúló történettel rendelkeznek. Az ember még meg sem jelent a földön, mikor az őt körülvevő világ minden sajátosságával már néhány évmillióval korábban mai alakjában készen állott. Az ember teljesen kész világra talált rá. Ma nem egy tudósna az a nézete, hogy maga a természet fizikai és biológiai értelemben már lezárt és megérett történeti egész, és a biológiai fejlődéslehetőséget felváltotta az ember szellemi fejlődéspotenciálja. És itt domborodik ki az ember egyedülvalósága: a természetnek története van; minden, ami van, keletkezett, változott és átalakult, az ember viszont amióta a földön van, ember, ő is keletkezett, változott és alakult ugyan, de nem emberi lényegében, hanem az egyedülálló emberi mivoltnak mindig tökéletesebb kibontakozásában. Ezért az embernél nem szoktunk történetről, hanem történelemről beszélni.

A történelem fogalma feltételezi a szabad cselekvés fogalmát. Ami az embert minden más természeti valótól elkülöníti és kiemeli, az nem a saját biológiai értelemben vett történeti alakulása, hanem az a tény, hogy történelme van, vagyis történelmet csinál. A történelem gyökere a szabadság birtokában levő szellem, a lényegösszefüggéseket megismerő értelem és a megvalósításokra törekvő akarat. Ezzel a két csodálatos erővel az ember önmagát mint tudatos valóságot fogja fel és ezzel a tudattal alakítja, rendezi és valósággal újjáteremti a körülötte levő világot. Történelmet teremtő önismeretében az ember képes állandóan alakítólag hatni a külső világra, és ezért egyedül az ember foghatja fel a világminden-

ség alakulását olyan történetnek, amely az emberben végponthoz jutott el, és ezentúl benne történelemmé válik. A kozmikus történés valóban az emberben találta meg a befejező koronát.

Ez az emberközépponti történelemszemlélet, amely az embert az egész világmindenséggel nézi egybe, a történelem alanyát, lényegét és értelmét a szabad, de éppen ezért felelős ember cselekvéseinek az összegezésében határozza meg. Az ember minden új helyzetében felelősséggel tartozik a jövőért, de a múltért is, és így a történelem egysége, ami semmi egyéb, mint a civilizáció és a kultúra egysége, nem az események oksági egymásbaláncoltságából adódik, hanem abból a felelősségből, amivel az ember mindennek tartozik, ami vele együtt és általa adva van.

Az ember világgépponti helyzetének ma annyi oldalról történő új és teljesebb felismerése szükségszerűen magával fogja hozni az emberi felelősségtudat erkölcsi mélyülését, mert az ember hatalma a világmindenség felett csak akkor lesz teremtő hatalom, ha a felelősség erkölcsi törvényeihez köti magát. Csak megtisztult igazságokkal és az erkölcsi jóra való elszántabb törekvéssel indulhat el az emberiség az előtte megnyíló kozmikus távolságokba. A földi hosszú hódító út után az újabb hosszú út előtt önmagunkba kell szállnunk.

*

Célkitűzésünknek megfelelően szeretnők eddigi eszméléseinket a hit-tudomány felől is megvilágítani. Nincsen illetékesebb, mint a keresztény teológia legnagyobb rendszerzője, Szent Tamás, akit ebben a kérdésben megkérdezhetnénk.

Szent Tamás bölcséleti és teológiai embertana csaknem minden lényeges elemével ma is érvényben van a katolikus tanításban. Ennek kézenfekvő magyarázata az, hogy a nagy egyházdoktor az örök embernek Istenhez, sajátmagához, a másik emberhez és a természethez való vonatkozásait vizsgálta. Szent Tamásnak az emberről szóló tanítása áttörte a középkori fizikai világkép kereteit, és a modern természettudományok eredményei nélkül éppen mint teológus sejtette meg az ember világgéppontiségének tényét, mint ahogyan majdnem ezer évvel előtte Szent Ágoston is a teológiai gondolkodás mélyrelátásával a legcekélyebb természet-tudományos eligazítás nélkül megérezte a fejlődés gondolatát.

Szent Tamás teológus, igazságainak forrása az isteni kinyilatkoztatás, vagyis a Szentírás és a Szentagyomány. Az ember világgéppontiségára így elsősorban a szent könyvekben lefektetett isteni tanításból következik, igazságait aztán a természetes ész okfejtéseivel is megvilágítja és megerősíti.

Az isteni kinyilatkoztatás középpontjában Krisztus áll, és ez a tény két igen alapvető igazságot foglal magában: a Második Isteni Személy emberré levését, és az egész emberiségnek Krisztus művében történt megváltását. Az embernek — de ezzel egyúttal földünknek is — minden más teremtmény felett az isteni megtestesülés egyedülálló felsőbbiséget ad. Isten a teremtményi középponttal, a testből és szellemből álló emberrel lépett személyi egységbe, hogy ezáltal az embert és vele az egész világot a bűn rabságából visszavezesse az Isten világába. Krisztus mint Megváltó nemcsak az eredeti kegyelmi rendet állította vissza, amely szerint az egész emberiség Isten közvetlen birtoklására rendeltetett, hanem egyúttal mint Istenember bizonyos tekintetben ember-középponti új kegyelmi rendet alapított. A kinyilatkoztatásban nem találunk semmit arra vonatkozólag, vajon más égitesteken van-e élet. Egyelőre a természettudományok alapján sem következtethetünk biztosan erre. A teológiai okfejtés nem tartja

lehetetlennek, hogy máshol is élőlények létezhetnek, de igazságaival eddig nem találja világosan összeegyeztethetőnek, hogy ezek emberek, vagyis testből és szellemből álló lények legyenek. Az embernél alacsonyabb rendű élet lehetőségét máshol kizárni nem lehet, de lévén az emberiség az első emberben, Ádámban egyetlen egy valami, amely a kegyelmi rendbe és a bűn után a megváltás révén az Isten-ember egységbe van emelve, embert Szent Tamás szerint csak a földön találunk. E teológiai igazságoktól vezéreltetve Szent Tamás észérvekkel jogosan következtet arra, hogy az egész természet mint ilyen a teológiailag már igazolt ember-középponthoz van rendelve. Különböztetést az ész-következtetést kiegészíti saját korának természetszemléletéből fakadó meglátásokkal is. Ezek: 1. csak egyetlen világrend létezik (Sum. Theol. I. 47. 3. 1.); 2. az emberlakta föld a világmindenség középpontja (Opusc. 22. ad mag. ord. 16.); 3. minden kozmikus és biotikus mozgás a föld körül és a földön az emberért van (Sum. c. Gent. 4. 97.; Opusc. 22, 36.). Ma erre a három természetszemléleti elemre átértékelt értelemben hivatkozni a modern természettudományok fényében talán nem is hangzik idegenül, mert ma azt valljuk, hogy bolygórendszerünk különleges helyet foglal el a világmindenségben, földünk sajátos helyzettel rendelkezik a bolygórendszeren belül, végül, a biológia és a fejlődéstörténet az ember egyedülállóságát bizonyítják az élőlények között.

Ebből az érvelésből kiindulva szerkeszti meg Szent Tamás a keresztény emberképet. Először is igénybe veszi a görög bölcelet tanítását, amelynek rövid foglalata a pithagoreusoknál úgy hangzott, hogy az ember „mikrokozmosz”, vagyis az egész teremtett világnak lekicsinyített mása. Ezt a gondolatot továbbépítve a kinyilatkoztatás említett igazsagai alapján egyszerűen világközpontiságot tulajdonít az embernek. Szerinte az ember elméleti és gyakorlati értelemben a „természetnek a közepe”, mert mint testi-szellemi lény összekötő az anyagi és szellemi világ között, és mint értelemmel és akarattal rendelkező cselekvő valóság egyúttal összefoglalója, egységbe-teremtője az egész világmindenségnek. Egyszerűen lenyűgöző, ahogyan a nagy teológus ezt az egységbeteremtést dinamikus mivoltában felvázolja: az emberi értelem megismerésképesége és az emberi akarat törekvés- és megvalósításpotenciálja a végtelenbe nyúlnak. Az ember a „quodammodo omnia”-ra irányul, vagyis a sajátos kifejezés szerint az ember mindenné tud válni: az emberi megismerés és az emberi akarat az egész világmindenséget magába fogadhatja. Szent Tamás ezzel a teljes valóságot átfogó szellemi és lelki dinamikával az emberből valóban egyedülálló kozmikus lényt csinál: az ember értelme és akarata birtokában világközpontiságra van rendelve.

Elrendeltség fennálló és megismerhető rend nélkül nem lehetséges. A rendnek csak akkor van értelme, ha végső elrendező célgondolat hatja át. Szent Tamás nem lenne teológus, ha nem kutatna ismét a kinyilatkoztatás és a természetes ész eszközeivel a rend mibenléte, értelme és célja után. A teológus gondolkodásában csak az Isten létezésének tényéből indulhat el, és Szent Tamás teológiai nagysága éppen abban domborodik ki, hogy az Isten valóságának a tényéből a minden teremtett lényre vonatkozó következményeket elméleti és gyakorlati értelemben végiggondolta. Ha az Isten létezik, akkor csak egy rend lehetséges és ez mindennek Istenhez rendeltsége: minden az Istentől és az Istenért van. Szent Tamás azonban még mélyebbre megy, megvizsgálja ennek az Istenre irányuló, „theocentrikus” rendnek a szerkezetét is. Ha a rend célgondolat alapján elrendezett sokaságot tételez fel, akkor ebben a sokaságban, mint egységben tagoltság is szükséges, tehát a világmindenség egyes létvalói egymáskö-

zötti elrendezettségben visszanyúlnak egymáshoz és ebben a tagolt egységben az Istenhez. Szent Tamás ezen elv alapján mondja ki azt a tételt, hogy bár a világmindenséget az Isten saját dicsőségére teremtette, mégis ennek a világnak az irányulása az emberre összpontosul, másszóval a világnak antropocentrikus gravitációja van.

Az ember lényegéből fakadó világközpontiség a keresztény embertan szerint valóban „világfelettséget” biztosít az embernek, és ennek tudatában az egész anyagi világnak, egyelőre a bolygórendszernek a birtokbavétele nemcsak lehetőség, hanem egyszerűen kötelesség és feladat, amelynek teológiai alapja a Teremtőtől biztosított emberi uralom a teremtett anyagi dolgok felett. Ebben az embertanban az ember nem elspiritualizált vagy anygalosított, ég és föld között lebegő tünemény, hanem konkrét fizikai lény, aki az anyag és az élet törvényszerűségei alatt áll, de ebben a „világban-maradásában” mégis több, mint a körülötte lévő valóság, mert az anyagi világot a kezébe tudja venni és szellemi mivoltának a pecsétjével látja el. Még a legegyszerűbb testi munka is mint szellemi tény nyilatkozik meg, mert ok-okozati felismerésen alapszik. Az állat belső mivoltából kifolyólag nem tud gondolkodni; ha erre képes lenne, a ló már régen feltalálta volna a traktort. Szent Tamás embertana az ember és a természet egymáshoz-igazitottságának és egymásra irányuló tevékenységi rendjének a tana.

A múlt század mechanikai világképének egyik következménye az ember-középponti szemlélet kiküszöbölése volt. Ma előrehaladott fizikai és biológiai ismereteink az ember világközpontiségát természettudományosan is alátámasztják. Amit Szent Tamás teológiai rendszere az embernek világi rendeltetéséről megállapított, annak az igazolt természettudományos eredmények nemcsak hogy nem mondanak ellent, hanem azt valóban megindokolják, amikor a saját nyelvükön ezeket mondják: „A természet célja, hogy létrejöjjön az ember” vagy pedig „Az ember a világmindenség meghódítására született”.

Végül, hogy arra a kérdésre is válaszoljunk, mi az emberi lehetőség foka a világűr meghódításában, röviden ezeket mondhatjuk: a fizikai lehetőség kétségtelenül fennáll, a biológiai lehetőség határait nem ismerjük egyelőre, mert a kozmikus sugárzás esetleg jelenthet áthidalhatatlan nehézségeket. Elvi vagy metafizikai lehetetlenséget teológiai okfejtések alapján nem látunk.

GOLGOTHA

*Kegyelt van a számban
és hamu
fejemen. Jön az Úr,
a százszor szépalakú.*

*Kitárja hosszú karjait
s ölel,
beborítja arcom
barna fürtjeivel.*

*Olajos arcára tör
a tövis,
de elbír keresztutat
ötöt is.*

*Illeszkedik a kereszt
alá, hogy vigye,
belekapaszkodik
az ég eresztékeibe*

*és jár a láthatatlan úton
le-föl
és dől a vér
sebeiből.*

*Indokolatlanul kitágul
a melle,
úgy megy
a Golgotha-hegyre.*

*Lépteit viszi az idő
lazán
és hull a vér
az ember igazán.*

*Lép, lép és
szakad,
megkiáltják utóbb
a holló-madarak.*

Gyurkovics Tibor

KERESZTÚT SZONETTEK TÖVISKOSZORÚJA

Az alábbi vers-ciklus egy ún. „szonett-koszorút” tartalmaz. Mi a szonett-koszorú? — Tizenöt — tartalmilag összefüggő és hangulatilag egységes — szonettből álló versciklus, melynek legutolsó darabja, az ún. „mesterszonett”, a megelőző tizennégynek első sorából van összefonva; viszont a második szonettől kezdve mindegyiknek első sora egyezik a megelőző szonett utolsó sorával.

Tehát meglehetősen bonyolult, mesterkelt műforma. Irodalmunkban — bizonyára a magyar nyelvnek rimekben való meglehetősen szegénysége miatt — nagyon ritka. Mindössze három magyar szonett-koszorút ismerünk. Az elsőt egy kevéssé ismert múlt-századi költő, bizonyos *Bangó Pető* — *Petőfi kortársa* — írta. A címe „Adelinához”, s megjelent *Vahot Imre* 1848-as „Országgyűlési emlék” című almanachjában. Sajátosan keveredik ebben a szerelmi érzés és a hazafiság. — A második szonett-koszorúkat már ismert költő alkotta: *József Attila*, 1923-ban. Címe: „A Koszmosz éneke”; filozófikus tartalmú, mélyértelmű szép költemény. — Sorrendben a harmadik *Kotzián Katalin* „Szerelmes szonettkoszorú”-ja, mely a negyvenes évek derekán jelent meg.

Jelen szonett-koszorú vallásos tartalmával mintegy kiegészíti az előzőket. Ihletét az a felismerés táplálta, hogy a Keresztútnak ugyanannyi stációja van, ahány sora a szonett-formának, s így szinte önként kínálkozik szonett-koszorús feldolgozásra. Persze, a forma nehézsége és a tárgy magasztossága meglehetősen erőpróba elé állította — s bizonyára túl is haladta — költőjük tehetségét; de az egész mint kuriózus kísérlet talán nem lesz egészen érdektelen, — sem érdemtelen.

I.

Amikor Pilátus hóhérlékre adta,
a vérszomjas tömeg ujjongani kezdett,
és már hozták is a megácsolt keresztet,
s letépett köntösét Ő most visszakapta.

A helytartó közben kezét mosogatta,
mert igaz életet ilyen gyáván veszített,
elfehéřült ajka még mostan is reszket;
s a népség a szent fát már a vállra rakta.

Háta véres volt még az ostromozástól,
egész teste sajgott, égett a sebláztól,
s feltörte a nyersen esz-kábált ereszték.

S bár jól tudta, hogy ez végső útja lészen,
bűneinkért mégis kinhalálra készen
felvette vállára súlyos nagy keresztjét.

II.

Felvette vállára súlyos nagy keresztjét,
s elindult a menet fel a Golgotára;
Ádám vétkének óh, rettentő az ára:
Isten egy Fiának így okozta vesztét!

Hóhérok az útját sanda szemmel lesték,
s ha megállt, korbáccsal mordan csaptak Rája,
s a tömeg is folyvást rúgja, taszigálja,
semmi irgalommal nincsenek a besték.

A göröngyös úton tölják és cibálják,
por és vér szennyezi hófehér ruháját,
s mindezt közömbösen nézi fent a rest ég,

mely felé fájdalmas szemeket meresztett;
s átölelve tartja a nehéz keresztet,
amely földre nyomta győtrött, gyöngöngé testét.

III.

Amely földre nyomta gyötrött, gyöngé testét,
nemcsak a kereszt volt: bűneinknek súlya!...
Félrebillent fején tövisszorosúja,
s tüskéi homlokát még jobban sebeztek.

A ledőlт fát ismét vállára helyezték,
s kezdődött előlről a szörnyű tortúra,
vánszorgó léptekkel nekiindult újra,
s ha megtorpant, megint ütlegelni kezdték.

Útját szegélyezte nézők sokasága,
kit szájalom vitt ki, kit kíváncsisága,
de a legtöbbször a gyűlölet zaklatta.

Gyötrelme, fájdalma egy percre sem szűnik,
s egyik fordulónál im szemébe tűnik:
anyja az útszélén sír-zokog miatta!

IV.

Anyja az útszélén sír-zokog miatta,
János támogatja; igen, ő az: Márja,
hét hegyes tőr megtört szívét általjárja,
hiszen az egyetlen szent Fiát siratja.

Látja, hogy kínlódik szűz méhe magzatja,
s patakokban ömlik könnyeinek árja,
sejti, hogy még sok-sok nagy szenvedés várja,
mert mintha elhagyná Őt az égi Atyja.

Megtorpán a menet, és a Fiú setét
bánattól borongó könnyes tekintetét
anyjára veti egy röpke pillanatra...

De nincsen megállás, nincs pihenés, mer' ezt
nem tűri, nem hagyja a zsarnoki kereszt;
ő a kereszt! — most meg Simon nyög alatta.

V.

Ő a kereszt! — most meg Simon nyög alatta,
mivel a poroszlók rákényszerítették,
a nehezét az ő vállaira tették,
mert az Elítelt már lelkét majd kiadta.

A másik már csak a szárát tartogatta;
ő, nem Őt kímélték, ő, nem Őt féltették,
csak éppen a keresztthalálíg éltették,
hogy út közben el ne hulljon istenadta!

Cyrenei Simon dohogva, dűnnyögve,
közben egyet-egyet szitkozódva, nyögve,
vonszolta tovább a kényszerű naev terhét.

Nem is sejtette, hogy kinek munkatársa;
így érkeztek el egy újabb állomásra:
„Veronika vásznán vércseppes verejték.“

VI.

Veronika vásznán vércseppes verejték,
amely a szent arcot híven kiformalja;
s vajjon hogyan került az „igaz kép“ rája? —
gyötrelmes izzadság és vér volt a festék.

Mikor szolgálai a menetet jelezték,
Veronika asszony az út hajlatára
siet és két karját Feléje kitarja,
kezeiben a kendő, s csak ennyit szól: tessék!

Rövid kis időre ottan Ő megállott,
s a kendőbe törle vértől-víztől pállott
arcát, s rányomódott mélyen a jeles kép...

S elvonult a menet a Kálváriára;
támolygott terhétől, s aztán nemsokára
láthatják a népek második elestét.

VII.

Láthatják a népek második elestét:
város kapujánál megkínzott, leromlott
erőtelen teste ismét porba omlott,
s nem mozdult, hiába ütötték, verdesték.

S mit úgylis véreztek gonosz töviscecskék,
éles kövekbe is ütődött a homlok,
s a szennyes porszemek a csapzott, kibomlott
hullámos fürtöket egészen belepték.

Am megigazítják töviskoronáját,
ostorral, kötéllel ütik, ráncigálják,
szent terhének újból vállat, fejet hajta.

Panaszra, zokszóra nem nyitotta száját,
cipelte görnyedten tovább az igáját,
s a bús asszonyokat még ő vigasztalta.

VIII.

S a bús asszonyokat még ő vigasztalta,
akik a kapun túl roskadozva álltak,
s egymást átkarolva halkán sírdogáltak;
s íme szóra nyílt most eddig néma ajka:

„Jeruzsálem lányi, én sorsom miatt a
könnyetek ne hulljon, lesz helye sírásnak,
prófétás igéim ha valóra váltak,
s boldog lesz, ki nem szült, s fiát nem szoptatta!“

Vigasztalan vigasz! — jámbor asszonyoknak
szíve vérzik tőle, s még inkább zokognak,
s könnybe lábbadt szemmel tekintenek Rája.

Most már nem is csak Őt, — magukat siratják,
fiaik jövőendő sorsát, gyalázatját...
Még egy esés; aztán fel a Golgotára!

IX.

Még egy esés; aztán fel a Golgotára! —
Igen, még egy esés, a magaslat alján
harmadszor leroskad, s kínos gyöngé jajján
nem lágyul meg szíve senkinek se, Rája

tovább hull ostorok kegyetlen csapása,
hóhérok nyüzsögnek jobbján, mind a balján,
ütés éri fején, törzsén, lábán, karján,
homlokára csúszik töviskoronája.

Fel-feltápáskodik, eltompul a kín is,
s kezdődik a rémes, irtózatos finis,
és felvászorog a csúcra valahára.

Egy kietlen, sivár, sziklás ormot ér ott;
kifűjják magukat a gonosz hóhérok,
s ott levetkőztetik, nincs egy szál ruhája.

X.

S ott levetkőztetik, nincs egy szál ruhája,
a vad, irgalmatlan, goromba pribékek
Róla minden ruhadarabot letéptek,
leszaggattak, s nincs most meztelenebb nála.

Ott áll csupasz testtel görnyedten az árva,
aki pedig soha senkinek sem vétett,
kinek szíve csak a szeretettől égett;
ott áll, s majd ott fekszik két karját kitérve.

Mert köntösét s minden fedő mezét vesztve
reáfektetik a cédrusfa keresztre,
azon fekszik véres könnycseppeket sírva.

S jaj, mért is születtek ácsok és kovácsok! —
csattognak a fáján vaskos kalapácsok,
s keresztre szögezik, ahogy meg volt írva.

XI.

S keresztre szögezik, ahogy meg volt írva;
kegyetlen vasszög a jobb kezét átfúrja,
s a balján ugyanezt megismétlik újra,
s két kezén vérrózsák fakadnak kinyílvá.

S jaj, most nincsen seblázt megnyitható mirrha!
és a lábakat is átfúrják a durva
vasszegek, s ott fekszik aléltan, ájulva,
a kinszenvedést már tovább alig bírva.

Pedig a bírái oly kegyesek voltak,
legyenek társai, erre is gondoltak,
hogy sorsát könnyebben viselje el: mert két

latrot is keresztre feszítettek Véle,
bűntelen életnek ez lett hát a bére;
végül két lator közt kilehelte lelkét.

XII.

Végül két lator közt kilehelte lelkét;
ám előbb egyiknek, aki buzgón kérte,
a paradicsomot kegyesen ígerte,
s így várta be zordan sorsának beteltét.

S ama kevés hívek, kik követni merték,
akik a leginkább aggódtanak érte,
kiket kinhalála legfájóbban sérte,
ott álltak alatta s a mellüket verték.

S mikor megtört testét elhagyta az élet,
kíváncsi sokaság gyorsan szerteszéledt,
s a nap fényét komor fellegek benyelték.

S midőn az est leple ráborult a tájra,
s nem fénylett más, csak a hold sápadt sugára,
tetemét a hívek titkon leemelték.

XIII.

Tetemét a hívek titkon leemelték,
s a bánatos anya az ölébe vette,
keserves könnyeket hullatott felette,
szívét a fájdalmak végleg összetörték.

Aztán a holttestet gyolcsokba tekerték,
miután Magdolna irrál kenegette,
s fehér szemfedővel gyöngéden befedte;
s felkeresték a völgy bús temető-kertjét.

János a támolygó anyát támogatta,
ott volt ama József, ki a sírhelyt adta,
s Nikodémus, ki pénzt adott balzsam-irra.

Ők vitték a hullát, a többi kísérte
zokogva, sok forró könnyet ejtve érte,
s eltemették nyirkos, sötét sziklasírba.

XIV.

S eltemették nyirkos, sötét sziklasírba,
s az elé hatalmas követ hengergettek,
de hogy ki volt az, kit itten eltemettek,
nem hirdette sírkő, nem jelölte sírfa.

Közeléből minden élő el volt tiltva,
a vigyázására örök rendeltettek,
az ellenség Tőle holtában is retteg,
bár még élt, csak jót tett, gyógyítva, tanítva...

S ott feküdt a holttest a sírjába zárva;
mi már tudjuk, hogy a feltámadást várva,
de ez még titok volt, senki sem tudhatta.

Ez végállomása, — úgy látszott még akkor —
az útnak, mely indult péntek virradatkor,
amikor Pilátus hóhérkézre adta.

MESTERSZONETT

Amikor Pilátus hóhérkézre adta,
Felvette vállára súlyos nagy keresztjét,
Amely földre nyomta gyötrött, gyöngé testét
Anyja az útszélen sir-zokog miatta.

Ó a kereszt! — most meg Simon nyög alatta;
Veronika vásznán vércseppes verejték!
Láthatják a népek második elestét,
S a bús asszonyokat még Ő vigasztalta.

Még egy esés; aztán fel a Golgotára!
S ott levetkőztetik, nincs egy szál ruhája,
S keresztre szögezik, ahogy meg volt írva...

Végül két lator közt kilehelte lelkét,
Tetemét a hivek titkon leemelték,
S eltemették nyirkos, sötét sziklasírba.

Kunszery Gyula

TAVASZ A TÉLLEN

Szeme éjjél, az arca hajnal.
Tündér talán, vagy ifjú angyal.
Élő nóta a csend ölében,
tavasz a koldús, szürke télben.

Cseresznyepiros, pici szája
mosolyt biggyeszt a rút világra.
Gesztenyehaját habfehérre
pelyhezi a tél új szeszélye.

Rózsabimbó két apró melle,
s ahogy megy! Mintha szárnya lenne,
úgy integet a rajta lengő,
maga-kötötte kicsi kendő.

Köténye lebben. Szél motozza.
S a ringókedvű babos szoknya
úgy muzsikál, hogy szinte álom.
Nincs ennél szebb kép a világon!

Csak nézem egyre, de hiába, —
már lenn a kertek alját járja.
Egy telet tavasszá varázsolt.
Pedig csak egy kis barna lány volt.

ÓRANGYAL-KÉP

Eső után fény hullt a tájra.
Síkös volt és ferde az út.
Lány jött a fák felől, a parton
karján hozva egy kis fiút.

Két karjára fektetve hozta.
S amíg a gyaloghídon átért,
mint féltő anya, úgy ölelte
magához a kicsit, a másét.

Csizmája megvillant a fényben,
szoknyája ringott, ahogy lépett.
Néztem, mint egy életrekelt,
ragyogó őrzőangyal-képet.

Elmentek. És is tovább mentem,
kitágult csillogó szemekkel,
s valami csodálatosan mély
elmúlhatatlan szerelemmel.

Hegedűs László

TUDÓSOK, NÉZETEK, VITÁK A XVIII. SZÁZADBAN

„Az emberiségnek egy új korszaka, az atomkorba való eredményes átlépése 1945. július 16-án valósult meg híres tudósok és katonák feszülten figyelő csoportja előtt, akik Új Mexikó pusztaságában összegyűltek, hogy tanúi legyenek egy két milliárdos próbálkozás záró eredményeinek. Ott az alamogordói légi támaszpont egy félreeső szögletében, 120 mérföldre Albuquerque-től e napon reggel 1/26-kor valósult meg az emberkéz által irányított első atomrobbanás, a magfizika e kiemelkedő eseménye.“

Igy számolt be e nagy kísérletről a hivatalos amerikai jelentés. Nagyjelentőségű dolog történt, de nem a semmiből ugrott elő, hanem megvolt a 4–5 évtizedes előkészítése. Amikor Bequerel és Curie-né 1896-ban felfedezték a rádióaktivitást, amikor Planck 1900-ban felállította a kvantumelméletet, és Einstein 1905-ben színre lépett a relativitás-elmélettel, az atomkor alapzatát rakták le, és a tudósok egész légiója dolgozott ezeken az alapokon, amíg a tudomány eljutott az alamogordói látványos kísérletig. Azóta sokan és sokszor beszélnek az atomkorról s megállapítják, hogy az atomenergia felhasználása nemcsak technikai probléma, hanem az emberiség egész jövő élete attól függ, hogy háborús, vagy békés célok szolgálatába állítják-e ezt a félelmetes új erőforrást. Annyi máris biztos, hogy ez az új atomelmélet az emberi gondolkodásra, a megtapasztalható világ természetéről alkotott nézeteink alakulására is nagy hatással van. És ez nem történik meg a gondolatok harca, nagy viták nélkül. Elég csak azokra a szenvedélyes vitatkozásokra gondolnunk, amelyek a relativitás elméletének elfogadását megelőzték, vagy amelyek ma is folynak materialista, idealista, realista felfogások között a kvantummechanika értelmezéséről. Ilyenkor, amikor új világ van kialakulóban, mindig hasznos a történelem tanulságait segítségül hívni: Tanulságos lesz azért visszamenni az időben vagy háromszáz esztendővel és röviden áttekinteni, hogy a klasszikus fizika, amelynek napja most van leáldozóban, milyen szellemi harcok között született meg.

A XVII. század fizikáját jellemezte az Aristoteles világképe ellen folytatott harc. Ennek a harcnak különös színezetet adott, hogy Aristoteles tanítását vette át a skolasztikus filozófia, ez pedig a teológiával volt szoros kapcsolatban, így a világnézeti harc könnyen vallás elleni támadásnak is látszott.

Sokszor lehet olvasni, hogy Aristoteles tana 2000 éven át bilincsen tartotta az emberi szellemet és csak Galilei és társai tudták ettől megszabadítani. Ebben persze sok a túlzás. Edmund Hoppe megállapítja *Fizika-történetében*, hogy Aristoteles munkáinak nagy száma ellenére a következő 250 év természettudósaira hatás nélkül maradt, azok inkább Platon eszméit követték. Ezután pedig a római légiók a görög tudománynak is, meg a mechanika fejlődésének is véget vetettek. A rómaiak csak a gyakorlati tudományokat értékelték. A keresztény gondolkozás is jó ideig inkább Plato hatása alatt állott. Csak az arabok vették át Arisztoteles tanait, és az ő műveiből kezdte a keresztény nyugat újra felfedezni Aristoteles a XII. századtól kezdve. Kétségtelenül hamarosan nagy lesz a hatása. Érdekesen ítéli meg a dolgot Friedrich Klemm a technika történetéről 1954-ben kiadott nagy munkájában: „Az arisztotelizmus elfogadása a XIII. század skolasztikájában Nagy Albert és Tamás által végeredményben alapvető fontosságú lett a modern technika számára.“ Ők ugyanis a hit ésszerűségét igyekeztek igazolni és így a vallás és tudomány közötti harmóniát hirdették. Egész ellenkező volt a helyzet — mondja Klemm — a mohamedán világban, amelynek teológusai ép akkoriban kezdtek elzárkózni a tudomány elől. Ennek eredménye szerinte, hogy 1100 körül a mohamedán világ szellemi fejlődése megakadt, nyugaton pedig kialakulhatott a természettudományokon alapuló technika.

Aristoteles hatása a XIII. századtól kezdve folyton növekedett, és a skolasztika fénykorának elmúltával az epigonok mindig nagyobb vaksággal esküdtek tanaira. De a XIV. századtól kezdve megindult az egészséges kritika is.

Aristoteles fizikája ritka kivétellel csak kvalitatív képet ad, s ennek forrása a legközvetlenebb tapasztalat. A mindennapi megfigyelés mutatja, hogy a testek maguktól nem jönnek mozgásba, s ha valami mozgásba hozza őket, előbb-utóbb megállnak. Ezért Aristoteles szerint az erő a sebesség létrehozója, s ez a sebesség arányos a fellépő erővel, azzal a kivétellel, hogy kis hatás nem tud megmozgatni egy igen nagy testet. Mindez annyira megfelel a közvetlen szemléletnek, hogy René Dugas szerint (1954-ben jelent meg franciául egy kiváló műve a XVII. század mechanikájáról) az utca átlagos embere ma is habozás nélkül elhinné.

Bizonyos nehézséget jelentett az elhajított test mozgása, amely még akkor is tovább repül, amikor a mozgó erő már nem hat rá. Aristoteles szerint ilyenkor a levegő kap mozgó képességet, amely az egymásutáni levegő rétegekben tova terjed s ez hajtja hátulról az elhajított testet, míg ez a képessége lassanként megszűnik. Ezzel szemben Jean Buridan, aki 1327-ben a párisi egyetem rektora volt, azt kezdte tanítani, hogy a hajtáskor nem a levegő, hanem maga az elhajított test kap lendületet (*impetust*) s emiatt repül a test tovább. Hogy nem a levegő mozgat, az szerinte abból is látszik, hogy ha szénával rakjuk meg a csónakot, s az meglökve tova siklik, akkor, ha a levegő mozgatna, a szénaszálaknak előre kellene hajolniuk, pedig ellenkezőleg, inkább visszamaradnak. Ez a lendület állandó természetű, de különbözik magától a mozgótestétől, annak csak oka. Ez persze már nem felel meg mai felfogásunknak.

Fontos tanítása volt Aristotelesnek a természetes és kényszerített mozgások megkülönböztetése. Minden testnek megvan a természetes helye. A föld és víz számára ez a mindenség középpontja, tehát Aristoteles geocentrikus felfogásának megfelelően a Föld középpontja. Ezért mozognak a testek maguktól — a mozgás principiuma a testben van — erre felé. Ha a test a maga természetes helyén van, csak külső mozgó tudja erőszakos mozgással innen eltávolítani. Orosmei Miklós — aki 1377-ben Lisieux püspöke lett — már eltér ettől a nézettől. Szerinte a mozgás gyorsulásából lendületet kap a test (*impetust*), ez pedig újabb gyorsulást hoz létre. Ha a Földet középen átfúrnók, az így kapott ürbe beleépített test nem állna meg a Föld középpontjában, hanem megszerzett lendülete miatt a másik oldalon távolodna a középponttól, majd újra visszaesne s így ingaszerűen ide-oda lengene, míg végül az ellenállás miatt megállna. Galileit megelőzve már azt is tanította, hogy az egyenletesen mozgó test, pl. a szabadesésnél bizonyos idő alatt ugyanakkora utat tesz meg, mintha a végsebesség felével — tehát közepes sebességgel — egész idő alatt egyenletesen mozogna. Ezt geometriailag igazolta új grafikus ábrázoló módszerével.

Nicolaus Cusanus bíboros (1401—1464) szintén az *impetus*-tan híve volt. Azt tanította, hogy amint a kis gyermek újjával lendületet ad a pörgettyűnek, ami ebben tovább is megmarad, úgy Isten is *impetus* adott az égi testeknek, s az ebből adódó mozgásuk határtalanul megmaradt. Később (1585) Galilei mestere, Benedetti a pörgettyűből egyenes vonalban kirepülő kő példájából azt is meglátta, hogy az *impetus* egyenes vonalú mozgást eredményez, (*naturalis inclinatio ad rectum iter*), így előkészítette a tehetetlenségi elv teljes felismerését.

Más irányban készíti elő a modern felfogás kialakulását Grosseteste, aki 1235-ben lincolni püspök volt. Hirdette, hogy kísérleti igazolást kell

keresni, de másrésről a matematikát is bele kell vinni a fizikába. Az ő tanítványa volt Rogerius Bacon, a tudós ferencrendi szerzetes, a *doctor mirabilis*, aki szintén kísérletek alapján, de matematikai formában iparkodott megadni a természet törvényszerűségeit. Ezért mondja az angol Crombie, neves tudománytörténész, hogy a XVII. század virágzó kísérleti módszere valójában a XIII. század terméke. S a marxista Lilley szerint is igaz, „hogy a középkori skolasztika sokkal többel járult hozzá a modern módszer megteremtéséhez, mint eddig ezt megengedték”.

Az eszmék jelzett fejlődése a XVII. században hozta meg teljes gyümölcsseit Galilei, Kepler, Gassendi, Descartes, Pascal, Leibniz, Huyghens és Newton munkássága által. A tudomány ragyogó nevei, akik valósággal új szellemi világot alkottak. Crombie szerint a XVII. század természet-felfogásának két jellemző tulajdonsága van: 1. Megkezdte a leíró tudományt, amely azt vizsgálja, *hogyan?* — szemben Aristoteles esszencialista felfogásával, amelynek kérdése volt, *miért?*; 2. Meg nem figyelhető dolgokra hivatkozik (pl. ellenállás nélküli, végtelenig tartó tehetetlenségi egyenes vonalú, egyenletes mozgás), hogy le tudja írni a megfigyelhető jelenségek törvényeit.

Az eszmék fejlődésének, harcának megismerésében a kész befejezett munkáknál talán jobban segíthetnek bennünket a tudósok levelezései. Ebből a szempontból kiemelkedő szerepe volt P. Marin Mersenne-nek, aki Paulai Szent Ferenc rendjének tagja, *maximus de minimis*, amint René Dugas írja róla. Szerepét néhány egykorú idézettel szemléltethetjük.

Descartes életrajzírója, Baillet 1691-ben ezt írja róla: „Valamennyi nép irodalmi embereinek középpontja lett a kapcsolat révén, amelyet mindnyájunkkal kövített, és mindnyájan vele. Hozzá küldték kétyeiket és nehézségeiket, hogy továbbítsa azokhoz, akiktől megoldást lehetett várni... az irodalmi emberek köztársaságában közel azt a szerepet töltötte be, mint a szív az emberi test vérkeringésében.” Pascal pedig így írt róla: „Egész különös képessége volt, hogy szép problémákat vessen fel; ebben nem volt hozzá hasonló. Bár nem volt hasonlóan szerencsés azok megoldásában, ami kétségtelenül leginkább szerezhette volna dicsőséget, mégis le vagyunk neki kötelezve, mert másoknak szép felfedezésekre adott alkalmat, ami talán elmaradt volna, ha ő nem mozgatta meg a tudósokat.”

Nyolc évvel volt idősebb Descartesnél, akivel együtt nevelkedett a de la Flèche jezsuitáinál. Később Paulai Szent Ferenc minimistái közé lépett. Hitének őszintesége megóvta százada metafizikai nyugtalanságától. Csodálni tudja azt a szépséget és tökéletességet, amit Isten egy egyszerű légy szerkezetébe beleadott. „Több eszja van ebben, mint amennyit az összes emberi ügyeskedés, művészet, alkalmi tud.” Harminchat bizonyítékot hozott fel Isten létezésé mellett. Százada kiélezett világnézeti harcaiból magyarázható, hogy megingathatatlan hite ellenére egyesek hugenotta szerzetesnek mondták, az enciklopedisták pedig azért támadták, mert 1624-ben könyvet adott ki *Impiété des Déistes, Athées et Libertins de ce Temps* címmel, főleg Cardano és Giordano Bruno ellen. Pedig, hogy milyen türelmes volt a tudományos kutatással szemben, ez a könyve is mutatja.

„Nem kívánom — írja —, hogy könnyen cenzurázzák a könyveket és a különböző véleményeket, amelyeket sok dologról vallanak. Ellenkezőleg az a véleményem, hogy sohase kárhoztassunk egyetlen véleményt se mint fantasztikus, különcödöt, vagy lehetetlennek látszót anélkül, hogy előbb meg ne nézzük és vizsgáljuk mindazt, amit a vélemény javára mondani, vagy gondolni lehet... A cenzorok ne keressenek más munkájukban, mint az igazságnak, a katolikus hitnek és Isten dicsőségének előbbre vitelét.”

Levelézése megmaradt s ez jobban megvilágítja a század nagy újítóinak gondolatait, mint azoknak kész művei.

Mersenne 1623-ban megjelent első munkájában még teljesen szembe helyezkedett Kopernikusszal, de 1624-ben már tárgyilagosan előadta a Föld forgásáról szóló tant, mondva: Kopernikusz nem lehet megcáfolni. Később lelkes híve lett az új tannak. 1629-ben írt Galileinek, s ebben azt mondja: „Tudjuk, hogy a Föld forgásáról új rendszert alkottál, amelyet azonban nem akarsz nyilvánosságra hozni az inkvizíció (1616-ik évi) tilalma miatt. Ha ránk akarod bízni és bármi módon ideküldesz egy példányt, bennünk megvan a merészség, hogy azt nyilvánosságra hozzuk olyan mértékben, ahogyan felhatalmazol rá.” Nem kapott választ, de alig jelent meg Galilei *Dialogója*, Gassendi közvetítésével szerzett belőle és az 1634-ben megjelent teológiai kérdésekről szóló munkájába bevette a *Dialogo* első két napi beszélgetésének lényegét, bár hozta a biborosok döntését is. Kifejezte véleményét, hogy az egyház és tudomány egy napon majd kiengesztelődik, mert az idő majd meghozza a heliocentrikus felfogás igazi bizonyítékait.

Itt említjük meg, hogy Gassendi (szintén pap volt) a Collège de France-on 1647-ben tartott előadásaiban szintén ismertette Ptolemaios, Ticho és Kopernikusz rendszerét, anélkül, hogy állást foglalt volna valamelyik ellen. Egyik könyvében azonban azt mondja, hogy Kopernikusz rendszere egyszerűbb, de azoknak, akik az Officium döntését tiszteletben tartják, Ticho felfogását kell követniök.

Erdekes Galilei elítélésének hatása Descartes-re. Már 1629-ben ki akarta adni *Monde* címmel általános fizikáját. Írt Mersenne-nek: „Óhajtom, hogy vizsgálja meg művemet főleg teológiai szempontból, mert a teológia annyira hozzákapcsolódik Aristoteleshez, hogy alig lehet más filozófiát tárgyalni, hogy úgy ne lássék, hogy hitetlenek vagyunk.” Később folytatja: „Általában biztosak lehetünk, hogy Isten mindent megtehet, amit mi fel tudunk fogni, de azt már nem állíthatjuk, hogy nem tud olyat is tenni, amit mi nem tudunk felfogni, mert vakmerőség volna azt gondolni, hogy a mi képzelő erőnk odáig terjed, mint az ő hatalma.”

1633-ban a *Monde* majdnem készen volt, de közben megtudta a *Dialogo* elítélését, azért novemberben már úgy írt: „Semmiért a világon nem akarom, hogy olyan munka kerüljön ki a kezemből (a *Monde* is a Föld mozgását vallotta), amiben a legkevesebb szó is van arról, amit az egyház elítélt, és szívesebben megsemmisítem, minthogy megcsonkítsam.” 1634. áprilisában újra írt Mersenne-nek Hollandiából (már 1629 óta ott élt): „Jól tudom, hogy azt lehet mondani, hogy amit a római inkvizítorok döntöttek, nem hittétel és kellene, hogy a zsinat is megerősítse. De nem vagyok annyira szerelmes a gondolataimba, hogy ilyen kifogást akarnék használni, hogy meglehessen a módom azok fenntartására. Az a vágyam, hogy nyugalomban élhessek és folytathassam itt azt az életet, amelyet e jelszóval kezdtem: *bene vixit, qui bene latuit*.” A *Monde* nem is jelent meg Descartes életében, csak halála után.

Descartes egyébként nem volt egészen egy véleményen Galileivel. A *Dialogót* csak 30 óráig tarthatta magánál, amikor barátjától, Beeckmantól megkapta, így nem is tudta egészen végigolvasni. Azt írja, hogy véleménye szerint elég jól okoskodik a mozgásról, de mégis kevés dolog van a könyvben, amit egészen igaznak talál. Kifogásolja, amit Galilei az árapály magyarázatáról mond, mégpedig teljes joggal, bár Descartes magyarázata sem volt helyes. Galilei másik főművéről, a *Discorsiról* szintén kritikát mond Descartes Mersenne-hez írt levelében, de hangsúlyozza, hogy ezt egészen bizalmas közlésnek szánja. Kifogásolja, hogy Galilei olyan módon

határozza meg a parabolát, ami mechanikus és geometriai szempontból hibás. Annyiban igaza van, hogy Galilei azt gondolta, ha egy láncot két szegre felfüggesztünk, az lefelé lógva parabola alakot ad. Huyghens tisztázta pontosan, hogy ez a láncgörbe különbözik a parabolától. Szembeke-rül Descartes Galileivel a testek vakuumban való sebességét illetően is. Descartes ugyanis Aristoteleshez hasonlóan azt gondolta, hogy légüres tér, igazi vakuum nem lehetséges. Aristoteles úgy gondolt, hogy igazi vakuumban nem lenne a mozgásnak semmi akadálya, azért a sebesség végtelen és örökké tartó lenne, ami pedig az ember számára fel-foghatatlan. Descartes szerint ellenkezőleg a sebesség nulla lenne a vaku-umban, tehát Galilei okoskodása hibás. Pedig Galilei helyesen állapította meg az elhajított test mozgását, hogy az vakuumban parabola lenne. Ez a dolog különben Galileinek nagy büszkesége volt és egyúttal nagy szomo-rúságnak is forrása.

A jezsuita Cavalieri ugyanis, Galilei tanítványa 1632-ben megjelent munkájában megírta, hogy ha eltekintünk a levegő ellenállásától, akkor az elhajított test parabolikus pályán mozog. Ezzel megelőzte Galileit, ami neki igen rosszul esett. Egvik levelében írja, hogy Cavalieri közölte vele munkája tartalmát a parabolikus pályáról. Nem tagadom — írja —, hogy ez nagyon rosszul esett. Így negyven esztendő munkája, amelynek jó részét bizalommal közöltem a páterrel, elvesztette a megkoronázását, és meg lettem fosztva a dicsőségtől, amelyre olyan forrón vágyakoztam.” Cava-lieri előre közölhette volna szándékát, hogy Galileinek módjában legyen saját könyvét előre kinyomtatni.

Cavaiieri bocsánatot kért és felajánlotta, hogy beszünteti a könyve eladását, vagy újra nyomatja a kérdéses oldalakat, vagy ha kell, elégeti az egész kiadást. Galilei azt válaszolta, hogy Cavalieri semmit se változ-tasson a már publikált munkán, az úgy be van fejezve, inkább még ő há-lás Cavalierinek a hízélgő megjegyzésekért, amelyeket róla tett.

Galilei gyakorlati szempontból is fontosnak tartotta a parabolikus pályáról és a szabadesés törvényeiről szóló eredményeit és a *Discorsi*hoz táblázatot is csatolt az ágyúk lőtávolságáról. Descartes erre azt mondja, hogy beszélni sem érdemes róla, miután már megcáfolta az alapokat, amire Galilei eredményeit építette. Az igazi baj az volt, hogy Galilei nem vette figyelembe a levegő ellenállását, így táblázata a gyakorlatban nem volt használható. Genuai tüzérek ezt gyakorlataikban hamarosan megál-lapították. Amúgy sem voltak Galilei kísérleti eredményei pontosak. Mersenne már a *Discorsi* megjelenése előtt kívánta, hogy a szabadesés törvényeit kísérletileg igazolni kellene. 1635-ben írt levelében azt mondja, hogy Galilei szerint a szabadon eső test öt másodperc alatt 100 könyöknyit esik, amiből az következne Galilei törvénye szerint, hogy az az első másodperc alatt csak négy könyöknyi esés, márpedig Mersenne meg van győződve, hogy több, amiben igaza is van. Más esetben sem fogadja el Mersenne Galilei kísérleti eredményeit, mert mint mondja, több, mint harmincszor megismételte azokat, sőt némelyiket százszor, jófejű emberek előtt, és mind neki adtak igazat.

Érdekes módon foglal állást Galilei kísérleti eredményeiről Koyré *Études galiléennes* című, 1939-ben Párisban megjelent háromkötetes mun-kájában. „Mennyire megérti az ember — írja — Descartes-tot, aki elvetett minden Galilei-féle kísérletet. Mennyire igaza van! Mert Galilei minden kísérlete, legalábbis minden reális kísérlete, amely méréshez, számhoz vezet, kortársai szerint hibásnak bizonyult.” Azt mondja, hogy még a *Dialogóban* is nem a Galileit képviselő Salviati, hanem az Aristoteles ta-nait védő Simplicio hangoztatja a kísérlet bizonyító erejét. Ez a felfogás

azonban túlzás, mert kétségtelennek látszik, hogy a lejtőn való mozgással Galilei csakugyan kísérletezett és így állapította meg a mozgás törvényeit. Fő eredménye ugyan, hogy t. i. az egymás utáni másodpercekben megtett utak úgy növekszenek, mint a páratlan számok, már 1330-ban megtalálható Heytisbury munkájában.

Az ellenálló közegben való tényleges mozgás problémája később is igen nehéz diónak bizonyult. Az angol Roberval rámutatott már 1646-ban arra, hogy a szabadesésnek Galilei-féle törvényei csak közepes magasságra és nehéz testekre eredményesek, hosszabb úton való esésnél a szabadon eső test mozgása a levegő ellenállása miatt egyenletessé lesz. Huyghens az elhajított test mozgását olyan feltétel mellett vizsgálta 1668-ban, hogy a levegő ellenállása arányos a sebességgel. Matematikailag úgyesen oldotta meg a feladatot, de az eredmény nem egyezett meg a tapasztalattal. Fel kellett venni, hogy az ellenállás a sebesség négyzetével arányos, de így meg matematikailag nagyon komplikált lett a feladat. Még Newton is csak kerülő úton tudta megoldani.

A fény sebességének kérdésében is szembekerült Descartes Galileivel. Descartes azt tanította, hogy a fény sebessége pillanatnyi, nincs szüksége időre. Különbösen amikor a mozgó földről figyeljük meg a csillagokat, azoknak el kellene tolódnok a helyükről. Bradley igazolta 1725-ben, hogy ez az eltolódás csakugyan megvan — ez az úgynevezett aberráció —, de ez sokkal kisebb, semhogy Descartes idejében meg lehetett volna figyelni. Galilei úgy gondolta, hogy a fény sebessége véges, de olyan naív kísérletet ajánlott ennek megméréseire, amit joggal kifogásolt Descartes. Galilei ugyanis azt ajánlotta, hogy két hegytetőn álljon fel a két megfigyelő. Az egyik lámpát tartson a kezében, amelynek a fényét szabályos időközökben takarja el. A másik megfigyelő a fény véges sebessége miatt meg-megkésve látja a fény eltűnését, és ebből a késésből lehet megállapítani a fény sebességét. A florenci *Accademia del Cimento* megpróbálkozott ezzel a kísérlettel, de persze eredmény nélkül. Az akkori kísérleti eszközök birtokában csak csillagászati méretekben sikerülhetett a mérés, amint Römer Oláf 1676-ban a Jupiter egyik holdjának megfigyelése alapján meg is állapította, hogy a fény kereken 300.000 km-t fut be másodpercenként. Eredményét Franciaországban csak nehezen foglalták el Descartes nagy tekintélye miatt.

Galilei mechanikai tanait Huyghens fejlesztette tovább. Megállapította a fizikai ingalengés törvényeit, amelyről Galileinek még nem voltak egészen tisztult nézetei. A centrifugális erőre vonatkozóan is helyesbítette Huyghens Galilei téves nézetét. Mindezek az eredmények — Keplernek a bolygómozgásra vonatkozó törvényeivel együtt — Kopernikusz tanát is megerősítették. Amikor Huyghens Kopernikusz nézeteinek hirdetéséért valaki megtámadta, így válaszolt (1660-ban): „Nem értem, hogy Fabrius milyen alapon állítja olyan elbizakodottan, hogy a Föld mozgásáról szóló tant csak eretnekek tartják. Akárhányszor ugyanis erről római katolikusokkal beszélgetek, azok azt vallják, hogy őket nem kötelezi az ellenkezőről hozott döntés... Biztos, hogy Galliában is Kopernikusz rendszerét nem mint hipotézist, de mint eldöntött igazságot tárgyalják egyháziak és apok is, akik egész kötetekben nyíltan tanítják ezt a tant anélkül, hogy — amennyire tudom — Róma ellentmondana.”

Végleg uralomra jutott az új tan Newton gravitációs elméletével. Már többször felmerült a gondolat, hogy a súly a földtől távolodva csökken. Érdekes ebből a szempontból Descartes felfogása. Ha megfigyeljük — mondja — a nagy madarak magasan történő repülését és a gyerekek által feleresztett sárkányokat, az a benyomásunk, hogy a súly ott kisebb

lehet, mint lent. Azt is mondják — teszi hozzá —, hogy ha függőlegesen lőnek fel egy ágyúgolyót, az nem esik vissza. Ennek is az lehet az oka, hogy ott fenn magasan annyira lecsökken a súly, hogy a fellőtt test már ott fenn tud maradni. Biztatta is Mersenne-t, hogy végezzenek ágyúval is ilyen kísérletet.

Newton másképp közelítette meg a kérdést. A kísérletek azt mutatták, hogy tornyok, hegyek tetején még nem csökken észrevehetően a testek súlya. De ha elmegyünk a Holdig, akkor a súlyerő már észrevehetően csökken. Számítást végzett, hogyha a súlyerő a távolság négyzetével fordított arányban csökken, akkor ez a megkisebbedett erő elegendő-e ahhoz, hogy a Holdat megtartsa körpályán a Föld körül. A számítás eredménye igazolta elgondolását és így felállította az általános gravitációs törvényt, amely szerint a testek olyan erővel vonzzák egymást, amely a tömegükkel egyenesen, a közöttük lévő távolság négyzetével pedig fordítva arányos.

Sok vitára adott okot ennek a vonzóerőnek természete. Aristoteles szerint csak a közvetlenül érintkező testek tudnak egymásra hatást kifejteni, s ez a nézet uralkodó volt a XVII. században is. Ezért vette fel Descartes a Nap és az egyes bolygók körül valami elgondolt finom anyagnak az örvénylő mozgását, hogy ezzel az örvények ragadják körbe a Nap körül a bolygókat és a bolygók körül azoknak a holdjait. Hasonló nézeteket vallott Leibniz és Huyghens is. Conti velencei apát töltött be akkor kicsiben hasonló szerepet, mint fél évszázaddal előbb Mersenne. Contihoz írt levelében Leibniz 1715 végén ezeket mondja: „Az ő (t. i. Newton) filozófiája némileg paradoxonnak látszik és nem tudom, lesznek-e követői? Ha minden test súlyos, akkor a gravitáció vagy a skolasztikusok által használt rejtett tulajdonság (*qualitas occulta*), vagy csoda eredménye. Ha Isten egy szabad testnek azt a törvényt adta, hogy egy középpont körül keringjen, szükséges, hogy vagy más testekről gondoskodjék, amelyek azt nyomásukkal a körpályán visszatartsák, vagy anyagot rendeljen ki erre a célra, vagypedig Isten valami rendkívüli módon járuljon hozzá ennek megtörténéshéhez, különben ugyanis a test természete szerint pályájáról az érintő mentén tova szaladna.”

Newton ugyancsak Contihoz intézett levelében válaszol a kifogásokra. Ha a természet törvényei szerint a szokott módon működik — mondja —, akkor nem lehet csodáról beszélni, és ha valaminek az oka lappang, az még nem *occulta qualitas*. Máshol pedig azt mondja: képtelenség azt gondolni, hogy valami test az üres térben valamiféle közvetítő nélkül is hatást gyakorolhat nagy távolságból egy másik testre. „A nehézkedést oly hatóerőnek kell kiváltania, amely meghatározott törvényszerűség alapján szüntelen működésben van. Annak az eldöntését azonban, hogy ez a hatóerő anyagi vagy nem anyagi természetű-e, olvasóimra bízom.”

Jobban kifejti Newton felfogását tanítványa, Clarke Leibnizzel való vitájában. A távolbahatás lehetetlen, mert a test nem hathat ott, ahol nincs. De az eszköz, amely által két test vonzza egymást, lehet láthatatlan, nem-tapintható, nem mechanikus természetű. Hiszen ha minden természeti erő csak mechanikus lehetne, akkor minden állat, az embert sem véve ki, pusztá gép lesz, mint az óra. A gravitációt igenis előidézhetik szabályos és természetes erők, noha nem mechanikusok.

A századnak a vallással szemben elfoglalt álláspontjából érthető, hogy sokat foglalkoztak Isten és a világ viszonyával. Newton felfogása általánosan ismert. A bolygók vonzásában a Nap vonzóerejét természetes oknak ismerte el, de a sugárra merőleges kezdő impulzust már Istennek

tulajdonította. „Nem ismerem a természetben semmi hatalmat, amelyik ezt a tranzverzális mozgást okozhatta, Isten karján kívül.” Azt is gondolta, hogy a Naprendszer bolygóinak mozgása idővel szabálytalan lenne, azért szükséges, hogy Isten időnként rendet csináljon. Robert Boyle, a gáztörvények felfedezője úgy gondolja, hogy a világ mindenható alkotója nem hagyta magára a hozzá méltó főművét; de nem gondolja, hogy a világnak szüksége van valami természetfölötti beavatkozásra, mert „a mindenség hasonló egy csodálatos órához, mint amilyen a strassburgi, amiben minden dolog oly ügyesen van elrendezve, hogyha a gépezet egyszer mozgásba jön, minden a feltaláló eredeti tervei szerint folyik le.”

Leibniz e téren némileg racionalistábbnak bizonyul. Minden bolygó, sőt ezek holdjai is, egy irányban forognak, s ezt jól magyarázzák Descartes törvényei, amelyeket ezért szerinte nem kellene Newtonnak elutasítani. Visszamenni ugyanis a természet alkotójának rendelkezésére: ez nem elég filozófikus dolog, amikor közelebbi okot is van módunkban megjelölni. A bolygók mozgásának ezt az összhangját egyszerűen véletlen találkozásnak minősíteni semmiképpen sem lenne ésszerű, ezért kell felvennünk az örvények létezését.

Leibniz tehát a természet vizsgálatában az ésszerű okokat keresi, így Descarteshez hasonlóan a racionalizmus megalapozója. Newtont azonban nem lehet hozzájuk társítani. Lord Keynes, Newton születésének 300 éves évfordulójára készített megemlékezésében azt mondja, hogy aki ismeri a láda tartalmát, amelyet Newton magával vitt, amikor 1696-ban elhagyta Cambridge-t — ez az irodalmi hagyaték ma is kiadatlan —, az nem tarthatja a nagy tudóst racionalistának. „Newton nem volt a racionalizmus korának első képviselője — mondja —, inkább az utolsó mágus volt, az utolsó babiloni, az utolsó nagy szellem, aki a látható világot és a gondolatok világát ugyanazzal a szemmel nézte, mint azok, akik vagy 10.000 évvel előbb megkezdték építeni a tudományt.”

A XVII. század természettudománya kétségtelenül Newtonban érte el a csúcspontját. Nemszak egy gondolati irány fejlődését zárta le, lezárt egy jellegzetes szellemi beállítottságot is. A szellemi fejlődés paradoxonai közé tartozik, hogy a kontinensen Newton eszméinek az volt a leglelkesebb apostola, aki egy egészen másfajta szellemi irányzatnak lett a megindítója és vezető szelleme. Ezt az új apostolt Voltaire-nek hívták.

ESTEFELÉ

*Elment a nap, de az égen hagyta
bíborpiros csókja nyomát.
A szürkülő és komoly táj fölött
halk, hosszú sóhaj oson át.
Ezer tücsök méla kardalára
a hold kidugja vén fejét,
s csodálkozva mézi a parasztkok
hazavonuló seregét.*

*A dülön, a kocsisort bezárva,
vigan évődő ifjú pár.
Barnák, jóarcúak, vidámak,
szívükben ég az ifjú nyár.
Susogva, nevetve bújnak össze.
Vetésbe kapnak a lovak.
Hátuk mögött lágy violaszinben
virágzik el az elkonyat.*

*Túlról, a hegy virágerdejéből
egy piros szoknya integet.
Valahonnan egy rég elfeledett
nótát lopnak a víg szelek.
Harang szól a Teremtés Urához,
ki szép játékan andalog.
Végül, mintha ezer lámpa gyúlna,
fölragyognak a csillagok.*

Hegedűs László

BAMBUSZ-SÍP

KINAI KISVERSEK A TANG-KORSZAKBÓL

E kis sorozat versei a kínai költészet virágkorából (Kr. u. VIII—IX. század) valók.

A fordítás javarészt *Patricia Guillerma*z kitűnő francianyelvű szövegein alapszik (La Poésie Chinoise, Seghers, 1957).

A fordító azon igyekezett, hogy a kínai versek formájához is — legalább szótagszám és rímképlet tekintetében — hű maradjon. (Nagyobb formai hűség tudvalevőleg európai nyelvtől nem télik.)

Amit így tartalmi árnyalatokon veszít a vers, megnyeri a tömörségen, zenéje pedig jobban megközelíti az eredetét.

Meng Hao-zsan

(690—740)

ESTE A FOLYÓN

*Csónakunk kiköt.
Ránk terül a köd.
Ég rogy fák fölél,
hold leng fönk fölött.*

Cuj Hu

(VIII. sz.)

EMLÉK

*Tavaly itt barackfa állt
s alatta Ó: barackvirág.
Ékes arca hova tűnt?
Bólog a barackfaág.*

Li Taj-po

(699—763)

HONVÁGY

*Fektemben fényes
hold-szötte dér lep.
Fölnézek: hold süt;
le: honvágy éget.*

HEGYI BESZÉLGETÉS

*Mért lakom e bérceket?
Mosolygok. — Szívem lebeg!
Ha szírom hull s víz lefut,
más üdv vár, mint köztetek.*

A HAJÓS

*Szelet nyargal a hajós.
Szűz tájak felé hajóz.
Nyoma nem több, mint amit
felleglen madárka húz.*

A DÉLI TAVON

*Ért nádat, méntát tépni
evezek le a déli
tóra. Lótusz tekint rám:
„Ni, egy búfogta férfi.“*

VÍZEN

*Hold úszik hősztin vizen,
akárcsak hősztin hívem
gyöngygarca: le s fölmerül —
s széttörök reszketegen.*

Hszüan-Cung császár

(713—755)

BÁBTÁNC

*Nézd, mely bohón ráng
drótján a kócbáb
s bukik fel! Álom
az élet s bábtánc;*

Cui Jing-jing

(VIII. sz.)

CSANG SENGNEK

*Holdjöttét várva, szélben
állok a kapufélen.
Virágárny hull a falra —
s az árnyéknak vélem.*

Liu Caj-csun

(VIII. sz.)

DAL

*Cenk a Csin-folyó
s rajt minden hajó!
Férfjem lopja el! —
s leszáll rám a hó.*

Liu Cung-jüan
(773—819)

HAVAS FOLYÓ

*Száz hegy: sehol egy madár.
Száz út: nyomtalan, sivár.
Bambuszsapkás vén halász
hó közt, sajkán álldogál.*

Po Csü-ji
(772—846)

KÉPMÁS

*Víz fölé hajtom arcom.
Ősz tincs (szín nincs) a rajzon.
Ifjúkor vissza nem tér!
Tó színét kár zavarnom.*

TEAFÓZÉS

*Levele feslik,
leve vereslik.
Kis tea-értöm,
mért nem lehetsz itt?*

A TÜKÖR

*Elment. Tükrét, dobozba
rekesztve, hátrahagyta.
Szép arcát nem tükröztén:
lótusztalan tavacska.*

*Soká elő se vettem,
csak feküdt porlepetten.
Ma megtisztítám bronzát:
lássam, mit öregedtem.*

*Vesztemre. Beleróva
két gyík volt — egybefonva.*

ŐSZI BOGÁRKÁK

*„Cir, cir“: fal tövén,
„zum, zum“: kert fűvén.
Nő sír est árnyán,
férfi éj öln.*

A BAMBUSZ

*Le ne nyesd furulyának!
Horgászni le ne vágjad!
Fű s virág ha lehervad,
hóból ölt recefátylat.*

Cin Csang-hszü
(IX. sz.)

TAVASZI BÁNAT

*Csendháborító,
hess, sárgarigó!
Erje el urát
az álmodozó!*

Hszü Ning
(IX. sz.)

A VÉN FA

*Vén fa hajlik az útra.
Ága korcs, törzse pudiva.
Nem láttad ifjan. Ó lát,
mint vénülsz elvonulva.*

Si Csien-vu
(IX. sz.)

LÁNY VÁRJA KEDVESÉT

*Száz holló sír kerengvén.
Ma sem jött el hívem! S én
nyitom, csukom s megújra
nyitom kencés szelencém.*

Cao Je
(IX. sz.)

KÉK KÚT

*Nap s szél enyész. Egy szépség
kék kútban nézi képét.
Eltűnt a rózsá róla!
Rémséggé vált a kékség.*

Szedő Dénes fordításai

PÁLFFY BÉLA HEGEDŰS NÁNDOR ADY-KÖNYVÉBEN

Lessing *Die Rettung des Horaz* c. tanulmányában megvédi Horatiust a felbukkanó irodalmi vádakkal szemben és rámutat ezeknek névcseréből és félreértésekből való eredetére. Bevezetésül ezt a vallomást teszi: „... én magam nem találok kellemesebb feladatot számomra, mint híres emberek nevét megvizsgálni, a halhatatlanságra való jogukat mérlegelni, a rajtuk érdemtelenül esett foltokat letörölni, méltatlan meghurcolás folytán rajtuk ejtett mocsoktól megtisztítani: röviden: mindent erkölcsi értelemben megtenni, amit az, akire egy képtár gondozása van bízva, fizikailag elvégez.”

Nekem most, mikor egy nem híres, de valamikor a nyilvánosság előtt működő és most az irodalmi nyilvánosság elé vont férfiú emlékezetét akarom megvédeni, ehhez az a kellemetlen érzésem vegyül, hogy ezt egy Ady-kutatóval szemben kell megtennem, aki Ady élettörténetének több téves adatát helyesbítette, és akihez kellemes nagyváradi szálak fűznek. Hegedűs Nándorról van szó, akinek adatai megbízhatatlanok, ha nem írott dokumentumokkal bizonyít, hanem pusztán emlékezőtehetségre támaszkodik, és pedig alighanem a sok hírlapírói benyomás miatt téveszti meg. Rólam pl. azt írja *Ady Nagyváradon* c. könyvében: „Kardeván egy évig, 1902-ben engem is tanított.” Pedig sohasem tanítottam. A budapesti Gyakorló Főgimnáziumból 1902 március 6-án érkeztem Váradra, hogy egy súlyos beteg, 24 éves tanárt helyettesítsek. A VII. osztályban vettem át a magyar irodalomtörténet tanítását, Hegedűs pedig Dutka Akossal a VIII. osztályba járt és a kezemben lévő *Értesítő* tanúsága szerint is sikeresen érettségizett. Az önképzőkört akkor még szintén nem én vezettem, de meglátogattam és mindkettőjük működéséről tudomást szereztem.

Pálffy Béláról, a klérus lapjának, a *Tiszántúlnak* segédszerkesztőjéről, de igazi képviselőjéről, lelkéről, aki a reáliskolában római katolikus hittant tanított, azt írja Hegedűs Nándor, hogy amikor Pálffy Béla öccse nagy beteg volt, ennek felesége, Gulácsy Irén, a Hegedűs főszerkesztőségében megjelenő *Nagyváradi Napló* belső munkatársa sógorához, Pálffy Bélához fordult anyagi segítségért, aki akkor már vidéki plébános volt. Pálffy Béla azt válaszolta neki levélben, hogy kérésének nem tehet eleget, mert minden pénzre szüksége van apáti ékszerek beszerzésére. Többet nem mond Pálffyról, az olvasóban tehát az az „adat” marad meg, mint Pálffy jellemző lelketlenség. Ez pedig merőben ellenkezik azzal, amit Pálffy jelleméről tudok több évi tapasztalat alapján. Azokat kortársaimmal is tudom igazolni. De ellenkezik azzal a nagyrabecsüléssel is, amellyel Ady nyilatkozott felőle, s amelyet róla szóló cikkeiből idézek.

Annakidején azt írtam róla: körülbelül 30 éves, hatalmas termetű ember, csupa szellem és jószág. Ma is azt vallom. Felekezeti elfogultsággal senki sem vádolhat engem, hiszen apai és anyai ágon régi szepesi evangélikus családból származom. Nagyvárad formáló erejét is érzem magamon, azért látom Adyban is Várad hatását.

Hogy Pálffy milyen melegsívű, mindig segíteni kész ember volt, mutatják a következő példák is. Az a fiatal tanár, akit helyettesítettem, 1902 decemberében gégesorvadásban meghalt. Pálffy temette. A temetés utáni napon azt mondta nekem, hogy az özvegy anyagi zavarban van, egyrészt a temetési költségek miatt, másrészt, mert el akar költözni Váradról. Ő szívesen megsegíti, de készpénz híján ezt csak váltóval teheti, írjam alá én is. Természetesen megtettem, többet aztán a váltóról nem hallottam. Hogy pedig miért nem volt pénze Pálffynak, azt is tudom. Fizetése csekély volt, de mint a katolikus legényegylet vezetője (erről alább

Ady szavát is fogjuk hallani) anyagi áldozattal lehetővé tette, hogy fiatal iparosok önállósítsák magukat. Maga igénytelen, puritán életet élt.

Hegedűs Nándor szembe helyezi a maga Pálffy-portróját az Ady által rajzolttal, mikor adathelyesbítő eljárásának okát kifejtve, bátran felteszi a kérdést: „Megáll-e például az az arckép, amit Ady Endre elvi ellenfeléről, Pálffy Béla nagyváradi lelkészről írt? Milyen karriert csinált Pálffy Béla és milyen ember volt? Ehhez egy adattal hozzá tudnék járulni.” S miután Pálffyt lelketlen embernek tüntette fel, így fejezi be rajzát: „Ady életének hú rajzához hozzátartozik az ilyen ellenfél portréja is.”

Bizony, Ady sokkal mélyebben látott bele Pálffy jellemébe, mint Hegedűs Nándor. Természetes, hogy Hegedűs visszaemlékezése nem merő kitalálás. Igaz lehet az a keret, hogy Gulácsy Irén a szerkesztőségben szóvá tette férjének, Pálffy Béla öccsének szorult anyagi helyzetét, esetleg azt a lehetőséget, hogy segítségért sógorához fordul; de a tisztas keretbe helyezett kép, hogy Pálffy elhárította magától a segítséget: torzkép. Alighanem azt mondta Gulácsy Irén, hogy nem fordul most a sógorához, mert ismeri jelenlegi kedvezőtlen anyagi helyzetét. Valószínűséggel cáfolom azt a lehetetlenséget, amit Hegedűs Nándor állít, de föltételezhetően, mert hihetetlen, hogy az a férfiú, aki egy tőle távol álló megsegítésére kérés nélkül váltóra vett fel pénzt, meg ne tehetne volna ugyanezt öccsével, ha hozzáfordul.

Hogy Pálffy apát lett volna, arról semmit sem tudok, de bizonyos, hogy megérdemelte volna. Azt sem tudom, hogy mik azok az apáti ékszerék, amikre egy apátnak kiadásai vannak, de azt tudom, hogy milyen melegszívű, kitűnő jellemű férfiú volt Pálffy Béla.

Jellemző rá a következő eset. Többen tanárok kirándultunk a révi csepkőbarlangba. Utána betértünk egy vendéglőbe, ahol csakhamar összeült egy kártyázó társaság. Abba belevonták Pálffyt is. Nagy szerencséje volt, és a pénztárcája megtelt ezüst pénzzel. Mikor aztán vonatra ültünk és a vonat elejével kocsink egy réthez ért, ahol pásztorgyerekek játszadoztak, Pálffy pénztárcájának teljes tartalmát kiszórta a rétre. A kártyán nyert pénz nem kellett neki, a gyerekeknek pedig örömet szerzett. Ez az ember nem akart volna az öccsén segíteni? Kicsiségekkel bizonyítok talán, de belevilágítanak egy ember lelkébe. Hegedűs Nándor valami tévedés áldozata lett.

Pálffyt jól ismertem, hiszen évekig együtt tanítottunk. Tanított a főutcai zárdában is, és jól emlékszem egyes esetekre, amikor kritika tárgyává tette az apácák nevelésének egyes korszerűtlenségeit. Megegyezik ez azzal a szellemmel, amelyet Ady, ha túlzottan is, jellemzett benne. Mint a *Tiszántúl* szerkesztőjét kevésbé ismertem. Senki a tanári karból nem járatta a *Tiszántúlt*, a kávéházban pedig nehezen jutott hozzá az ember, mert ott a lapnak ugyan kevés híve akadt, de épp, mivel szembe helyezkedtek vele, annál inkább olvasták, szinte elkapkodták. Maga Pálffy alig beszélt róla. A tanári szobában jóban volt mindenkivel, velünk fiatalokkal pedig felekezeti különbség nélkül barátságot tartott. Mikor egyszer azt mondtam neki: „Ha reverenda nem volna rajtad, vastagnyakú kálómistán nézne az ember”, azt válaszolta, nem csoda, a nagyapja még református volt, az apját keresztelték katolikusként. Meg nem állhattam, hogy azt ne mondjam neki: református származású emberekből lesznek a Pázmány Péterek, az *ecclesia militans* legharcosabb képviselői.

Ady Pálffy származásáról mit sem tudott; annál érdekesebb, amit róla a Nagyváradi Naplóban írt *Felekezeti részesség* címmel. „A mai felekezetieskedők anélkül részegek, hogy ittak volna. Higgye el nekünk

Pálffy Béla úr, kire egészen véletlenül hivatkoztunk, hogy ő maga nem tehet a maga türelmetlen felekezeti voltáról. Ő, akiben annyi savanarolai vonás van, egy tisztábban látó korban, negyven évvel ezelőtt vagy negyven év múlva például forradalmár lett volna vagy lenne. A legfanatikusabb harcosa volna a legteljesebb szabadságjogoknak, míg így nevelése és kora, az élet egészen másszabásúvá tették. S itt nem válasz, csak megjegyzés címén mutatunk rá a katolikus legényegyesületre. Pálffy igazgató úr, mi hisszük, hogy sohasem mondja a nagyváradai egyesületben, hogy kerüljétek a hitvány eretnekeket s üssétek a krisztus-kínzó zsidókat, de a legényegyesületek mivolta, szelleme, keretei előbb-utóbb az el nem hangzott jelszavakig fogják vezetni."

Ezt Ady 1902 február 19-én jelentette meg, amikor még nem voltam Váradon, tehát nem olvashattam. A következő napi számban Ady továbbra is Pálffyval foglalkozik, és itt már markánsabb vonásokkal fest róla képet. „Egy kemény, bátor ellenfélről akarunk szólni néhány szót. Ez a kemény, bátor ember valószínűleg ma is doronggal támad ránk, de ötven súlyos dorong sem ijeszt bennünket vissza attól, hogy el ne ismerjük az ő érdekes egyéniségének értékét. Pálffy Béláról írunk, erről a reverendás forradalmárról, erről az elhibázott Pázmány Péterről. Mert ő valószínűleg egy új Pázmány — nagyváradai elkésett kiadásban. Voltaképpen ő Mikes Kelemennek született. Kurucnak és bátornak. Goromba ellenfeleink között ő a legszimpatikusabb. Őreá nem lehet soha haragudni. Ő az, aki egyházi téren nagy karriert nem fog csinálni. Mert szeretik a békétlen embert ott is, amely táborban Pálffy küzd, de zsíros kanonokság, püspökség nem az ilyen forradalmár papok számára ürrül meg. Ő harcias, bátor, mert eleme a harc. Bárhova is állítanak Pálffy Bélát, az ő harcos kedve ugyanaz volna. Hiszen önérzetesen szokta mondogatni: A reverendám ne tessék nézni. Tessék ütni Pálffy Bélát a reverendája nélkül. Pálffy Béla kiállja ám az ütést."

„Nekünk egyébként egy más nyilatkozat cseng folyton a fülünkbe. Ez a nyilatkozat majdnem szóról szóra így hangzott: „Higyjék el az urak, hogy az én igazságaimnak majdnem mártírja vagyok. Nem szeretnek engem az én igazságaimért azok, akikről Önök azt hiszik, hogy én érettük viaskodom. Bizony nem..."

(Ebből látszik, hogy Ady személyesen is érintkezett Pálffyval. Majd Ady így fejezi be cikkét): „Ez a nyilatkozat már szimpatikusá teheti előtünk Pálffy Bélát. Bizony, mondjuk, ez az ember, ha szerencsés körülmények között születik és nevelődik: ma radikálisabb sokkal Vázsonyinnál..."

Ha Ady ilyen elismeréssel ír egy politikai ellenfélről, senki sem gondolhatja, hogy tollamat elfogultság vezet, mikor Pálffyra visszaemlékezem.

Pálffy értette a tréfát is. A tanári szobában mindig ugyanarra a helyre ült és fejét mindig a falnak ugyanarra a pontjára hajtotta. Ennek persze nyoma maradt, mire azt mondtam neki: „Íme, a sötét reakció!" Jót nevetett rajta, persze nem maradt adósom. Egy ismert dallamra szellemes verset faragott kopaszodó fejemre. Lehet, hogy a sorrend fordított volt, az bizonyos, hogy sokat évődtünk. Ugyanolyan jó barátságot tartott az evangélikus dr. Visnya Aladárral és két zsidó vallású kartársunkkal, Hegedűs Árpáddal és Katona Józseffel. Így pl. Katona barátunk nevenapjára ő rendelte tréfából az ünnepelt ablaka alá a fűvós hángszereken ugyancsak keserves-komikusan játszó ún. „malacbandát", „műkedvelő" sihederek zenekarát. Zajos sikere volt ennek az ötletnek.

Tréfás, jókedvű ember volt. Egyszer pl. a kemikusunkat belefotografálta egy lombikba, a természettudósunkat — valóban az volt — egy spirítuszos üvegbe. Szép színes fényképeket őrzök tőle kirándulásainkról.

És itt legyen szabad közbevetőleg iskolánkat is megvédeni Hegedűs Nándorral szemben. Azt írja Ady-könyvében: „A premontréiek látták el a főgimnáziumi oktatást, sőt az állami tankerületi főigazgató is premontréi pap volt, Nátafalussy Kornél személyében. Ez azt jelentette, hogy az állami középiskolákban is klerikális szellemnek kellett uralkodnia.” (7. l.)

Azon nem csudálkoznám, ha Hegedűs Nándor megütődik azon, hogy az állam kötelezte magát, hogy a nagyváradai főigazgatók a szerzetes rendekből választassanak ki (azok aztán megállapították sorrendjüket, pl. a premontréi után a cisztercita következett), a debreceni főigazgatónak reformátusnak, a nagyszebeninek evangélikusnak kellett lennie. De mondjon el egy esetet is, amikor Nátafalussy főigazgatósága alatt a klerikális szellem lehetét érezte. A reáliskolának Hegedűs nyolcadosztályos korában az igazgatót is beleszámítva 15 tanára volt, 4 katolikus, 9 protestáns, 2 zsidó vallású tanár. Egyik sem volt klerikális. Ugyanakkor az intézetünkbe 281 tanuló járt, ebből mindössze 39 volt római katolikus, 1 görög katolikus, 14 görög keleti, 10 evangélikus, 45 református és 173 izraelita, az *Értesítő* megállapításának sorrendjében. Ebből megállapítható az is, hogy ilyen diákságban nehezen lehetett volna a klerikális szellemet terjeszteni. Tegyük ehhez hozzá a következő mozzanatot. Az orthodox izr. tanítványoknak vallásánára, Gabel Jakab, az orth. izr. polgári iskola igazgatója megtiltotta, hogy a szombati napon írjanak. Ennek folytán az egész intézetben szombati napon nem lehetett írásbeli dolgozatot íratni vagy javíttatni, nem lehetett ezeket a tanulókat feleltetni, ha ez a táblára való írással kapcsolatos volt. Minthogy előírás szerint az írásbeli érettséginek három egymásutáni napon kellett lefolynia, megtörtént, hogy ugyanabban az évben, amikor Hegedűs Nándor érettségizett, a francia írásbeli érettségi szombatra esett. Az izr. orth. tanulóknak Gabel Jakab megtiltotta, hogy megjelenjenek. Erre külön írásbelit tettek, persze más tételt kaptak (Bonaparte Napoleon). Mindnyájan megfeleleltek, a 3 elégtelen nem közülük került ki, arra világosan emlékszem. Az *Értesítő* nem mondja el az esetet, csak beszámol az „utólag vizsgázott jelöltek” írásbelijéről. Hogy mit jelent ez az *utólag*, arra már kevesen emlékeznek. Talán már Hegedűs Nándor sem. De hogy ebben a katolikus klerikalizmusnak a szelleme nem nyilvánult meg, az bizonyos.

Nátafalussy Kornél némely megnyilatkozásában soha senki nem érezhetett vallási elfogultságot, csak jó katolikus volt. Egy temesvári tanárnak pl. valami ügyes-bajos dolgában személyesen Nátafalussyhoz kellett fordulnia. Meghívta ebédre és egyúttal meghívott kettőnket, két evangélikust, Visnay Aladárt, meg engem. Mikor halálának közeledtét érezte, Visnay távollétében csak engem hívott betegágyához, hogy elbúcsúzzon tőlem. Búcsúnknak hamarabb vége szakadt, mint a helyzet is kívánta volna, mert akkor érkeztek rendtársai, hogy feladják rá az utolsó kenetet. Hogy miért tüntetett ki kettőnket Nátafalussy Kornél figyelmével, magunk sem tudtuk. Közelebbi viszonyban nem is voltunk vele, soha senki kegyeit nem kerestük, valamiképp mégis ragaszkodott hozzánk. Halála után igazgatóknak magam ajánlkoztam, hogy megírom *Értesítőnk* számára nekrológját, és én emlékeztem meg róla az *Országos Középiszkolai Tanáregyesületi Közölnyben* is.

Hogy Nátafalussy főigazgatósága alatt Adyn kívül mily kényes kérdések kerültek a vezetésem alatt álló önképzőkörben megvitatásra, azt az Ady Múzeum II. kötetében érintettem. Ezt csak Nátafalussy utóda tette vizsgálat tárgyává, de ő is igazolt engem. Akkor ugyan már nem tanítottam Váradon.

A hágóra kapaszkodó vonat dohogása elmerült a téli éjszaka hallgatag, mély vizében. Utolsó kocsjának piros jelzőfénye lassan emelkedett fel a csillagok közé. A hegyvidéki kis állomás óre eloltotta a nagy petróleumlámpát az oszlop tetején s ettől egyszerre kivilágosodott az éjszaka.

A hátizsákos ember megindult az őrház felé, hogy tájékozódjék, nincs-e rövidebb útja a menedékháznak, mint amelyet a térkép mutat.

— Csak nem akar éjszakának évadján nekivágni a négyórás útnak? — mérte végig az utast a vasúti ór, aki pipatömögetés ürügyén éppen időjósállással kezdett foglalkozni az őrház eresze alatt. Hallgatta a telegráfdrótok erősödő zümmögését és beleszimatolt a messziségbe.

— Hallja ezt a különös morgást a hegyek felől? Olyan itéletidő készül, hogy a csillagokat is összekeveri az égen... Nézze csak! — Borzas bajszával felfelé bökkött a hamvasszürke égre, ahol károgó varjúcsapat sötét foltja húzott el dél felé. — Most még csak mormotál az Őriáskő, de nem adok neki egy órácskát, lesz itt olyan zenezuna, hogy a vadak is megbánják, amiért nem maradtak a Noé bárkájában. De legalábbis, hogy nem születtek vasúti bakternak... Mert itt, az őrházban jó meleg van ám, akárhogy poroz is odakinn. Jó kályha, finom, fekete szén. Még fekhelyet is tudnánk készíteni a szerpadon s csak álmában köszöngtetne a hófergetegnek... Várja csak meg a reggelt! Nem venném a lelkemre, hogy elpusztul egy ember, mikor nem is kénytelen rá.

— Csakhogy én semmit sem hallok abból a morgásból — mosolygott az éjszakai hegymászással incselkedő utas. — Mindenesetre nagyon köszönöm a figyelmességét. Jólesik, ha félti valaki az embert. Napkeltére azonban fenn akarok lenni a hegyen.

— Hát, ha nagyon kölletik, az más... Mindjárt gondoltam, hogy nem paszsióból indul neki a veszedelemnek. Ha így van, akkor ajánlom, hogy lépjen ki, mert az első falu is megvan három kilométer. Ha rövidíteni akar, jól hallgasson ide. Mielőtt az első falut elérné, egy nagy kökereztetet talál az útszélén. Térjen le balkéz felé, az erdőhöz szolgáló dűlőútra. Törött nyom van a hóban, mert már javában ontják lefelé a fát. Onnan már látszik az erdő a Csermagos lejtőjén. Haladjon a szának nyomán mindenütt az erdészházig. Majd az erdészház mögött jobbra, a nyiladékon, a villamos távvezeték alatt. Gondolom, arra is lesz már valamelyes nyomocská. Az erdészháztól félóra járásnyira a nyiladék beleszalad a szerpentinbe. Azon már nemigen lehet eltévedni... Persze, ha marad ennyi világosság, mint amennyi most van. Különben úgyis mindegy. Elviszi a Bórembukk.

— Micsoda?

— A ködember... Becsavargatja a vándort a ködsubába, jól megötelgeti, meghempereg vele a hóban, azután csendesén megfojtja. Még az a jó, hogy nem tart sokáig az egész s a temetésre sincs költség.

— Szerencsére nem vagyok babonás s az ilyen Bórembukkokkal már gyermekkoromban összebarátkoztam.

— No, akkor Isten vezérelje... Azért a vasúti jegyet ideadhatja. Legyen róla testimónium, hogy a vasút megtette a magáét. Az ezután való bókászásért már nem szavatolunk... De lépjen ám ki!

A különös utast felvillanyozta az öreg ember jóízű beszéde. Széles jókedvvel, füttyszóval indult meg az úton. Bekecsét kigombolta, hogy rá ne melegedjen a hátizsák. Talpa alatt nótát muzsikált a hó.

Nemsokára azonban a szél kezdett muzsikálni.

A bekecsét be kellett gombolni, mert a vetkőztető szél már az inge alatt kotorászott. Alig hagyta el a faluszéli keresztet, az erdő sötét tömege felé vivő út jókora emelkedéssel vágott neki a fensíknak. A szél szembedőlt s csak erő-

sen nélkülajolva tudott kapaszkodni a szántalpak síma medrében. Még csak az emelkedő harmadánál járhatott, amikor eltűnt előle az erdő s mint hömpölygő szürke ár, már körülnyaldosta a nyirkos köd. Nem is köd volt ez, hanem a földön hempergő felhők csordája.

Elővette zseblámpáját, hogy legalább néha megnézzze, nem szaladt-e ki lába alól az út. Most még a szántalpak barázdáiban tántorgott, de ahogy a sűrűn gomolygó ködfelhők örvényében egyre szaporábban járták a sergőt a kövér hópihék, már a villanylámpának is vajmi kevés hasznát vette. Úgy érezte, hogy felhasított tollas-dunyha belébe gabalyodott.

— Tartani az irányt! — ismételte magában a csalóka biztatást, de voltaképpen nem is tudta az igazi irányt, mely felé — ha vakon is — de haladnia kellene. Megkísérelte elképzelni maga előtt a kiterített térképet. Háta megett — kissé jobbra lehet — a vasútállomás. Amíg az erdészházhoz nem ér, balra kell tartania. De hová lett a szántalpak széles nyoma? Meg kell találnia. Előbb balra, majd ismét jobbra fordul, cikkcakkozik és talpával tapogatja a szánnyomokat, míg végülis megbotlik egy jókora kőben.

Hátizsákja átlendült a vállán és földrerántotta. — Ez már a Bőrembukk — gondolta —, amiről a bakter beszélt. Dehogyan hitte, hogy ily hamar találkozik vele. Mégiscsak jó lett volna hallgatni a tapasztalt hegyiemberre, akinek szavait most visszamorzsolgatta magában.

— Jól megőlelgeti, meghempereg vele a hóban, azután csendesen megfojtja... Még az a jó, hogy nem tart sokáig.

Újabb kísérletet tett a villanylámpával, de a zuhatagban ömlő, szélkavarva hópelyhek vad táncánál egyebet nem látott.

Így vánszorgott — utat veszítve — ki tudja, mennyi ideig. Árkokba zuhanva, barázdák mélyében felbukva, magános fáknak ütődve, mígnem szabályos hullámokban érezte lába alatt a talajt, mintha egy felhagyott temető besüppedt sírhalmain tántorogna.

S valóban. A földhullámok egyre magasodtak s egyszerre beleütközött egy sírkőbe. — Ahol temető volt, ott falunak is kell lenni — gondolta erőre kapva — csak tovább! Most már fejfától fejfáig tapogatódzott a sírok között, de a temetőnek nem volt szélessége és nem volt hosszúsága. Csak mélysége volt. S amint kifújni magát megállott egy előredőlt sírkeresztnél, a temető mélyéből mintha hangok törtek volna fel hozzá. Úgy tűnt, hogy egyik sírkereszt átkiabál a másiknak a sűrű hófüggönyön át.

— Egy ember keresi útját a világban...

— Embert nem ismerek, csak porszemet.

— Valaki menedéket keres az ég alatt...

— Az utak a temetőkön át vezetnek.

— Nincs, ki méceszt gyujtson az éjszaka vándorának...

— Minden sír lobogó szövétnek, csak az élők nem látják a fejfák világoosságát.

— Ki vigasztalja meg a sír előtt reszkető embert?

— Hagyjátok az élőket útjukra menni!... A vízben úszó halnak ne beszéljete a halász hálójáról, sem a zöldelő ágnak a fejsze éléről s a reggel még nyíló rózsának a kertész ollójáról!

Egész testét hideg veríték áztatta, amíg loholva kereste a kifelé vezető utat, de mindenütt útját állták a fejfák, sírkeresztek.

Újból meg kellett állnia. Megfogódzott a darabos fából ácsolt keresztben. Remegő keze szeggel átvért hideg lábakra fonódott, majd felfelé kúszott a fémből való testen, kitapogatta a térdeket, már a szív megnyitott sebénél járt s mikor a halálban lecsukdott fejet érintette, az mintha engedelmesen közelebb hajolt volna hozzá.

S akkor — mint valószínűtlen és érzékfeletti zengés — egy száncsengő

gyámoltalan szava hallatszott a süvöltő szél hullámaiból. Kis ideig hallgatódzott még. Nem, nem lehet káprázat! Jól megjegyezte a hang irányát és megindult fokozódó iramban a sirok között. Hamarosan érezte, hogy lejtőnek megy. Lassanként elfogytak a sirok, már egy kerítés mellett futott tovább s azután ott volt a falu szélső házánál.

Akkorára odaért a szán is. A rúd elején viharlámpa himbálódzott. Pislákoló fényét csak egészen közelről lehetett látni. Ha nem kiált, a szánról észre nem veszik s itthagyják.

— Hahóóó!... Megállni!... Álljanak meg!

A nagytestű bakszán farolva siklott oldalra és megállott pár lépésnyire előtte.

— Jó estét, vagy jó reggelt inkább?... A menedékházhoz indultam. Eltévedtem a ködben... Nem ülhetnék fel?

— A menedékházhoz, éjjel? — álmélkodott a szán bakján egy hóember. — Oda ugyan fel nem megy mostanában. De Óhutáig elvisszük. No, hamar szökjön ám fel s ügyesen takarja be magát, mert ha sokat áldigálunk, itt virradunk meg a hó alatt!

A szán megindult. Puhán siklott a viharlámpa imbolygó fénye után. A gyeplőnek semmi dolga nem volt; a lovak ilyenkor behunyott szemmel is hazatalálnak. Szó is alig esett közöttük a jó félórás úton. Amennyi esett, az is inkább csak a jelenvaló itéletidőről, rövid tömönatokban.

Már csendesedett a szél és a hóesés, amikor újabb falu szétszórt házainak körvonalai bukkantak elő a fehér homályból. Az út meredéken vágott neki a hegyoldalnak. A lovak szuszogva, párát pőfékelve, nagyokat csukladozva mentek fel a jeges kaptatón és bekanyarodtak egy nyitott kapun.

— Jézusnak legyen hála! — szökött le a bakról a szánas ember s oda-sietett a hátsó üléshez, hogy segítsen a másik hóembernek leszállni.

— Csak megjöttünk, plebános úr!... Úgy-e hogy hasznát vettük a szánas bundának.

— Okos ember az a Szalajtó János — hallatszott a bunda vastag prémgal-lérja mögül.

Plebános úr? Még ez hiányzott ehhez a kalandosan induló utazáshoz. Így tűnődött az eltévedt utas, míg nehézkesen levonszolódott a szánról és sepergetni kezdte magáról a vastag hóréteget. Bárcsak ott maradt volna az órházban. Most azután alakoskodhatik ennél a papi háznál.

A pap kifejtette magát a nehéz bundából és odalépett az ismeretlenhez.

— Isten hozta minálunk!... Óhután vagyunk, Bodnár Balázs plebános házánál.

— Szűcs Tamás festőművész vagyok és mindjárt elnézést is kérek az alkalmatlankodásért. Nem szeretnék terhére lenni... főtisztelendő úr.

— Ugyan, hova lenne késő éjszaka, ilyen időben? Vendégem, ameddig csak jónak látja... Én azonban még átmegyek a templomba, de hamarosan visszatérek. János bácsi, tudja hol függ a kulcs, vezesse be a művész urat... Vigyázzanak, ott néhány lépcső lesz, a folyosó előtt...

Amikor a pap visszatért a templomból, előbb felszította a testes cserépkályha tűzét, majd vízzel töltötte fel a borseszalángos tea főzőt. Levétette vendége átázott bakancsait és restelkedve kínálta fel kopott, foszladozó papucsait. Majd eltűnt a szomszéd szoba mélyén, ahonnan nyirkos hideg dől be a nyitvahagyott ajtón át, és kiszáradva egy cserépflassal tért vissza. Úgy hozta a régi mívű cserépbutykóst, úgy törölgette le róla a port fákó reverendájának foltozott ujjával, mintha a ház legnagyobb kincsét tenné vendége elé.

— Hatesztendő borovicska. Orvosság ez, kérem, ilyenkor. — Majd órájára

pillantva, hozzátette. — Én ugyanis már nemigen ihatom, úgy-e megbocsát érte, de hamarosan megkondítják a roráté harangját s misézniem kell.

Kitöltött egy pohárkával a gyöngyöző italból, megvizítalta színét a lámpafénynél és a vendég elé tette.

— Váljék egészségére!

— Zavarba hoz ezzel a kitüntető kedvességgel — fogta meg a poharat a festő. — Be kell vallanom, hogy szívem tele van szorongással. Úgy érzem, hogy olyan adósságba keveredem, amit soha vissza sem fizethetek.

— Hagyja csak el! Sohasem lehet tudni, kit mikor és hol hoz össze velünk a véletlen... Egyáltalán, nem is olyan ritka dolog, hogy az egyház kezét fog a művészetekkel. Ez igazán nem is újkeletű. Hátha egyszer meggazdagszom s kifestetem az én szegény templomomat.

— No, velem akkor sem boldogulna. Egészen más témákban dolgozom. Legjobb lesz, ha erről egy kicsit mindjárt beszélgetünk is. Nem szeretnék alakoskodni. Ez a szívélyes fogadtatás őszinteségre kötelez. Ön most olyan embert fogadott be a házába, akinek soha semmiféle kapcsolata nem volt az egyházzal, a vallással. Aki a templomokat, ha csak lehet, messziről elkerüli. A papokról sincs valami fényes véleményem. Legfeljebb azt csodálom, hogy még mindig oly jól megélnék egy időszerűtlen, kultúraellenes mítosz hirdetéséből s az egyszerű emberek hiszékenységből... És most mégis itt ülök egy plebánián, elfogadom szobája melegét, pálinkáját... Az ember sohasem tudja megismerni eléggé a maga gyöngeségeit.

— Ne zavartassa magát!... Először is itt semmi sem az enyém. A plebánia épülete az egyházközségé. Ők hozták a fát, amitől meleg a kályhám. Tőlük kaptam ezt az ital pálinkát, hogy megkínálhassam vendégeimet. A bútorokat — melyeket itt lát — elhunyt elődömtől örökölte a mindenkori öhutai plebános. Még az ágynemű sem az enyém, amibe belefektetem: özvegy nővéremé... Egyedül talán ez a papucs...

A festő valamit akart mondani, de a pap leintette.

— Egy kis türelmet kérek. Nem fogok sokat beszélni. Szeretném azonban valamiről biztosítani éppen őszinte vallomásának fizetségéért. Higyje el, akkor sem fogadtam volna másként, ha azzal állít be, hogy ön egy buzgó és köztiszteletben álló hívő, vagy éppen templomépitő mecénás... Várjon, nem fejeztem be. Azt mondja, hogy nem szívvel minket, papokat. Nincs egyedül. Nekünk ezt a megvetést nemcsak hogy el kell fogadnunk Isten kegyelméből, de még külön meg is kell adoznunk érte. ... Szeretettel. És ezért természetes, hogy így fogadom. Nem láthatok önben ezután sem mást, mint vándort, akit a hóvihar roskadozó parókiám fedele alá sodort... De mondja, mi ujság a fővárosban?

— Szeretnék a témánál maradni — ha megengedi —, mert nem nagyon értem, hogyan lehet szeretni azt, akivel nem vagyok egy véleményen. De nem is jó szó ez a vélemény. Nem mond eleget. Inkább így: ugyanazon meggyőződéssel...

— Még ezzel sem mondta ki, amit akart, azt a bizonyos eleget. De nem baj és ez most nem is lényeges... Mondja, a fák az Üllői úton, az Üllői úti fák nem pusztultak el?

— Hát, ha így jobban tetszik, kimondom: egy hiten.

— Ön nem katolikus?

— Hogy is mondjam... Szüleim a katolikus vallás szertartása szerint keresztelték meg, de...

— Megtántorodott a hitében.

— Inkább végérvényesen elveszítettem, ha egyáltalán volt.

— Az szinte lehetetlen!

— Ezt csak azért mondja, mert ez a mestersége.

— Gondolja?... Van azért mögötte valamiske tapasztalat is. Nem az első állomásom ez a falu. Évekig káplánkodtam városon. Sokféle emberrel találkoztam már. Ha összeszámolnám: életemből pár esztendőcskét gyóntatószékben töltöttem. Most is egy haldokló ágyától jövök.

— Ez volt az én szerencsém. Mielőtt találkoztunk volna az úton, egy temetőben bolyongtam. Sehogyan sem tudtam kitérni a sírok és fejfák erdejéből. Azt hittem, ott kell pusztulnom.

— Babonás?

— Nem tudom, mi az a babona... De olyan különös volt az. Mintha hangokat hallottam volna ott, a temetőben. S most akárhogy töröm a fejemet, egyetlen szó sem jut eszembe.

— Ne törődjék vele. Majd eszébe jut, amikor nem is várja... Hozom a lázmérőt.

— Köszönöm, nincs szükségem rá. Meg szoktam érezni, ha lázam van.

— Azért jó lesz megnézni... Valaki hangokat hall a temetőben... — mondta jóízű kedélyességgel a pap és átsietett a másik szobába. — Mondja csak, hol van az a Fiastyúk utca Pesten?... Annyit olvasok róla, de nem tudom merre lehet... — hangzott a másik szobából, miközben egy fiók kacatjai között kotorászott a pap.

A festő nem felelt, bár fogai között néhány szót morzsolgatott szét s most izlelgette.

— Nem ismerem az embert, csak a porszemet... porszemet. Megvan. Egy mondatot megtaláltam... Előbb azt mondta, hogy haldoklónál járt ezen a kegyetlen éjszakán. Milyen gyalázatosan hangzik, de mégiscsak az volt az én szerencsém, hogy valaki haldoklott. Különbözik még most is ott bókászni a sírok között...

— Megfőtt a teája. Tessék a cukor, borovicska. Töltsön bele jócskán. Meglátja, nemcsak rummal jó a tea. Közben mérheti a lázát.

A festő kelletlenül dugta be ruhája alá a lázmérőt és eltűnődve kevergette teáját.

— Mit tud segíteni a pap egy haldoklón?

— Semmit és mindent. Orvosi fogalmak szerint már semmit.

— Hanem?

— A papot nem azért hívják, hogy feltámassza a félholtat. Ez nem áll hatalmában. Az ő szerepe a haldokló mellett csak annyi, hogy segít megnyugtató feleletet adni arra a kérdésre, mely a világból kilépő ember elé mered: mi lesz velem? S ez a kérdés most már nem csak annyi, hogy holnap, vagy holnapután mi lesz velem, hanem egyfolytában, egy örökkévalóságon át.

— Szóval mesét mond neki a pokolról, vagy a mennyországról.

— Nem szoktam. A megítéltetés órájának közeledtén már nem a pap dolga, hogy bírónak álljon egy ember ügyében. Isten a bíró. A pap pedig Isten irgalmának jelenlétéről biztosítja a haldoklót ebben az utolsó pillanatban, amikor az ember még választhat.

— Hogy érti azt, hogy választhat?

— Elhül a teája... Azt kérdezi, hogy hogyan választhat? Egyszerűen úgy, hogy őszintén és teljes szívből megbocsát mindenkinek és semmi mást nem óhajt, csakhogy Isten neki is megbocsássa minden vétékét.

— Ez korántsem olyan egyszerű. De tegyük fel, hogy a haldokló valóban megbánja minden bűnét, megbocsát mindenkinek, — javítson ki, ha nem jól mondom — tehát meggyónik, megáldozik: megnyugtathatja az embert a halál küszöbén, hogy a pap feloldozza bűneitől?

— Nem a pap oldozza fel. Maga az Isten az, aki megköt és felold.

— Rendben van. De feleljen világosan: Meg lehet-e érezni, legalább meg-

sejteni valami biztosat a halállal való birkózás kínjában abból, ami következik?

— Elhül a teája... Erről csak egy halott tehetne önnek vallomást, ha módjában volna. A haldokló azonban már csak apró jeleket tud küldeni felénk: amilyen a könnyeknek csendes hullása, egy boldog mosoly. Persze láttam már fogát vicsorgató haldoklót is... De gondolom, nem is erre kíváncsi. Hanem arra, hogy Isten tudja-e érzékelhető módon közölni velünk azt, hogy mindent feloldott. Hogy van-e az Isten irgalmának valami végső jele? Legjobb, ha erről nem a haldoklókat vallatja és nem is a papot. Legtiszább munka, ha ezt magunkon próbáljuk ki. Addig, amíg élünk... De most már valóban megágyazok. Jó falusi csend van nálunk. Ezeken a vastag falakon még a szél zúgása sem hallatszik át. Jót alszik s a holnapi nap dolgát reggel is megbeszélhetjük.

Az éj sötétje még ott leleselkedett az ablakok alatt, de a rorátéra hívó hangra édes szava már szétrepült a hegyoldalon.

A pap jó pihenést kívánt vendégének, felvette bundáját, hóna alá fogta breviáriumát és elindult a templom felé.

A festő lassan, eltűnődve vetkőzött s mielőtt elfújta volna a lámpát, megakadt szeme az ágy feletti Jó Pásztor-képen. Alatta már megfakultak a sorok:

*„Térj meg én lelkem pihenődre,
hiszen az Úr jót tett veled.
Mert megmentette lelkem a haláltól,
szememet a könnyektől, lábam a zuhanástól...”*

*

Már jóval elmúlt a dél, amikor Szűcs Tamás, a festő, felébredt. Megnézte zsebóráját és gyorsan öltözni kezdett. Bosszankodott, hogy így ellustálkodta az időt. Most azután loholhat felfelé, hogy alkonyat előtt megérkezzen a menedékházba.

— Szó sem lehet róla, hogy ebéd nélkül csendedjem! — marasztalta a pap, látva, hogy a festő útra készen áll. — Tessék csak letenni a hátizsákot és asztalhoz ülni. Már terítve van.

— Erősen restellem, hogy elaludtam, de úgy aludtam, mint akit agyonverték, — mondta evés közben a festő.

— Semmi ba nincs, hiszen magam is szundítottam egyet a hajnali mise után, de csakhamar felkeltettek, mert keresztelendőt hoztak a filiából.

— Szóval egy lelket kihúznak a matrikulából, a másikat már be is írjuk.

— Igen, de ez csak a dolgok hivatali része... Hanem most már ideje volna, hogy elárulja, mit keres a menedékházban?

— Nyugalmat... Semmi mást, hanem csak nyugalmat. Tudja milyen kibírhatatlan a város ilyenkor, karácsony előtt. Az emberek megőrülnek. Tele van velük az utca, tele az üzletek, valami értelmetlen láz bővületében rohanganak fel s alá. Remélem, ott fenn, nem lesznek sokan s az ünnepek alatt készíthetek néhány vázlatot is a téli napnyugtáról, a halott erdőről. Valahol, a közelben fakitermelés is van. A munka dinamizmusa, a dolgozó ember vonásai, erejének ábrázolása az, ami leginkább érdekel.

— Azt közelebb is megtalálja. Nálunk is.

— Látom, mégiscsak meg akar téríteni... Nem, nem maradhatok. Évek óta csábít már az Őriáskő télen.

— Amit az Őriáskő tud télen, az szinte ábrázolhatatlan. Legfeljebb zenében. A hóvihart nehezen lehetne vászonra vinni. Pedig itt abból van a legtöbb. Az embernek az az érzése, hogy minden vihar a vén hegy odvaiban születik. Valami átható, földalatti morgással kezdődik mindig, mintha nyögne a föld. Azután szél támad s a szél előbb a felhőkbe vesző ormokat táncolja kö-

rül. Megöblögeti a sziklabarangokat, orgonál a fák között, megtiporja a földre kuporodó bokrokat és rátör a völgyre... Erre, mifelénk ennek a szónak, hogy elem, szinte egyetlen értelme van. Nem vizet jelent, se nem levegőt, nem földindulást és mégis mindent együtt a viharban. S az én embereim munkáján is ennek a viharnek a jegeit fedezheti fel. Ha ezek erdőt irtanak, követ fejtenek, az felér egy kisebbfajta viharral... Amúgy meg, olyan a lelkük, mint egy kisgyermeké, olyan egyszerű.

— Szóval könnyű dolga van a papnak!

— Korántsem! Nem azt mondom, hogy olyan ártatlanok, mint a gyermek. Vétkeikben is viharosak. Elemiek. De hamar is elcsitulnak. Erősen kell őket szeretni s lehet is.

Ebéd után egyszerre nyugtalanság szállta meg a festőt. Mindenáron indulni akart. A pap nem tartóztatta, mert az idő előrehaladt. Elkísérte vendégét a serpentinig. Ott elbúcsúztak.

— Isten vezérelje tovább. Ha viharba kerülne, csak meg ne álljon. Inkább folyton körbejárni, de meg nem állni, mozogni.

— Gondolja, hogy megismétlődik a tegnapi? — szorította meg a pap kezét a festő és elindult.

A nap még szürkén világolt. Az erdők titokzatosan susogtak körülötte. Már magasan járt s alatta a déli oldalon a táj megejtő szépsége ringatózzott a téli heférségben. Gyakorta megpihent. Kedve lett volna már itt vázlatokat készíteni, de ugyanúgy vonzotta fölfelé a ködben úszó orom is.

Már alkonyodott, amikor a hágóhoz ért. A lenyugvó nap mégegyszer kivilágosodott, azután eltűnt a nyugati ég alján. Sápadt-rőt fények úsztak a mély völgy felett. Mégis megpihent a serpentin egy fordulójánál. Hátát nekivetette egy kiálló sziklának, elővette vázlatkönyvét és sietve felvázolt egy vihartördelte vén fát. A fa kontúrjai egy csonkolt, megfeketedett halotti kézhez hasonlítottak, mely rimánkodva nyúlik fel az ég felé és ott marad vérzön az ég és föld között.

Talán sokáig is eljátszadozott a rajzzal, mert közben hirtelen sötétedni kezdett és távolról ugyanazt a különös morgást lehetett hallani, melyről tegnap az öreg bakter beszélt. Megszaporázott lépésekkel indult tovább. A serpentin most már belefutott a rohamosan sötétedő erdőbe. Az útról elfogytak a szánnyomok, a hó vastagsága is nőttön nőtt. Talán a tegnapi vihar hőszőnyegei terítették be. Vadállatok csörtető iramodásának zajai ütötték meg fülét.

— Bó-rem-bukk!... Bó-rem-bukk! — ismételte, jókedvre hangolva magát. Jókedv helyett azonban hamarosan előbújt az erdő fái közül a ködember. Hívta, hát megjelent. Ugyanúgy, ahogyan tegnap. Körülvette és elrejtette előle az utat. Már ismét csak fától fáig látott, s a szél is egyszerre tört rá, mintha hívta volna. Éppen csak a hó nem esett még, de elég volt abból annyi is, amennyit a szél lesepert a fák ágairól és szeme közé vágta. Egyszerre egy hatalmas sziklafal tövében találta magát. Most jobbra, vagy balra?

Elindult a fal tövében jobb felé, de a sziklafal visszafordította útjából, mert félkaréjban húzódott lefelé.

— Még megérem, hogy a vacsorát is a papnál eszem meg! — dörmögte kelleetlenül és elindult a nyomon visszafelé.

— Csak menni, menni, meg nem állni — motoszkált benne a pap tanácsa.

A szél már ordítva süvöltözött a sziklafal fölött és hatalmas hógörgetegeket zúdított nyaka közé. Ágak nyikorogtak fenn a magasban, kövek szabadultak el a talpa alól és csörtetve gördültek alá.

Végre megszakadt a sziklafal, de útra itt sem talált a lába. Olyan meredek oldalon kellett felkapaszkodnia, hogy a fák itt szinte párhuzamosan meredeztek a hegyoldallal. Könyökig vájkált a hóban, hogy valami kapaszkodót leljen. Jó félórás újabb küzdelem után egy borókás platóra ért. Kifújta magát,

de alig tudott megállni a lábán. Izzadt testén pillanatok alatt jeget kötött a dúló szél.

Menni kell, járni, mozogni, akármerre. Talán újból jobbra, mert a sziklafal eltérítette az iránytól. Hátizsákja elnehezedett, lábai remegve vonszolták lihegő testét.

Amikor a szél már csendesedni kezdett, megeredt a hó. Elővette zseblámpáját, hogy a szeme előtt cikázó fehér vonalak mögött legalább egy méternyire lásson. Megnézte a zsebóráját. Valamivel három után indult el Óhutáról. Most hat óra múlt. Nem lehet már messzire a menedékháztól. No, még egy utolsó roham fölfelé! Elkészült erővel vetette neki vállát a szélnek. Valami sötétlő tömeget akart kikerülni, amikor lába alól kiszökött a talaj. Zseblámpáját is elejtette, amint az utolsó pillanatban megkapaszkodott egy borókabokorban. Kétségbeesetten kalimpáló lábai puha hótömegben jártak, mintha vízben úszna. Hallotta, hogy a lábával megbolygatott hótömegek, a mélybe hullva, szétfröccsennek a gallyakon.

Már arra gondolt, hogy kibújjik hátizsákjából. Talán úgy könnyebben felhúzhatja magát a boróka tövéhez. Minden erejére szükség volt, hogy a hátizsákkal együtt tornássza fel magát a szilárd talajra.

Itt maradni? Egyenlő a halállal. Mennyit foglalkozik most ő ezzel az undok rémmel, a pusztulással. Perceken belül betemeti a hó, ha itt marad ültében. Megrántott vállából sajgó fájdalom áradt szét egész testén. Kúszva, maga előtt túrva a havat, tovább indult. Így vonszolt. hosszú métereken át, amíg nem érezte, hogy eltűnt a meredek, sík földön hempereg és a fák, bokrok is eltűntek mellőle. Talán valami tisztásra érkezett.

Újból megpihent, de csak rövid ideig. Azután talpra állva, előrenyújtott karokkal tapogatózott tovább.

Ellobbanó gyufaszálak fényénél látta, hogy a síma fal, amibe beleütközött, egy zsendelyes ereszerű hegyi kápolna fala. Őszintén megörült ennek a menedéknek. Ha kell, akár reggelig is meghúzhatja magát benne. Feltéve, ha bejuthat. Ezekon a régi épületeken rendszerint még kovácsműhelyben készült nehéz záruk vannak. Nem lesz könnyű feltörni, ha zárva találja.

A kápolna ajtaja azonban csak egy emberfej nagyságú kővel volt betámasztva.

— Megmenekültem! — sóhajtott fel, amikor a sötét kápolnában ledobta hátizsákjait. Gyufát gyújtott s megpillantotta az oltár gyertyatartóiban a vastag gyertyacsonkokat. Meggyújtotta őket. A falakon zuzmara csillogott, mintha porcukorral szórtek volna be. Néhány szegényes, primitív kép, egy Mária-szobor, a kis oltár s itt hátul, a sarokban egy térdeplőzsámoly, meg egy töröttlábú lóca: ennyi volt a kápolna berendezése.

Most mindennél fontosabb, hogy valahogyan tüzet rakjon és megszártsa átizzadt, a hótól átnedvesedett ruháját. Benn, a kápolnában nem rakhat tüzet. Megfulladna a füsttől. De talán itt a bejárat előtt, a széles lépcsőn igen. A rokkant lóca heverő lábával elkotorta a havat az ajtó elől, azután forgácsot hasogatott belőle. A fellobbanó tűz első világánál körültekintett. Balfelől — ahonnan a magaslatra felkúszott — hatalmas szakadék sötétlik. Ennek a szakadéknak a szélén tántorgott még alig egy félórája. Elindult a borókabokor felé, ahol birkózásának nyomait még megtalálta a hóban. Ha eleresztette volna a borókat, menthetetlenül lezuhant volna a mélybe s most már nem élne. Útjában elkerült a vihartördelte vén tölgyhöz. Ez lehetett az a sötét folt, melyet el akart kerülni s úgy jutott a meredély szélére. Derékvastagságú ága bénán csüngött alá a hóba és recsegve jajgatott a szélben. Áttörte magát egy hófuvatagon, belekapaszkodott a lehasadt ágba, húzta, rángatta, csavarta, míg végül is a száraz ág megadta magát és puhán huppant bele a hóba. Leoldotta nadrágszíját, rácsatolta az ág derekára és vonszolni kezdte. Csak fél lépéseket haladhatott

előre, mert lába alól minduntalan kicsúszott a kapaszkodó. Végülis hengergetve taszigálta közel a tűzhöz. Letördelte vékonyabb ágait. Azok susterregve, keserű füstöt eresztve sírdogáltak a tűzön, mely akkorára már erőre kapott a kavargó szélben. Majd a letört ág szilánkos, vastag végét is belecsúsztatta a zsarátnokba. Hamarosan megtöltötte a szélűlta éjszakai erdőt a pattogó, sustergő tűz bátorító lármája s a növekvő fény elűzte a kápolna mellől az éjszaka árnyait.

Zsebkésével felvakarta a Mária-szobor talapatáról a gyertyacsurgalékot, beleszörta az oltár üvegvázáiba és odatette a tűz mellé, hogy megolvadjon. Zsinegből majd kanócot húz belé és jó lesz világlónak, ha leégnek a gyertyák. Levette bekecsét és a féllábú lócára telepedett a tűz mellé, szárítkozni. Hátal ült a tűznek, arccal a kápolna felé. Az oltár mögött, a félkörívű apszis fehér falának közepén csak most fedezte fel a levelezőlapnál nem nagyobb képet. Megnézte közelről is. Miniatűr festmény volt ez, a Madonna képe a karonülő Jézussal. Hasonló ahhoz a medaillonhoz, melyet anyja bársonyszalagon hordott a nyakában, míg élt. Valahol meg is van még a kevés emlék között, melyet szüleitől örökölt. A madonna fejére ezüstlemezből parányi koronát helyeztek, ahogyan a fogadalmi képeknél szokás.

Visszament a tűzhöz, de onnan is szüntelenül csak a képet nézte. A kietlen éjszakában, mindenkitől elhagyottan, a süvöltő szélvihar közepén didergő testéből kiszakadt egy szó, melyet csak egészen ritka pillanatokban ejtett ki mindig, valami visszahozhatatlan utáni sóvárgással.

— Édesanyám !

Anyjára gondolt, akiről egy szomorú emléket hordoz magában a gyermekkorból. Már igen beteg volt s apja — az uradalmi kovácsmester — valami drága orvosságot szerzett a városban. Az orvosság egy karcsú üvegecskében volt. Gömbben végződő dugó szolgált hozzá. El kellett fordítani a gömböt s az orvosság lassú cseppekben jött ki belőle. Ott tartották anyja betegágyának fejénél, az ablakban. Nagyon szeretett volna játszani ezzel a csinos holmival. Azt remélte, hogy ha az orvosság elfogy, játéku övé lesz az üvegecske. Ezért titokban — ha csak tehette — néhány cseppet kieresztett belőle a muskátlis cserépbe. Így történt, hogy az üvegdugó egyszer kiszabadult, elgurult s amire megtalálta, az orvosság mind egy cseppig kifolyott.

Egy hét múlva meghalt az anyja. Lehet, hogy az orvosság sem menthette volna már meg, de ő mégis sokáig úgy érezte, hogy megölte az anyját.

Sok mindenre nem emlékszik már, de anyja temetésére nagyon jól. Ott fektűdt egyszerű ravatalán a cselédházban, fekete fejkendőben, olvasóval összekulcsolt kezekkel és mosolygott. Mintha a halálból is csak őt vigasztalta volna: ne sírj, kislfiám, most már tiéd lehet az orvosságos üveg.

Hányszor próbálta megragadni ezt az emlékében élő halotti mosolyt. Soha nem sikerűlt visszaadnia vászonról.

Vajon, tudnak-e rólunk valamit is a halottak, miután eltemettük őket ? Látja-e most őt az édesanyja itt, a kápolnában ?... Már nem is emlékező ez, valósággal érzi anyjának jelenlétét, érzi csontos kezének hideg simogatását a fején. Feketekendő alakjának árnyai mintha ráborulnának a fehér falakra az oltár mögött s nyakában a kis kép, a kis medaillon.

Hátha most !... Itt és ebben a rendkívűl órában ! Amikor oly élesen élőhozza az emlékező, hátha most meg tudná ragadni rajzban !

Előkereste vázlatkönyvét. A szénpálcika fűgén szaladgált a vastag papírlapon.

Amikor elkészűlt a rajzzal, meghökkenve látta, hogy nem az anyját rajzolta meg, hanem egy feketekendő Madonnát. Letépte a rajzlapot, összegyűrtte és bedobta a tűzbe. De még sokáig előtte táncoltak a kúsza színvonalak s amint a kápolna apszisának fehér falára nézett, egyszerre az imént rajzolt kép jelent

meg ott előtte. A feketekendős asszony, karján tartva gyermekét, amint megy vele a kovácsműhelybe, hogy megmutassa férjének: milyen szép ez a gyermek, akinek arcán a kovácsműhely kis kohójának fújtatóval élesztett tüze piroslik.

Felszította a tüzet, mely most már jócskán beléfalt az ágba és mérges patogásokkal égett. Fénye betöltötte a kápolnát. A szél, mely újból kavargó orkánná testesedett, meleg hullámokat lökött be a kitért ajtón. Az előbb még zuzmarás falak izzadtak a becsapódó melegben.

Igy ült ott — felmelegedő tagokkal — lázasan röpködő gondolataival. Az alkotásnak valami kivételesen mámoros, még alig tapasztalt szomjúságával. Végülis beleszédült ebbe a mámorba, melynek tajtékja előntötte a szívét, gondolatait, tekintetét. A paptól kapott pálinkát pedig még meg sem szagolta. Mégis deliriumos önkívületben ragadta meg hátizsákját, kiborította. Festékes tégelyeket, ecseteket, szénpálcikákat szedett elő. A pléhdobozban, melyben ecsetjeit tartotta, hólevet olvasztott. A térdeplőzsámolyt odavitte az oltár mögé, fölállott rá és széles, megrészegült vonásokkal rajzolni kezdett a falra. Közben — mint a tolvaj, aki fél, hogy rajtakapják — ki-kirohant a kápolna elé, körülvigyázkodott és beleordított az üvöltő szélviharba.

— Hahó, van itt valaki ?

Az oltár megtelt festékes tégelyekkel, tubusokkal. A festékből azonban csak a középső képre tellett. Mindent felhasznált, amit magával hozott. A másik két kép szénrajznak maradt a nedves falon.

Lázás munkája közben észre sem vette, hogy megcsendesedett a szél, s az éjszaka már csak sűrű homályként borította be a hegyoldalát. A tűz körül nagy foltban elolvadt a hó és kitetszett alóla a zöldben maradt fű.

Leszállt a térdeplőről és kimerülten telepedett újból a tűz mellé. Nézte munkáját. Közben — mintha törvényszéket ülne maga felett — csendben beszélni kezdett a láthatatlan bíróság tagjaihoz.

— Szárnyasoltár... Persze, nem ilyet vártatok tőlem. De én nem ismerem a szenteket s nem is érdekelnek túlságosan. Én csak apámat ismerem, a sírbaroskadt öreg kovácsmestert, akinek nem adott az uraság fogatot télvíz idején, hogy szülésre készülő feleségét bevigye a faluba, ahol a bába volt. Úgy mentek ők ketten a jeges szélben, tizennégy kilométert. Vállánál fogva vonszolta anyámat s méhében engem, a születendőt — s most a balszállón álló képre mutatott — így, ahogyan mindig is látom őket.

Kis szünetet tartott s azalatt még valamit igazított a középső képen.

— Azután el kellett takarodnunk a majorból. Apám lábát — patkolás közben — elrúgta egy ló. A törött láb hogyan is gyógyult volna be orvos nélkül. Úszkösödni kezdett. Felmondtak. Akkor sem volt iga a tavaszi munkák miatt, mely kevéske komenciókat, néhány nyalábnyi batyunkat elvitte volna sógorunkhoz, a városba. Engem is felmálháztak hát s újból úton voltak, tavaszi reménységgel a szívünkben, hogy valahol csak akad munka. Apám szüntelen azt hajtogatta: ne félj fiam, megnőssz és igaz emberségről győződ meg a világot. Tizenkét éves lehettem akkor. Íme — s most a jobbszálló képre mutatott, ahol három alak jár a virágos mezőn: a kovácsmester, felesége és köztük a batyut cipelő gyermek.

— No és anyám, az áldott. Tőle kaptam a szépség varázsát. Az ő lelkéből fakadt művészetem minden igaz ihletése. Kérje helyettem Isten anyjának bocsánatát, hogy az ő vonásait mertem elképzelni a názareti anyjának képén. Kérje helyettem, mert én már rég elfelejtettem az imádságokat és az estéli nyugovásért könyörgő énekek szavait.

Lehajtotta fejét, mint aki ítélethirdetésre vár és úgy is maradt főlehajtván. Elszunnyadt a hátát melegen tűznél, kimerülve és megnyugodva valami titokzatos elégtétellel a szívében.

A tűz fáradhatatlanul lobogó lángjai ott táncoltatták árnyékát a Madonna

előtt, a falon. A fejkendős Madonna meg mintha őt nézte volna szelíden, megértő anyai pillantással, mosolyogva. S őt nézte a Gyermeke is, akinek arcán piros rózsákat fakasztott a tűz, testéből pedig fény áradt szét a kápolna falaira.

Kelet felől már derengett. A nap feltolta piros udvarát az égre s a távoli, hótakarta mezők — mint az itatóspapír a tintát — felszippantották a napkelet bíborát.

A meggyötört erdő fái meghajtották fejüket, a borókabokrok térdreereszkedve fogadták a nap hajnali áldását. Odalenn, a róna szélén kicsiny falvak feküdtek a tél fehér ravatalán.

*

Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepén régi idők óta búcsú van az Óriáskő oldalában, a Hegyi Miasszonyunk kápolnájánál. Kilenc falu népe zarándokol fel ilyenkor a szűz havon át. Fűrge hegyi lovacskákat fognak a szánok elé. A hegyoldal megtelik csilingeléssel. A hallgató erdők felébrednek és visszazengik az éneket:

*Tövisbokrok közül felnövő szép Szálfa,
Hajnalkező csillag, szép Szűzmáriácska,
Makulátlan tiszta, hónál is fehérebb:
Fogadd oltalmadba hozzád siró néped...*

Az óhutaiak érkeztek fel elsőnek. A kápolna előtt eltakarították a havat, hatalmas tüzet raktak a szurdok szájánál egy sziklafal tövében, hogy legyen minél melegedniök a messzibbról érkezőknek.

Földigérő farkasbőrbundájában megérkezett a pap. Melléhez szorítva hozta a Legszentebbet. Az emberek térdreereszkedtek és úgy érezték, hogy ebben a pillanatban szentélyé lett az egész hegy.

Bocskoros Lénárd, a sekrestyés járt elől a kicsi csengetővel. Ő nyitotta meg a kápolna ajtaját is. De kicsiny híjja, hogy hanyatán nem esett az eléje táruól látványtól. A zuzmarától csillogó falakon ott tündökölt a három kép, mint egy falra festett szárnyasoltár.

— Plébános úr! Itt csoda történt, ha nem egyéb! — Mindjárt térdre is ereszkedett, mellét verve.

A pap is megállott egy percre — gyönyörködni a képekben —, azután belépett a kápolnába és elhelyezte az Oltáriszentséget a kápolna tabernákulumában.

A *Tantum ergo* szavai felébresztették álmélkodásából a sekrestyést, aki hamar meggyújtotta a gyertyacsonkokat, kifutott a szánhoz, hogy behozza a nagy ruháskosarat, melyben az oltár felszerelését hozták fel. Amíg felterítette az ünnepi oltárterítőket s új szál gyertyákat tett tartójukba, szüntelenül csak a képeket nézte és fennszóval sóhajtozott.

— Áldott légy csodatevő szent Szűz... Dícsértéssel Kicsi Jézusunk az erdők közepén... Minden szentjei és angyalai az égnek, hogyan is érdemlettük meg mi ezt a nagy csodát...

A pap levetette nehéz bundáját, karinget, stólát öltött és odaszólt a sóhajtasokba merült sekrestyéshöz:

— Készítsen tüzet a füstölőbe s hozza a szentelőt. Megáldjuk a képeket.

— Plébános Úr!... Dehiszen... Már bocsánattal legyen mondvá, ezeket tán mégsem kölletnék megáldani... Senki más nem festhette őket, hanem csak Isten angyalai.

A plébános szelíden mosolygott.

— Hozza csak az asperzóriumot, Lénárd!

Bocskoros Lénárd vette a füstölőt, hátrament a szurdokhoz, hogy parazsat tegyen bele. Akkorára már jócskán összegyűltek a báránybőrbundás emberek a tűz körül. Lénárd reszkető szavakkal vitte meg nekik a hírt, de azok közül

egyik sem futott csodalátni. Csak álltak a tűznél, mustrálgatták egymás lovait és vásári történetekkel szórakoztatták magukat.

— Ezek is csak olyanok, mint a papjuk. Ezeknek már semmi sem csoda... Még jó, hogy kontárnak nem szidott ez a ... ez a hitetlen pap — morgott-dörmögött a kápolnához visszatérőben.

A pap megáldotta az új festményeket, megtömjénezte őket, meghintette szenteltvízzel, amikorra mégiscsak odaszakadoztak az emberek. Nagy álmélkodással dugták be fejüket az ajtón és csodalattal telt meg szemük-lelkük a felékesített kicsiny szentély láttán.

Szekula Ádám jutott szóhoz elsőnek, de ő is csak suttogva mert beszélni, mert a pap már misézéshez öltözött.

— Ez ott a szélén, jó atyánk, szent József lehet a Szűzanyával: Betlehem városába menendő.

— Azok lehetnének — toldotta ki Darabant Ignác, a fuvaros — ha ott lenne a számár is! De nincs.

— Ugybiza! — szólalt meg Árendás Gazsi. — S emitt meg ugyanők viszik a Jézust Jeruzsálembé.

Egy nagykendőbe bugyolált asszony törte át magát a férfiak hadán s leborult a kápolna ajtajában.

— Édes Szűzanyám, de szörnyen szép lehettél, ha még a festett ábrázatod is ilyen ékes tud lenni!

Mondták a csodálkozás litániáját mindaddig, amíg a pap el nem kezdte a szentmisét. Akkor egyszerre csend lett s ebbe a csendbe zendült bele a kántor hangja:

*„Néped Isten eléd járul:
Enekelni Máriáru.
Tőle támadt üdvösségünk,
Tőle juttatsz mindent nekünk.“*

Az éneket átvette a nagy erdő s a fák között bujkáló szél halkan orgonálni kezdett hozzá.

LENNEL-E LOMBOM

*Nem állhatok lombtalanul,
mint a villámsujtotta fák;
hétszer csapott a homlokomba,
de én még hétszer szegném lombosodva!
Lennél-e lombom, kisvirág?*

*Halkan színezték téged a
dús, fénybeszótt, arany delek,
míg én magányosan bolyongtam,
így dúdolván a réteken magamban,
halkan, amint kerestelek:*

*Talán lilium illenék
hozzám, tán rózsá. — Egy virág,
melyet a nap dobott a földre
s szirmai a táj abroszára öltve
fehérek, kékek vagy lilák.*

Lennél-e lombom, kisvirág?

Varga László

Vannak dolgok, amikről azt hisszük, hogy régen feledésbe mentek, ám egyszerre csak újból megjelennek. Ilyen az asztrológia is. Nyugaton már megint hatalmas irodalma támadt s különösen folyóiratokban sűrűn esik szó róla. Az Egyesült Államokban kerekén 25.000 ember vallotta legutóbb kenyérkereső foglalkozásának az asztrológiát. Hangzanak el közben olyan állítások is, hogy az asztrológia egyenesen beleillik a keresztény világképbe. Nem fog ártani tehát, ha mélyére nézünk a kérdésnek. Eligazításért bizvást fordulhatunk ahhoz a komolyan elemző tanulmányhoz, amelyet *Julius Seiler* svájci teológiai professzor tett közzé az *Anima* hasábjain.

*

Az asztrológia vagy csillagjósolás aipaja az a feltevés, hogy a csillagos égen észlelhető alakzatok és folyamatok — a „konstellációk” — messze-menően befolyásolják a földi viszonyokat, kiváltképpen az emberi életet. Az egyének sorsára, úgymond, döntő hatással van az az állás, amelyet születése időpontjában foglalnak el a csillagok. Az erre vonatkozó fontosnak tartott adatoknak rajzban való ábrázolását nevezzük születési horoszkópnak, amelyet azután az asztrológusok az asztrológia szabályai szerint értelkelnek. Azt ugyanis, hogy a születés pillanatában észlelt „sziderikus viszonyok” milyen jelentőséggel bírnak az ember életre, az asztrológus részletes táblázatokból következteti ki. Ezek a táblázatok lényegileg ma is az ósrégi asszír-babilon forrásokra támaszkodnak, amelyeket Kr. u. 150 körül Ptolemeus „Tetrabiblos” című klasszikusnak tekintett művében foglalt össze. A csillagjósolás számára kiindulásul a tizenkét „háza”, vagyis a születési időpont által meghatározott mennyei térségekre, a tizenkét állatkörre és a bolygókra vonatkozó adatok szolgálnak. A bolygókhoz ősi szokás szerint a Napot és a Holdat is hozzászámítják. Mindezek az adatok azonban nem elszigetelten, önmagukban fontosak, hanem mert belőlük kell megállapítani az égitestek, különösen a bolygók állásának egymáshoz való viszonyát, az úgynevezett „aszpektusokat”. Az említett asztrológiai táblázatok mondják meg azután, hogy kicsoda kapcsolatok

állnak fenn a csillagos ég aszpektusai és az akkor született ember életének várható menete között. A táblázatok szerkesztői az ősi mithológiák csillag-szimbolikáját hasznosították erre a célra. A bolygók és csillagképek, mint tudjuk, istenek, héroszok és állatok neveit viselik s az asztrológusok az idevágó mithoszok értelmében képzeltek el azok befolyását a föld lakóira.

A jósolás és jövendölés a legismeretesebb, de nem az egyedüli feladat, amelyet az asztrológusok maguk elé tűznek. Sőt, mint Seiler kiemeli, ma éppen azt figyelhetjük meg, hogy magyarázataikkal mindinkább a pszichológia területére mennek át. Az asztrológusok tekintélyes része vélekedik már akként, hogy a csillagoknak a születés időpontjára kiszámított állása az ember életének nem annyira a külső eseményeit, mint a pszichikai „sors-tényezőit” határozza meg. Eppen ezért ezek az asztrológusok a lélekelemzés és a jellemvizsgálatot mondják az asztrológia legfőbb teendőjének.

*

Az asztrológia — állapítja meg Seiler — sem a felfogást és gyakorlatot, sem a művelőt tekintve nem egységes képződmény. Jóhiszemű és komolyan gondolkodó asztrológusok — mert ilyenek is vannak — maguk is különbséget szeretnek tenni egy „hamis és babonás” és egy „megalapozott és jogos” asztrológia között. Igyekeznek is elhárítani magukat a „dilettáns csillagjósoktól”. Ha tehát tárgyilagosan akarjuk elbírálni az asztrológiát, nekünk is elsősorban ennek a csoportnak elméleteit és teljesítményeit kell szemügyre vennünk.

Mínthogy az asztrológusoknak nincs átfogó szervezetük és hiányzik az irányadó vezetés, nem csodálkozhatunk azon, hogy semmiféle egységes és általánosan elismert asztrológiai rendszer sem alakulhatott ki. Az állítólagos asztrológiai tapasztalatok eredeti állományához az idők folyamán újabb és újabb hozzáfűzések és kiigazítások járultak, amelyeknek értékéről még a „beavatottak” is lényeges pontokban eltérően vélekednek. De még ha lennének is az asztrológiai értelmezésnek általánosan elfogadott, „kánonserű” szabályai, akkor sem volna semmi remény a magyarázatok egyön-

tetésére. A helyzet ugyanis az, hogy a csillagászati adatokat oly sokféleképpen kombinálhatjuk s ezzel együtt az emberi sorsra vonatkoztatott értékelésük is annyira változó, hogy az asztrológusnak mindig magának és egyénileg kell választania közülük. S nyilvánvaló, hogy ezzel már fel is kell adni az egyértelmű megfelelések elvét.

A csillagok ráhatásait az emberi sorsra vagy fatalisztikusan, vagy az ember viszonylagos cselekvési szabadságának szellemében gondolhatják el az asztrológusok. Az eredeti felfogás kétségkívül a fatalisztikus volt: megszabott sorsát senki sem kerülheti el. Ma általában az a nézet az uralkodó, hogy a konstellációk jelentős játéktérrel hagynak az ember szabad cselekvései számára, mert csak a hajlamok és hajlandóságok következnek a csillagok állásából, nem maguk a cselekvések. Másfelől a csillagokat vagy okoknak képzelik el, amelyek az emberi sorsot, illetve a lelki alkatot valami módon meghatározzák — ez a kauzális felfogás —, vagy csupán szimbólumokat, illetve jeleket látnak a konstellációkban, amely szimbólumokból, illetve jelekből az emberi sorsot kiolvashatónak vélik — ez a szimbólikus felfogás. Azoknak az ellenvetéseknek nyomán, amelyeket természettudományos oldalról felhoztak a kauzális szemlélet ellen, ma már a szimbólikus felfogás egyre általánosabbá válik. Arra azonban, hogy mi lehet szerintük a megfelelések mélyebb oka, a szimbólisták még kevésbé tudnak válaszolni, mint a kauzalisták. Érthető, ha elmenttben a közkeletű hiedelmekkel az asztrológusok is inkább csak „megalapozott feltevésekre“, „bizonyos fokú valószínűségekre“ utalnak magyarázataikban, nem pedig biztos felismerésekre.

*

Szívesen hivatkoznak az asztrológusok arra az állítólagos körülményre, hogy a konstellációk értelmezésének szabályai az évszázadok, sőt évezredek tapasztalatai szerint helytállóknak bizonyultak. A valóság azonban az — mutat rá Seiler —, hogy minden horoszkóphoz nagy számban fűznek olyan állításokat, amelyek vagy igen homályosak, vagy egészen általánosságokban mozognak. Így azután függetlenül attól, hogy megállják-e helyüket vagy sem az értelmezési szabályok, mindig megvan a valószínűsége annak, hogy

a jövendölések egy része valóban bekövetkezik. Különösen fennforog ez abban az esetben, ha az asztrológus ismeri a horoszkóp tulajdonosának addigi életét. Számolni kell továbbá azzal a lélektanilag érthető ténnyel is, hogy a horoszkóp tulajdonosa, ha hisz az asztrológiában és ismeri a számára megadott prognózist, akkor valamiféle, akár tudatos, akár tudattalan, szuggesztív-alá is kerül, amely cselekvéseit a horoszkóp szellemében irányítja és kezdeményezéseit a jóslásnak megfelelően erősíti vagy bontja. Semmiképpen sem elhanyagolható mozzanat azután, hogy amíg az asztrológiai „találatok“ feltűnést keltenek, addig a tovább már nem érdekes kudarckok hamar feledésbe mennek. Kepler állapította meg: „A dolgok eltalálását emlékezetben tartják... elhibázásukat elfelejtik, mert semmi különös bennük. Ekként marad meg az asztrológus becstülete.“ S az is közismert, hogy az asztrológusoknak mi sem könnyebb, mint kibújni a számonkérés alól. A „tévedéseket“ már Ptolemeus a kedvezőtlen körülményekre vezette vissza: az aszpektusok félrenézése, a születési idő pontatlan megjelölése, hibás értelmezési rendszer választása stb.

Tegyük fel azonban, hogy az asztrológia valóban különös teljesítményeket és sikereket sorolhat fel. Vajon ezzel már azt is igazolta volna, hogy a csillagok határozzák meg vagy legalább is befolyásolják az emberi sorsot? Gondoljuk meg, hogy az asztrológusok folyton hangsúlyozzák: munkájukat „jó órában“ kell végezniök, különleges „intuíción“ nélkül nem juthatnak célhoz, a horoszkóp fölött „tempósan“ kell elmékedniök. Mi más ez — kérdi Seiler —, mint annak nyílt bevallása, hogy nincsenek egyértelmű kapcsolatok a csillagok állása és az emberi sors között? Ha feltűnés nélkül is, valójában egy új, döntő s általuk sem ellenőrizhető tényezőt iktatnak közbe a „jó óra“, az „intuíción“ alakjában. Megcáfolhatják-e tehát azt a már sokszor elhangzott feltevést, hogy jóslásaik esetleges sikerét a „világoslátásnak“ köszönhetik, amely az intuíción mögött húzódik meg?

„Világoslátáson“ tudvalevően a megismerés bizonyos rendkívüli, „okkult“ fajtáját értjük, amely a legkülönbözőbb formákban és a legváltozatosabb körülmények között léphet fel. Parapszichológiai kísérletek tanúsítják, hogy

van „világoslátó“, aki az inga lengésének módjából olykor a legérdekesebb rejtett dolgokat és összefüggéseket fedezi fel. Holott az inga mozgása nincs semmiféle belső kapcsolatban a megismerés tárgyával, ugyanúgy mérőben külsőleges, mint a konstellációk viszonya is az emberi élethez. Tudományos módszerességgel eljárva tehát az asztrológiai megismerés problémáját sem szabad önmagában szemlél-nünk, függetlenül az „okkult“ megismerés rendelkezésünkre álló, kivizsgált eseteitől. Azt a feltevést, hogy egyes csillagjósolások sikerében valamiféle „világoslátás“ viszi a szerepet, csak akkor zárhatnók ki bizonyossággal, ha a megfelelések a sziderikus és a földi adottságok között egyértelműek lennének, azaz, ha az asztrológusok munkájában semmi tér sem maradna az „intuíción“ számára. Ez azonban éppen annak a felfogásnak mond el-le, amelyet maguk az asztrológusok vallanak.

Végeredményben tehát oda kell következtetnünk, hogy amennyiben be-vélik a csillagjósolás, ezt vagy a véletlennek, vagy a „világoslátás“ valami különös formájú adottságának tulajdoníthatjuk. Ha pedig a véletlent számításon kívül hagyjuk, akkor is kétségtelen, hogy nem a csillagok állása és az értelmezési szabályok a tulajdonképpeni forrásai a megismerésnek, s hogy azok, akik ezt a mesterséget gyakorolják, jogtalanul hivatkoznak a csillagokra és nevezik magukat „asztrológusoknak“. Érdekes különben, hogy a „világoslátásnak“ ezt az elméletét megtaláljuk már Szent Ágostonnál, aki a „De Genesi ad litteram II. 37“ című értekezésében megjegyzi: „ezért tehát vallanunk kell, hogy amikor azok (az asztrológusok) igaz dolgokat mondanak, bizonyos okkult indításból mondják, amelyet az emberi elme időnként tudattalanul átél.“ Josef Plenk, aki a „Hochland“ számára írt tanulmányt az asztrológiáról, akként nyilatkozik a szóbanforgó magyarázasi lehetőségről: „Azt hiszem, hogy egyes asztrológusok találó, olykor szinte meg-hökkentő közléseit nem asztrológiai ismeretekre kell visszavezetnünk, hanem ma még kevésbé kivizsgált parapszichikai képességekre. Mondhatni, hogy a horoszkóp itt a kioldó szerepét viszi, amely által a tudatalatti észlelések tudatossá válnak.“ S idézhetnénk más szerzőket is, akik magyarázatul a „világoslátásra“ gondolnak.

Ha azonban csak a lehetősége is van meg a „világoslátással“ való magyarázatnak — emeli ki Seiler —, akkor is kézenfekvő, hogy aki maga is nem jártas az asztrológiában, soha sem képes ítéletet mondani az asztrológiai jósolásoknak a csillagállásokkal kapcsolatban megbízhatóságáról. Az legfeljebb azt állapíthatja meg, hogy bizonyos későbbi történések megegyeznek az asztrológusok korábbi közléseivel. Am mindig rejtve marad előtte, hogy az asztrológusok közlései megegyeztek-e a csillagok állásával. Az asztrológia megbízhatóságát illetően tehát soha sem hivatkozhatunk a „laikusok“ tapasztalásaira.

*

Döntő kérdés így, hogy találunk-e és milyen mértékben találunk asztrológiai teljesítményeket, amelyek többet kell, hogy jelentsenek a „világoslátás“ valami külön fajánál. Kínálkozik egy szigorúan tudományos eljárás, amely lehetővé tenné a kérdés eldöntését, nevezetesen a statisztika. Minthogy egy ilyen vizsgálódásban maguk az asztrológusok is a legnagyobb mértékben érdekeltek, többen közülük meg is próbálkoztak vele. Igen nehéz és időrabló matematikai feladatra vállalkoztak ezzel, mert egyes esetek óriási tömegét kell feldolgozniok, gondosan kiszűrve belőlük a különböző hibaforrásokat. Mint várható volt, az eddig közzétett asztrológiai statisztikák értékéről igen eltérnek a vélemények. Egyes asztrológusok azt állítják, hogy a statisztikai kimutatások végérvényesen igazolták őket, az elővigyázatosabb asztrológusok azonban főlöttébb tartózkodóak és arra hivatkoznak, hogy a statisztikai kutató módszereket még nem tudták eléggé kiépíteni ezen a területen. Mindazok pedig, akik az asztrológiát nem kifejezett barátsággal kezelik, egyöntetűen hangoztatják, hogy az eddig felsorakoztatott adatok csopet sem meggyőzőek. Seiler szerint föltétlenül kívánatos lenne, hogy a komoly tudományos vizsgálatokat olyan szakemberekre bizzák, akik nincsenek érdekelve az asztrológiában. Kérdés azonban, hogy egyáltalán mód nyílhatik-e ilyen elfogulatlan vizsgálatokra. Azokat a megnyilatkozásokat tehát, amelyek az asztrológiáról, mint „szigorúan matematikai alapon álló tapasztalati tudományról“ beszélnek, továbbra is megtévesztőknek és valótlanoknak kell minősítenünk.

A statisztikai ellenőrzés kísérletei nem maradtak azért hatás nélkül az asztrológia képviselőire. A legtöbb asztrológus nyíltan bevallja, hogy értelmezési szabályaik egész rendszerét revízió alá kell venni s jobban hozzáigazítani a tapasztaláshoz. Ugyanakkor azonban megszóltattak nem kis számban olyan asztrológusok, akik elvileg is elutasítják, mint illetéktelen beavatkozást, a tudományos módszerek alkalmazását. Ezek azt mondják, hogy a tudományosságot semmiképpen sem fogadhatják el kritériumnak az asztrológiában. Világos azonban — jelenti ki Seiler —, hogy az ilyesféle óvások nem menthetik meg az asztrológiát attól, hogy tudományos oldalról is vizsgálat alá vonják.

*

Hogy a csillagjósolásról elvi itéletet formálhassunk, induljunk ki abból a felfogásból, amelyet ma vezető asztrológusok képviselnek s amely Erich Vermehren következő szavaiban jut kifejezésre: „Hogy megvannak ezek az összefüggések, azt megmutattuk... Hogy azonban miként jöttek létre és milyen természetűek, azt remélhetően soha sem fogjuk megtudni, hogy a 'misztérium' megmaradjon. 'Misztérium' — ez tehát a felelet arra a kérdésre, amelyet feltettünk. Azzal pedig, hogy az asztrológia misztériumra támaszkodik, már ki is vonta magát az okoskodó ész ítélete alól...“

Babonás gyakorlat tehát az asztrológia? Az asztrológusok persze tagadják, azt azonban egyikük sem árulja el, hogy mit értenének ők a babonán. A mi álláspontunk szerint a babona ebben az esetben ezt kell jelentse: ismeretlen dolgok kutatása olyan eszközökkel, amelyek sem önmagukban, sem Isten rendelkezéséből nem alkalmasak arra, hogy a kívánt ismeretek birtokába juttassanak minket. Már most a csillagok állása a születés időpontjában alkalmas eszköz-e az emberi jellem és életsors kutatására? Igen, válaszolják az asztrológusok, az összefüggéseket ugyan mélységes titok fedi, a csillagok azonban a tapasztalás szerint és nyilván Isten rendelkezéséből is feltárják az emberi sorsokat! Ez az álláspont meglehetősen következtelen. Mert ha egyszer teljességgel ismeretlen az asztrológiai összefüggések háttere, akkor még a csillagjósolás állítólagos sikerei sem jogosítanak fel arra

a következtetésre, hogy ez a megismerési út megfelelné Isten rendelkezésének. Az asztrológusok minden ilyen irányú hiedelme annak feltételezését jelenti, hogy Isten a pogány mithológia segítségével fedi fel a csillagjósoknak az emberek sorsát! Mint már kiemeltük ugyanis, az asztrológiai értelmezési szabályok mind az ősi keleti népek képzeletdús többistentáiban gyökeresnek. És ha ma szeretnék is némely asztrológusok lehántani magukról azt a mithológiai köntöst, akkor is kénytelen kitarítani mindegyikük ama tétellel mellett, hogy az asztrológiai szabályok annakidején a pogány mithológia jegyében bizonyultak helyeseknek. Így azután azt sem csodálhatjuk, hogy a nagy tömegek az asztrológiát szinte szükségyszerűen babonás módon fogják fel.

Az akarat szabadságát azzal az állításukkal szokták figyelembe venni egyes asztrológusok, hogy ők nem magukat az emberi cselekvéseket, csupán a lelki hajlamokat hozzák kapcsolatba a csillagokkal. Minthogy azonban másfelől mindig hangsúlyozzák, hogy az asztrológiai megfigyelések háttérben levő tényezői felől teljes tudatlanságban vagyunk, az asztrológusnak, ha következetes, a szabadság vagy végzettség kérdését is megoldhatatlannak kell tekintenie.

A skolasztikus tudomány — írja a továbbiakban Seiler — a történet során változó magatartást tanúsított az asztrológia irányában. Időnként tekintélyes szerzők, olykor az egyházi hierarchia csúcsához tartozók is, kiálltak a csillaghit valamilyen mérsékelt formája mellett. Maga a keresztény teológia azonban sohasem került benső kapcsolatba az asztrológiával. Az asztrológiai szótárból vett egyes kifejezéseket, amilyenek, természet, a Szentírásban is található, nem foghatjuk fel úgy, mint a csillaghit helyeslését vagy ajánlását. Ezek kizárólag csak utalások egy akkori asztrológia létezésére. Határozottan vissza kell tehát utasítanunk azt a nézetet, amelynek az egyik svájci lap adott hangot nemrégiben, nevezetesen, hogy az asztrológiát, a már „6000 éves gyakorlatot“, a pogány és kereszténységelötti mithológiának ezt a termékét „mint az egyház elkallódott gyermekét“ vissza kellene hozni „az elhagyott otthonba“. Méltán kérdi Seiler: miért nem mondjuk a ptolemeusi világméretet is,

amelyért az egyház oly sokáig síkra szállt, „az egyház gyermekének”? Az asztrológia semmiképpen sem ügye a „keresztény kultúrának”.

Némely „csillaghívők”, akik sem az asztronómiába, sem az asztrológiába nem pillantottak bele mélyebben, még ma is elhiszik a csillagok közvetlen ráhatását az emberi sorsra. Nem néhez meggyőződünk ennek a hitnek tarthatatlanságáról. Ez a hit egyrészt a régieknek azon a hamis hiedelmén nyugszik, hogy a csillagok összes hatásai a földön, mint a világmindenség vélt középpontjában gyűjtőlegesen módjára összegeződnek. Másrészt azon az előítéleten, hogy az ember pszichikai tulajdonságai csak a születéskor dőlnek el, nem pedig már a két öröklési anyag egyesülésekor, mint ahogy a mai örökléstudomány tanítja. Bizonyos, hogy minden földi élet és valamennyi meteorológiai történés a napsugárzás következménye. A Nappal és a Hold-dal szemben azonban a bolygók és az állócsillagok hatása teljesen jelentéktelen. Az állatkör csillagképei pedig, amelyeknek az asztrológusok eredetileg oly fontos befolyást tulajdonítottak, nem egységes csillagcsoportok, amelyek mint ilyenek valami különleges hatást gyakorolhatnának. Ezeket csupán a véletlen földi perspektíva fogja össze csillagcsoportokká, amelyek az évezredek múlásával folyvást változtatják alakjukat. A látszólagos nap-pálya, az ekliptika tavaspontjának eltolódása miatt ezek a csillagképek egyébként is elvesztették minden jelentőségüket és csupán „állatkör-jegyekké” váltak, vagyis egy költött égi körnek csupán elgondolt részleteivé. Még aki csak csekély asztronómiai ismeretekkel rendelkezik, ma már az is fantasztikusnak fog találni minden kísértet arra, hogy az asztrológiától követelt megfeleléseket kauzálisan magyarázzák.

Mint említettük, az asztrológia irányadó művelői a természetudományos kritika nyomására fel is adták már a kauzális magyarázatot, s amit állítanak, csupán egy „jelképes párhuzamosság” a sziderikus és a földi történésnek között. Ezzel a természetudomány oldaláról emelt bizonyos ellenvetések tárgyaltalanok lettek. Kérdés azonban, hogy ez az elkanyarodás az eredeti felfogástól nem szorítja-e még inkább sarokba az asztrológiát. Mint-hogy a csillagok mozgásai meg nem

változó törvények szerint folynak, a szimbolikus asztrológiából az a szűkségszerű következtetés adódnék, hogy Isten, akit a keresztény hit az összes teremtmények és az említett jelképvonatkozások szerzőjének tekint, az emberi élet alakításában a Kepler-, illetve Newton-féle mozgási törvényekhez s ezek tetejébe még a földközpon-tisági szemléletmódhoz lenne kötve. Ha viszont megengedjük, hogy Istennek szabad játéktere van a szimbolika alakításában, akkor meg éppenséggel nem egyedül a csillagokból olvasnánk ki az asztrológusok az emberi sorsot, s a csillagjósolás így — mint már utaltunk rá — „világoslátássá” válik. Nem is találunk asztrológiai írásokat, amelyek a szimbolikus felfogást végig mernék gondolni. A támadásokkal szemben az asztrológusok mindig megelégszenek olyan feltételekkel, amelyekkel a helyzetet pillanatnyilag menthetőnek vélik.

Megkérdelhetné valaki: ámde vajon nem azt az „egységes, az élet összes jelenségeit átfogó világgépet” jeleníti-e meg az asztrológia, amelyet „a racionális természetudomány nyomán elvesztettünk”, s amely az isteni tevékenység „elmélyült megismerését” teszi számunkra lehetővé? Ez az „egységes világgépre” való hivatkozás, amellyel minduntalan találkozunk az asztrológiai írásokban, valóban sokszor megvesztegetően hat az egyszerű olvasóra — állapítja meg Seiler.

Hogy vagyunk azonban ezzel az egységgel? Egységes világgépet alaphat-e meg az érzelmi feltételezése annak, hogy az asztronómiai folyamatok összefonódnak az emberi léttel, avagy a pusztá utalás egy minden létezőt átfogó analógiára? Nem szétrobbantja-e ezt az egységet már az asztrológiai szimbolika önkénye is, amikor megkísérli a pogány mithológiát összeolvasztani a keresztény eszmekincsessel? Hol marad a világgép egysége, ha döntő kérdéseknél olyan összefüggésekre utalunk, amelyeknek lényegét „remélhetőleg soha nem tudjuk meg, hogy a „misztérium” megmaradjon”? Egységes világgéphez — szögezi le Seiler — nemcsak az szükséges, hogy az elgondolt koncepció átfogó legyen, hanem mindenekelőtt az, hogy ez a koncepció valóban megállja a helyét egy zárt és minden oldal felé kiépült gondolatrendszerben, s hogy azt más források-

ből származó ismereteinkkel is össze tudjuk egyeztetni.

Mondáknak, mithoszoknak és szimbólumoknak kétségkívül nagy jelentőségük van a népek és az egyének életében. Általános felfogás szerint a „tudattalan“ dolgozik itt, amely minden okoskodást megelőzve az alany előtt ismeretlen tartalmakat és törekvéseket vetít ki a tárgyi világba. Az asztrológia azonban lényegesen többet ölel fel, mint mithoszok és képek tömegét. Jelképes vonatkozások átfogó rendszereként lép eléünk, amely az önmagába záruló körhöz hasonlóan a tudatostól és tudattalantól függetlenül az egész emberiséget és minden egyes embert magában foglal. Emellett meg kell gondolnunk, hogy a mai ember teljesen elvesztette kapcsolatait a csillagos éggel, és hogy a csillagok bonyolult mozgásai nem esnek már bele abba a körbe, ahol az ember még jelképes vonatkozásokat keres. Azután pedig az asztrológia értelmezési szabályokkal dolgozik s egyedül ezek a szabályok teszik számára lehetővé, hogy az állítólagos szimbólumokat konkrétan kiértékelje és térben, időben és egyedileg meghatározott jóslásokká sűrítse. Azt a gondolkodót tehát, aki kritikai álláspontra elveti az asztrológiát, még korántsem érheti az a szemrehányás, hogy egyoldalúan racionalista felfogást képvisel, vagy hogy tagadja a mithoszok és szimbólumok jelentőségét, sőt értékét az emberi élet számára.

Az asztrológia mai terjedésének fő oka kétségkívül az isteni gondviselésben való hit megfogyatkozása. Az elvesztett hit helyébe sokan keresnek pótlékot a csillagjósnál, akinek titokzatos tabelláit és szimbólumait a kevésbé művelt ügyfél szemében a magas tudományosság nimbusza övezi. Végtére is a horoszkóp rendkívül tudományoskodó és szuggesztív szaknyelven adja tudtára, hogy minek néz elébe és mitől kell óvakodnia. A saját felelősség tudatának a „csillaghívók“ itélőképtelen tömegénél így szükség-szerűen meg kell rendülnie. A szuggesztív befolyásnak, amelyet az asztrológiai írások állandó olvasása gyakorol, huzamos időn át nemcsak a képzetlen, de még az egyébként itélőképes ember is nehezen állhat ellen.

*

Asztrológusok köréből merült fel az a kívánság, hogy olyan „jelentős böl-

csesség-tant“, amilyen az asztrológia, csakis „hozzáértő szakemberektől“ szabadna fogadni. A népies és laikus asztrológia, úgyemond, könnyen megmérgezi a lelkeket. Tegyük fel tehát — írja erre vonatkozóan Seiler —, hogy a kétes szándékú asztrológusok mellett „komoly gondolkodásúak“ is vannak. Ám ki tudná keresztül vinni ezt a megkülönböztetést s ilyen módon megvédeni a közönséget a „dilettánsoktól“? Akadnak talán asztrológusok, akik elismerik, hogy nem vehetjük őket komolyan? Világos, hogy nincs az a fórum, amely igazolványt állíthatna ki „a szakemberek“ részére s ezzel elhatárolná őket a „dilettánsoktól“.

Voltak már olyan hangok is, hogy a „komoly asztrológia“ osztja a „különös veszélyességét“ mindazoknak a hivatásoknak, amelyek nemcsak elméletben, de gyakorlatban is foglalkoznak az élő emberrel, mint az orvoslás, a nevelés, a jogszolgáltatás vagy a lelkipásztorkodás. Ami a legutóbbit illeti — jegyzi meg Seiler —, ki kell emelnünk, hogy a lelkipásztorkodás isteni intézményen nyugszik, egységesen és szigorúan van megszervezve, a felsőbbség állandó felügyelete alatt áll, ellenőrzött tanulmányokat és vizsgákat tételez fel és az isteni kinyilatkoztatás tiszta forrásaiból táplálkozik. Az asztrológiánál lényegesen más a helyzet.

Aki tehát katolikusnak vallja magát, az asztrológia semmiféle formájával szemben sem helyezkedhetik más álláspontra, mint a teljes elutasítására. Elsősorban alapvető elvi megfontolások miatt. A lelkipásztornak azt is különösképpen szem előtt kell tartania, hogy a gyakorlatban nem lehet különbséget tenni a tudományos célzatú asztrológiai próbálkozások és a merőben dilettáns jóvendőlgetések között. A fenntartásos ítélezések így mindig csak a vulgárasztrológia malmára hajtánák a vizet. Hogy pedig utóbbi nem mindig ártalmatlan játék, arra megdöbbentő adalékkal szolgál emlékiratában Schwerin von Krosigk, aki elmondja, hogy Hitler még 1945 április közepén is buzgón magyaráztatta magának azt a horoszkópot, amely ugyanennek a hónapnak végére az ő ember-telen rendszerének döntő győzelmét ígérte.

A KIS ÚT

„A lélek embereinek van sajátos szomorúságuk... Szomorkodunk, mikor bűnösségünket, gyarlóságunkat látjuk, — mikor észrevesszük, hogy mily távol esünk az igazi belső, nemes jósgától, — mikor tapasztaljuk, hogy mily nyers, szálkás, szemcsés anyag vagyunk, melyből a művész is nehezen farag ki új szépséget s örömet; de minél jobban érezzük ezt s minél érdeklődőbb, megalázkodóbb lélekkel vesszük ezt szívünkre, annál inkább mozdul meg bennünk a lélek, jelentkezik az érzék, hasonulunk, nemesbülünk; szomorúságunk tehát örömré változik...”

Prohászka nagysütörtöki elmélkedéséből.

Melyik az igazibb út: a szomorúságé, vagy az örömé? Melyik illik jobban a keresztény életfelfogáshoz? Milyen a keresztény arca, lelke, szíve? Ráncok barázdálják-e göröngyössé, szakadékoszá, vagy a vidámság simítsa-e ki? Oly gyakran halljuk a kérdést a legkülönbözőbb változatban.

Önmagában, külön, sem az egyik, sem a másik nem elégíthet ki bennünket, de mind a kettő egyszerre és együtt — igen. Krisztus követője: a mesebeli király hasonmása, akinek az egyik szeme sír, a másik nevet ugyanabban az időben. Legőszintébb kifejezője Asszisi Szent Ferenc, akit Umbria útjain nem egyszer fogott el a sirás Krisztus kinszenvedése és a maga gyarlósága miatt, hogy utána, mikor kisírta magát, táncra perdüljön, két száraz botocskákat ragadjon, azokon muzsikáljon és úgy daloljon hálahimnuszot Istennek.

Egyszerre vagyunk szomorkodók és örvendezők hitünkben. Istenhívők és istenkeresők vagyunk. Egyszerre feszíti lelkünket a szent és derűt adó bizonyosság, meggyőző, lenyűgöző erő, mely az evangéliumból árad — és kutató elménk sokszor elszomorító nyugtalansága, amely egyre újabb és több bizonyosság után sóvárog, szüntelen óhajtja az elmét leteperő bizonyosságot. Minél őszintébben keresünk, tehát minél álhatatosabbak vagyunk a szomorkodásban, annál többször érinti meg lelkünket a hit kegyelmének szelíd cirógatása, tehát annál többször ragyog fel arcunkon az öröm fénye. Hitünkben néha újjongunk, néha epekedünk, néha töprengünk, néha nyugalom ömlik el rajtunk, néha sötét homály vesz bennünket körül, néha pedig napként ragyog reánk Isten mosolya.

Egyszerre derűs és szomorú reményünk is. Mily igaz Pelagius története a két megtévedt, de magábaszállt és a sivatagba visszatérő remetestevérről! A többi remete, bölcs aggastyánok, ve-

zeklésül azt rótták rájuk, hogy egy esztendeig zárják be magukat cellájukba. Mikor letelt az év és kijöttek, az egybegyűlt remeték elálmélkodtak rajtuk. A két ember, aki azelőtt úgy hasonlított egymásra, most mintha nem is lett volna testvér! Egyik sápadt volt és sovány, a másik derűs, piros. Mikor kérdezték őket, a sóvány így felelt:

— Újra és újra a kínok foglalkoztattak, amelyeket megérdemltem bűneimért. Iszonyatom oly nagy lett, hogy bőröm kiszáradt és csontjaimhoz tapadt.

A vidám testvér így szólt:

— Hálát adtam Istennek, hogy megmentett bűneimtől. Üdvözítőnk jósgára gondoltam és szívem megtelt örömmel.

Mikor a bölcs aggastyánok meghallgatták őket — mondja Pelagius —, úgy ítélték, hogy mind a kettőnek egyforma értékű volt a penitenciája Isten előtt.

Nemcsak két különböző cellában fér meg a derű és a szomorúság, félelem és remény, rettegés és örvendezés, hanem egy szívben is. Hányszor szállja meg a bizalomtalanság szürke köde szívünket, hogy utána annál ragyogóbban keljen fel lelkünk egén az örök életnek, a bűnök bocsálatának világító napja. Amit Prohászka a bőjti bánat és a husvétii öröm egységéről mond, az Esvház, a keresztény lélek legősibb tapasztalataihoz nyúl vissza: „...ti megszomorodtok, de a ti szomorúságotok örömré fordul.”

Bánattal és örömmel teli szeretetünk is. Sőt! Éppen ez az egybefonódásuk végső oka! Minél őszintébben járjuk a szeretet útját, annál inkább. Az Isten szeretete teszi a lélek embereinek szomorúságát sajátossá, semmi mással össze nem hasonlíthatóvá — amint Prohászka mondja. — Nem kétségbeesett, hit- és reményvesztett földi keiserőség ez, hanem mosolygó szomorú-

ság, amelyen a mennyek visszfénye ragyog. Pásztortűz, amely vonzza, csalogatja, biztatja és nyugtatja az éjszaka vándorait.

Igen. Isten szeretete, a bánat és az öröm elválaszthatatlan egymástól! Minél jobban szeretjük Istent, annál mélyebb a bánatunk, hogy megbántottuk őt. Minél jobban belepillantunk a szeretet fényénél bűneink odvaiba, feneketlen kútjaiba és irdatlan szakadékaiba, annál nagyobb az örömünk, hogy Isten kegyelme és szeretete ki-

emelhet vagy ki is emelt már azokból.

A szomorúság és az öröm egybefonódása olyan kincs, amelyről nem mondhat le a keresztény lélek. Ez foglalja össze benne azt a dinamikus egyensúlyt, amiről Chesterton szól: a nagy ellentétek, feszültségek egymást kiegészítő, fenntartó lebegését, mely nem a sárban heverő kő nyugalma, hanem a végtelen felé tartó vándormadár szárnyalása.

(S. F.)

NAPLÓ

A BRUGES-I BEGINÁKNÁL. Kora hajnalban indultunk Bruges-be. Mi tagadás, utazási kedvünk kissé megcsappant, amikor megláttuk a vigasztalan, szitáló ködöt a várt őszi napsütés helyett. Nem így képzeltük el a találkozást Bruges-szel, eső- és ködfátyolon keresztül.

A kellékek hiányoztak, mégis, már az első felórában megfogott Bruges varázsa. A pályaudvarról kilépve még gyanakodva néztem szét: nem okoz-e csalódást; illúzióimat feltéve figyeltem a városszéli parkot: ez az, amit vártam? A Szerellem Tava, az obligát hatyúkkal, a belga világítástechnikát dicsérő, de nappal kiábrándítólag ható vízi reflektorokkal még nem oldotta fel ezt a gyanút. A beginák Szöllőskertnek nevezett otthonánál lélekzettem fel először: itt nem ér csalódás.

Estefelé, egésznapos városnézés után úgy éreztem, nyomasztó ez a tömény középkor, ez a konzervált történelem, ez a törpe múzeum-város, ahol minden ház ereklékét rejt, és ami felett, úgy látszik, megállt az idő. Csodálatos volt a Saint Jean-kórház XVI. századból való gyógyszerárával, a Grand' Place bámulatos épségben maradt *flamboyant* épületeivel, a székesegyház a kis Michel-angelo-Madonnával. — de a *Béguinage*-hoz visszahúzott valami; ezzel a képpel akartam búcsúzni Bruges-től.

Költőnek, vagy még inkább festőnek kellene lenni, hogy hű képét adjam a begina-udvarnak, amelyet háromívű híd választ el a külvilágtól. A közeledő először csak a XVIII. századi kapubejáratot és a csúcsíves timplomot látja: maguk a lakóházak a fák mögött rejtőznek. A külső falakat a csatorna mossa, geszthefék bokrétájától övezve tükröződnek a kolostorépületek a Szerellem Tavában. A kapubejárat alatt függ a Haldokló Bűnösök Krisztusa a következő feliratokkal: „Ti mindnyájan, akik erre jártok, jöjjetek és lássátok, van-e az enyémhez hasonló fájdalom!” „Mit tettem volna még az én szőlőmért és én nem tettem meg?” Az udvarra belépve pedig élénk táru ez a különös kolostor. Csak angol és németalföldi tájakon láthatunk ilyen bujzózöld pázsitot, ilyen tágas tisztásokat az évszázados fák közt. Az élénkzöld színt a házak hófehérje szakítja meg. Ahogy bejárjuk a régi jámbor asszonyok birodalmát, lassan eltűnik a kívülről hozott fáradtság, idegesség, a Szöllőskert szívünkbe lopja békességét.

A *Béguinage* valóságos kis város: minden lakójának külön házacskája volt, a közösségnek pedig kórháza a betegek, és menhelye a tehetetlen, agg beginák számára. Fejjel kimagaslott a házak közül a Domus Capitularis, a Grand Dame-nak nevezett apátnő háza.

Minden házacskában volt egy apró házi kápolna, hálófülke — nem hiányoztak a rokka és csipkeverő szárazmók sem —, konyha, ahol ma is régi helyén van a teafőző edény, lábmelegítő rostély, és az ebédlő. Legbájosabb a parányi belső udvar, közepén mohával benőtt kőkút — a beginák kedvelt elmélkedő helye.

A begina-mozgalom a Németalföldről származik, és bár nálunk nem igen terjedt el, maga a gondolat ismert volt. Magyarországi Szent Erzsébetet pél-

dául több belgiumi közösség választotta védőszentül, élete annyira közel állt ehhez a gondolathoz, melynek lényege az őskeresztény, azaz tökéletesen keresztény élet.

A XII. században született a szerzetességnek ez a különleges fajtája, amely, különösen kezdetben nem is volt szerzetességnek nevezhető. A beginák Istennek szentelték életüket, de a világban maradtak; ki-ki végezte munkáját, és magánvagyonukat is megtartották. Később egyre szorosabb kötelék fűzte őket a közösséghez: közös ájtatossági gyakorlataik voltak, és a kis házak a templom köré tömörültek, mintegy közös otthont alkotva. Egy-egy *béguinage* végül önálló plébániává fejlődött, temploma, plébánosa, káplánjai voltak.

A bruges-i beginák élete is virágzás és válságok váltakozása volt. Népszerűek voltak mind a nép, mind az uralkodók körében. A XVI. században a *gueux*-k foglalták el a *béguinage* délkeleti részét, ugyanekkor tűzvész pusztította el az egész épületet. Az elkövetkező századokban ismét újjászületett, és a tagok életét ekkor az anyagi biztonság mellett az önkéntes szegénység jellemezte. Napóleon uralma után még egyszer fellendült a régi közös élet, de a XIX. század végétől kezdve fokozatosan hanyatlott és 1928-ban a bruges-i beginaközösség megszűnt létezni.

Ekkor a Szent Benedek-rend szerzetesnői vették gondozásba a telepet és új étellel töltötték meg a régi falakat. Céljuk egyházközségi misszió és a begina hagyományok ápolása. Ez utóbbit annyira komolyan vették, hogy saját rendi ruháikat elhagytva, a beginák öltöztetését vették át.

Bármennyire sajnálatos is, hogy nem „igazi” beginák lakják a régi házikókat, a jelen körülmények közt mégis ez volt a legjobb megoldás. Mi lett volna a sorsa a magyultú településnek e nélkül? Némi túlzással, azt beszéljük, hogy mint valami gazdag örökösnevet, olyan türelmetlenül várták az utolsó begina halálát. Míg a dekadens művészek romantikába fullasztották a beginák alakját és otthonát, a gyakorlati emberek háborzongató terveket szöttek a Szöllőkert rovására. Egy terv szerint idegenforgalmi látványossággá tették volna, ahol motorcsonakok száguldanának a tó vizén, és talán panoptikumszerűen mutatnák be a beginák életét, a waterloo-i csata színhelyéhez hasonlóan; sőt, olyan terv is felmerült, hogy autostrada szelje át a Szöllőkert területét.

Igy viszont „az Egyház leányai” rendelkezésére állnak a látogatóknak — a hely profanizálása nélkül, minden kérdésre, megszólításra barátságosan felelnek, mégis meg tudják őrizni a csendet a falakon kívül és belül. Pedig nem kis áldozat lehet állandóan idegenek jelenlétében élni, lemondani a szerzetesi élet legnagyobb ajándékáról: a magányról. Illetve, még nehezebb lélekben megőrizni ezt a magányt — a tömeg közepén.

A Iereszkedő est tüzet gyújtott a Szerelem Tavában. Az amerikai turista-csoport is elcsendesedett és új város ellen indult rohamra. A beginák késő utódai a templom felé szállingóztak. A felszálló ködben mi is a vonat felé siettünk és már csak gondolatban mentünk végig még egyszer a gesztenyefasoron. (M. E.)

ŐSI FALFESTMÉNYEKRE BUKKANTAK A SAHARÁBAN. 1956 januárjában Henri Lhote francia festőművész vezetésével francia művészeti expedíció indult el a Szaharába, hogy a Tassili oázis környékén lévő barlangfreskókat felkutassa és lemásolja. Az expedíció tagjai Lhote tanítványai voltak, tizenegy fiatal festőművész, és egy fotográfus. A csoport 16 hónapot töltött a sivatagban. A talált ősi falfestményeknek csak egy kis töredékét sikerült lemásolniuk, ezeket a másolatokat ez év elején mutatta be a párizsi Diszítőművészeti Múzeum. Lhote az expedíció munkájáról és eredményeiről a „Les Nouvelles Littéraires” c. folyóirat hasábjain terjedelmes cikkben számol be. Az ő írását ismertetjük erősen kíváncsian.

„A Szaharában több hegység emelkedik, egyik közülük a Hoggar. Ettől északra van a Tassili széles homokkővonulata, amely mintegy 600 km hosszúságú. A fölkeresség egyik legfantasztikusabb tája ez. A homoktömböt évezredek át vizek mosták, szelek vajták. A különféle hatások a legszeszélyesebb alakzatokat hozták létre. Egyes hegytömbök lerombolt városokhoz hasonlítanak. Egyik-másik összeropdézott, kivájt sziklafal katedrálisokra vagy középkori vártornyokra emlékeztet.” Ezután Lhote a vidék szegényes növényzetéről,

állatvilágáról és az itt élő kecsketenyésztő tuaregek nehéz életkörülményeiről számol be. „1933-ban egy körúton lévő francia rendőrtsízt fedezte fel elsőtízben, hogy a sziklafalak védett helyein különös ősrégi vésetek és falfestmények vannak. Néhány hónap múlva már én magam is a helyszínen voltam. 1933—34. folyamán a hegytömböket megvizsgálva, megállapítottam, hogy ezernyi bámulatos dolog van itt, a földgolyó legnagyobb sivatagának kellős közepén. A közbejött háború a komolyabb kutatásokat lehetetlenné tette. Tervem az volt, hogy elkészítem a falfestmények hű másolatait, ugyanazzal a színezéssel, ahogyan a sziklafalon voltak. Egy sereg művészt belevontam ebbe a vállalkozásba. A nehézségek nem voltak lekcisinylendők: a nagy távolságok, a vízhiány, az élelmiszer-utánpótlás nehézségei, a nehéz munkafeltételek az 1600—2000 méteres magasságban. A technikai előkészületek sok gondot okoztak. 1956 januárjában érkeztünk meg Algirba.“ Az expedíció tagjai repülőgépen és katonai teherautókon tették meg a sivatag belsejébe vezető kétezer km-es utat. Életfeltételeik sivatagi szinten voltak. Mindennapos küzdelem és nélkülözés várt rájuk. „A szél volt legdádázabb ellenségünk. Szüntelenül fújt. Telehoráta homokkal főzőedényeinket, elvakított bennünket, széthasogatta rajzpapírjainkat, felfordította az asztalunkat, széttépte sztráinkat. A víz éppencsak főzéshez és iváshoz volt elég, mosakodni alig tudtunk. Minden sanyarúságért kárpótolt azonban bennünket az a valóban nagyszerű látvány, amely szemünk elé tárult. A Tassili művészeti emlékei egyedülállóak. Minden eddig ismert barlangfestmény-lelőhelynél gazdagabb ez. Egnémely falon ótszáz ábrázolásnál is többet számoltunk meg. A falak tövében még a földfestéket és a festékes edényeket is megtaláltuk, amelyeket a préhisztórikus művészek használtak. Minden olyan állapotban volt, mintha ma mentek volna el innen. A festmények általában jól konzervált állapotban voltak, bár egyikben-másikban kárt tett a nedvesség. Már első látásra szembetűnt, hogy a festményeken helyenként világosabb és élénkebb színű foltok vannak. Nedves szivaccsal végigtöröltem a falfelület egy mezejét. Csoda tárult a szemünk elé a nedves szivacs nyomán: az évezredek porréteg alatt gyönyörű, három méteres figurát ábrázoló kép rejtőzött. A szivacsos lemosást — csekélyke vizkészletünk feloldozásával — tovább folytattuk. Így leleteink számát megkésztvük. Majd másfél évi munkánk során 800 freskót másoltunk le, 1500 négyzetméternyi terjedelemben.

Mit látni ezeken a falfestményeken? Elefántokat, orrszarvúkat, vizilovakat, zsiráfokat, vadmacskákat, különféle antilopokat, ökröcsordákat pásztorkokkal, halakat, fatörzsből vajt csónakban evező embereket, izmos vadászokat megfeszített íjjal, különböző emberalakokat három centiméter nagyságtól kezdve életnagyságig, és végül egy egészen rendkívüli ábrázolást: egy hat méter magas alakot, minden bizonnyal valami istenség képességét. A fölfedezett festmények nem mind ugyanabból a korszakból származnak. A legkorábbi művek a neolitikor elején keletkezettek, a legkésőbbiek abban a korszakban, amikor már megjelent a tevé. Legalább 16 rétegeződést, történelmi periódust lehetett megkülönböztetni a freskókon. Ez azt jelenti, hogy Tassili vidéke nagy népvándorlások és népkeveredések színtere volt egykor. „Lhote ezután elmondja, hogy egy korábbi expedíció alkalmával halgerinceket, vizilócsontokat találtak, és egy hajdani halásztelepülés nyomaira bukkantak. Ez azt a tudományos megállapítást támasztja alá, hogy a Szahara egykor nedves terület volt. „A legrégebbi freskók negroid jellegűek. A már említett óriásalak is néger maszkot visel, ugyanolyan, amilyent az Elefántcsontparton és egyebütt ma is viselnek. Az óriás hat méter magas testéből növények nőnek ki, ami arra enged következtetni, hogy földdistenséget ábrázol. A negroid stílus után óegyiptomi hatás következett. Jövevény pásztornép árasztotta el, vette birtokba Tassili egész területét, s az előbbi népességet elűldözte vagy leigázta, talán beolvasztotta. Az új civilizáció magasabb fokú. Az ökörtenyésztő pásztornép új stílusa naturalisztikusabb. Ábrázolásaik tárgya ökörcsordák és kísérő pásztorkok; festményeiket a formák választékosága jellemzi. Művészetük jelentős kompozíciós tehetségről is tanúskodik. A korábbi állatokon kívül már újabbak is szerepelnek: strucc, vaddisznó, juh, kecske. Egy idő múlva ez az ökörtenyésztő nép is elhagyta a Szaharát, mert új hódítók jöttek. Ez harcos nép volt, amely lóval és harci szerkkel rendelkezett. E katonanép ábrázolásai Kréta és Mykéné művésztét idézik emlékeztetnkbe.“ Az alakokat többnyire okkerrel festették, de alkalmaz-

tak többszínű (polychrom) festést is. Olyan színpompás freskót is találtak Lhote-ék, amelyen százötven alak szerepelt egyetlen kompozícióban. A jelenetek között látható két pástorcsoport harca a csorda birtoklásáért.

Néhány részletet ismertettünk a csoport vezetőjének beszámolójából. Az kétségtelen, hogy az őskori ember életéről, munkájáról, vallási világképéről, művészi megnyilvánulásairól nagyon sok ismerettel fog gyarapodni a tudomány, ha majd sor kerül a Tassili-leletek maradéktalan feldolgozására. Az archeológusok, néprajzkutatók és művészettörténészek egyaránt nagy érdeklődéssel tanulmányozzák a Szahara napfényre került freskóit és használati tárgyait.

(Dévényi Iván)

AZ OLVASÓ NAPLÓJA. Attól az elvtől, hogy az író nem kommentátor, hanem csak „felvevőgép“ (mint Isherwood vallja és példázza), Hemingway sincs messze. Azt rögzíti, ami „lencséje körébe kerül“. A dolog azonban nem egyszer azon múlik, mi kerül az író lencséjének körébe. A *folyón át, a fák közé* lencséje előtt egy tábornokból degradált amerikai ezredes mozog, bizonyos Richard Cantwell, ötven esztendősen, rokkantan, és — sajnos — szellemi életében az idült alkoholizmus aggasztó tüneteivel. Jóformán minden igényesebb kritikusa elmondta már Hemingwayről, hogy alakjai nem élnek valami magas lelki életet. Ez az antiintellektualista reakció föltétlenül érthető és indokolható volt az irodalomnak egy olyan pillanatában, amikor a regényt éppen az agyonintellektualizálás veszedelme fenyegette. S érthető és indokolható volt — bizonyos fokig — egy háborúba beledobott, élni szerető, élni vágyó fiatalember történetében. Ha a *Bűcsű a fegyverektől* jóformán gyerekmber hőse azt vallja, hogy semmi egyébre nem született, mint arra, hogy egyék, igyék, szeretkezzék, az még félig-meddig érthető. Vannak fiatalemberek, akik irtóznak a gondolkodástól — ez tény; és Henry hadnagy ilyen fiatalember volt. Amellett regénye 1929-ben jelent meg, ami sokat megmagyarázhat ebből a vitalista-antiintellektualista elenlhatásból.

De most, 1950-ben (akkor látott napvilágot *A folyón át, a fák közé*) itt áll előttünk a hajdani Henry hadnagy megöregedve, megtörtén, Richard Cantwell néven, élete végső kalandjában; mert hiszen Hemingway van olyan jó író, hogy első hangütéséből sejtjük: ezek a hős utolsó napjai; — itt áll előttünk egy két világháborút megjárt magasrangú katona, és sajnos neki sincsenek magasabb becsváyvai, mint hogy egyék, igyék és szeretkezzék. Ami egy ötven esztendő emberlől mégiscsak kevés egy kicsit.

A *Bűcsű a fegyverektől* óta eltelt majdnem harminc esztendő alatt azért ragadt valami Henry-Cantwellre. Fejlődött valamicskét a két háború között. Sok országot, sok várost bejárt, jó szállókban szállt meg a dollárjáért, jó vendéglőkben jó pincérek szolgálták ki, s főként jó baedekereket forgatott. Így aztán tudja, mi van Európa nevesebb múzeumaiban, ismeri a festők fontosabb életrajzi adatait, tisztában van a kiemelkedő műalkotások történetével, tud „viselkedni“, bár egy kicsit úgjazdagos henyességel viselkedik, s ért az ételekhez, de kivált az italokhoz, melyekből elképesztő mennyiséget fogyaszt. Egyéb-ként azonban szellemi képességei nemigen haladják meg egy erősen közepes intelligenciájú kamaszét. A rengeteg alkohol fogyasztása szemlátomást kárára vált; vannak pillanatok, amikor az agylágyulás benyomását kelti bennünk.

Nem ez a meghökkentő; végtére láttunk már ötvenéves embereket, civileket és katonákat egyaránt, akiknek agyukra ment az alkohol. A meghökkentő az, hogy Hemingway egyáltalán nem holmi ostoba és korlátolt alakot akart elénk állítani. Cantwell ezredes az író leplezetlen szándéka szerint az a bizonyos „öregedő férfi“, az a bizonyos szomorkás-bölcs férfihős, „naplemente előtt“, öszét beragyogja az utolsó szerelem tragikus napsugara. Az utolsó szerelem, a „műfaj“ szabályai szerint, egy fiatal lány: a tizenkilenc vagy húszesztendő gyönyörű Renata.

Persze jobb volna, ha nem volna olyan gyönyörű. Még sokkal jobb volna, ha nem volna grófkisasszony. Határozottan jobban szeretjük, ha az öregedő férfiak „utolsó és legnagyobb“ szerelmei nem grófkisasszonyok. Hemingway, gyanútlanul, nyalkig gázoltatja hőset a giccsben. Már-már olyan ez az utolsó szerelem, mintha egy kopott tenor egyvégtében folyton a magas cét akarná kivágni, s roppant lírai erőfeszítésében majdnem egyfolytában hamisat fogna.

A tenor persze nem is olyan kopott; éppen csak kínosan indiszponált. Ráadásul a szerep se neki való. Cantwell ezredes mindjárt jobban otthon érzi magát olyan nyers, levegős, széljárta környezetben, amilyen egy vadkacsa-vadászat. Amikor a háborúról beszél, a tulajdon háborús élményeiről, s azokon át a háború irgalmatlan értelmetlenségéről, nyers humanizmusa majdnem ellenállhatatlan. Csak sajnálni tudjuk reménytelen erőfeszítéseit a „naplemente előtt“ szerezében, amint Renátának udvarol; s ezt a szegény, lehetetlen, elképzelhetetlen, tömény giccs-anyagból gyúrt Renátát nem kevésbé sajnáljuk. Mire jó végigfecsegnie egy regényt különféle szeszek mellett, mikor a dialógusoknak legalább a fele teljesen fölösleges? Természetesen a regényben nem kell mindig a „lényegről“ beszélni; a lényeg nem egyszer egy-egy „mellébeszélés“ hangsúlyában, hangszínében, röpke árnyalatában búvik meg. De itt nem erről van szó, hanem fecsegésről a fecsegésért, s ez érdektelen.

Néhol azonban átfülük a párbeszéd. A laposságból egyszerre magasabb síkra lendül a regény, feszültség, elesteromosság járja át, valami majdnem ziv-szorító hangulat, melyben együtt van halálközelség, utolsó remény az életben, komor katona-múlt, hamingway-i férfiaság, szűkszavú tárgyilagosság és fojtott líra. Sajnos, csak lapokra.

Ezek a föl-fölszikkrazások s a rájuk következő kihagyások azt az érzést keltik az olvasóban, hogy a regénynek két súlyos, szervi baja van. Az egyik az, hogy az író nem tudta megtartóztatni magát a giccstől. A másik az, hogy a regényt túlírtta. Ez az anyag nem futja háromszáz lapra. Felére, harmadára kellett volna tömöríteni; a halmazállapotát kellett volna megváltoztatni, cseppfolyósról szilárdra.

A meghatottság mindig rendkívül veszedelmes állapot a prózaíróra nézve. Hemingway pedig, úgy látszik, meghatottan írta ezt a regényt. Érzelmes volt, és érzelmességében nem vette észre, hogy Cantwell ezredes teherbíró képessége föltétlenül csődöt mond e lírai terhelés alatt. Ahhoz, hogy elbírja a regényíró líraiságát, sokkal gazdagabb, árnyaltabb, kifinomultabb érzelmi életének kellene lennie. Az ő érzelmi élete azonban alig haladja meg egy barbárét. Hattyúdalt énekel, egy alkohollal telített rakodómunkás rekedt hangján.

Ez a könyv az írói elfáradás összes tüneteit magán viseli. Két év múlva, 1952-ben mégis remekmű követte: *Az öreg halász és a tenger*. A bágyadtság után az erő remeklése, a laza líra után a szilárd epika, a giccs után valami, ami közel jár monumentális, tömör egyszerűségében a fenséghez. Soha ilyen hatalmasat, elemi erejűt Hemingway nem írt még.

Mert soha még ennyire a maga határain belül nem maradt. Egy öreg halásznak, bármilyen öreg is, nem kell a szó intellektuális értelmében bölcsnek lennie. Föl kell magasodnia odáig, hogy megmérkőzzék a természettel. Nem kell mély gondolatainak lenniük; praktikus gondolatokat kell gondolnia. Gondolatokat, melyek nem hatnak túl az elemi létfunkciók s a természettel való elemi küzdelem körén. Az öreg Santiagót nem érdekli csak az újság, s az újságban se más, mint a bézből-eredmények. Esményi Hemingway-hős tehát; de ez a hős *valóban primitív ember*, tengerparti vén halász, nem hadnagy, nem tábornokból degradált ezredes vagy más egyéb: nem olyan ember tehát, akitől azért mégiscsak elvárunk valamennyi kultúrát, valamennyi szellemiséget. Egy hadnagytól, egy tábornoktól, egy tanártól, egy „kultúrembertől“ nem azt várjuk, hogy mérkőzzék meg a természettel, hanem azt, hogy hódítsa meg a természetet (és a saját természetét is). De Hemingway emberei erre alkalmatlanok. Abban a funkcióban, amelyben hódítaniuk, fölülkerekedniük kellene, megrekednek a mérkőzés fokán. Azt állják is; a feladatot teljesítik, a hidat fölrobbantják. Még hősök is. Csak éppen távlata nincs a hősiességüknek.

De az öreg halász hősiességének van távlata, mert az ő dolga nem a természet meghódítása, hanem a természettel való megmérkőzés. Megmérkőzik a tengerrel, megmérkőzik a hallal, megmérkőzik az elemekkel. Élve marad, tehát győz. „Az embert el lehet pusztítani, de nem lehet legyőzni.“ Csak éppen semmi értelme nincs a győzelemnek. A csodálatos zsákmányt fölfalják a halak. Egy csontváz marad belőle, semmi több. S az, hogy az öreg halász oroszlánokkal álmodhatik. Mert oroszzlánszabású ember, a legoroszlánibb Hemingway-hős.

Azon a létfokon, ahol ő él, az embereknek oroszlánoknak kell lenniük ahhoz, hogy megéljenek, hogy kicsikarják életüket a természetől.

De van egy magasabb fok, ahol az embernek már nem az a föladata, hogy oroszlánibbá, hanem az, hogy szellemibbé váljék.

Ez azonban már nem Hemingway világa. (*)

SZÍNHÁZI ŐRJARAT: *Vesztett illúziók négy szerep tükrében.* Ray Lawler ausztráliai író darabjáról: „A tizenhetedik baba nyaráról” már megemlékeztünk e folyóirat hasábjain, az előadás szereplőiről azonban nem. S miután ez a darab színházi évadunk egyik legtökéletesebb előadása — bár hibák is vannak benne — érdemes egyszer megkeresniük, mennyit adott a darabhoz a magyar beállítás s mi az, amit hiányolhatunk benne.

Lawler darabjának négy nő és három férfi szereplője van. A négy nő egy házban él és várja a férfiakat, akik az ausztráliai klímaviszonyok miatt a forró nyárban jönnek meg az ilyenkor kibírhatatlan trópusok északról öt hónapi szabadságra. Ez az öt hónap az igazi életük, mert a többi csak robot, mocsaras dágványban való gázolás, küzdelem a férgekkel és a cukornádtorzsák szivósságával. A három férfi nádvágó munkás, a két asszony, aki várja őket, pincérnő valami jobb étteremben. Olive az egyik, akinek jól berendezett villácskája van s aki már tizenhat nyáron töltötte el boldogsággal barátját, Roo-t, aki neki minden évben egy babát ajándékozott. Tüllből, selyemből, csipkéből varrt játékbabát. Egy barátja élt vele, Nancy, aki a másik, Barney nevű munkás barátja volt. Két szép férfi, két mutatós asszony önkéntes és kótetlen társulása volt tehát ez a tizenhat nyár, amikor az egész évben megkeresett pénzüket elszórva s fölélve azt hitték magukról, hogy ők is az élet kedvezményezettjei, mint némely gazdagok. A tizenhetedik nyárra azonban Nancy meggondolja magát és a házasság révébe menekül. (Ő nem is jelenik meg a színpadon.) S helyette Olive egy másik pincérnőt hoz a házába, hogy Barney se legyen árva. A bemutatkozás valahogy sikerül, a szórakozásra vágyó férfi mohón kap a fölkinált helyettesítő nő, Pearl után.

Pearl, a kis, nyári kalandba beugró asszonyt Lukács Margit játssza s művészi pályája egyik legtökéletesebb szerepmegoldásával örvendeztet meg. Pearl éppúgy nem közönséges prostituált, mint Olive, aki annyával együtt lakik a villában (Mészáros Ági és Gobbi Hilda). Pearl özvegy vagy elvált asszony, akinek intézetben nevelt tizenhat éves lánya van. Becsületes teremtés, szereti ezt a gyermeket és jobb, külföldön sorsot kíván neki: boldog házasságot, aminek ő nem lehetett részese. Valószínűleg munkahelyén is sok szerencsésebb fiatalasszonyt figyelhetett meg, mert tartózkodó modorú, szerény eleganciával öltözik, kicsit kényeskedik s magát többnek tünteti föl minden lépésében. Hogy miért vállalja el mégis látatlanban ezt a mégiscsak megalázó szerepet? Házassága korán összetört, fiatal még, reméli, hogy leánya nem tudja meg nyaralásának furcsa hátterét és aztán az ő körükben valóságos legendák terjedtek az Olive házában nyaranta lefolyó, boldog, gondatlan, vidámságtól pezsgő életéről.

Lukács Margit csupa apró részletmegfigyelésből építi föl szerepét, és művészi öntudattal forrasztja egyetlen élő alakká Pearl-t. Jólöltözöttségén éppen csak egy gondolatnyit üt át, hogy mindezt keserves munkával, talán apró boraválókából szedi össze. Érezteti a tudatosságát is, hogy Pearl megjátssza magát valaminek, hogy nem is alkalmas egy egynyári barátság szerződötött hősnojnének s hogy alapjában kissé hidegvérű, kevés léhaságra hajló asszony. Néha kitérő gőgje, tartózkodása is inkább csak megjátszott s mikor a rábízott férfi bántatában a sarga földig leissza magát, előlép belőle a gyakorlott vendégelői alkalmazott, aki a lehető legdiszkrétebben helyezi biztonságba a kapotosságában fegyverrekeskedő Barneyt. Lukács Margit, aki a Tragedia Évájában is egyre több asszonyi szint és elevenséget varázsol pályája mai örvendős fölfelé ívelésében, mintha ennek az ezerarcú Évának a kelléktárából kölcsönzött volna új meg új színeket a Pearl alakjában botladozó, tisztességre sandító, de gyanús kiruccanásokra is kapható nő alakjához. Minden mozdulatának, minden kis hanghordozási megfigyelésének atmoszférája van s rajta keresztül tudjuk a legjobban elképzelni azt a melbournei vagy sidneyi éttermet vagy szállodát, ahol foglalkoztatva van. Még gazdagoktól ellesett bőröndjeinek és retiküljei-

nek is megvan a maguk élete, sorsa, eredete. Ritka eset, hogy egy beszkatulyázatlan szerepkörű, sőt sajnos régebben sokszor elhanyagolt színész nő egy lényétől látszólag elütő szerepben ennyire tökéletes atmoszférát teremtsen, de arról inkább méltánylandó esemény.

A másik, párját váro asszony szerepe sem kevésbé összetett, sőt talán inkább ez lenne a női főszerep, ha megalkotásában is úgy sikerülhetett volna, mint a másik. A törös a harmadik fölvonásban történik, amikor egyszerre nem értünk egyet sem a darabban, sem a rendezéssel, sem Mészáros Agi különben finomrajzú alakításával. Három fölvonáson át egy lakását babákkal cicomázó, sörös üvegeket nyitogató, háziaskodó asszonykát látunk magunk előtt, aki mind a két talpával a földön jár, a biztos realitás talaján. S mikor a legutóbbi nádvágásban kissé megrokkant férfi városi munkát vállal és feleségül kéri tizenhét évi partnerét, meglepetésként ér, hogy ez az asszony majdhogy a földhöz nem veri magát hisztérikus tiltakozásában, hogy az ő álmait, tizenhét évi földöntúli lebegését most a házasság földönjáró tényeivel kelljen fölcserélnie. A helyes szerepmegalkotás azt kívánja volna, hogy ez, a realitásokat amúgy is élelmes anyjára bízó nő álmodozó lény legyen, aki a lakásában emlékül dédelgetett babák üvegházi világában állandóan valamiféle transzban jár. S persze kissé hamis lehetett volna ez a látszatelőkelőség is, mint a Pearlé, éppen úgy egy előkelő szálloda vagy lokál dísznőtől ellesett önáltatás, aminek egyszerre véget akar vetni az élet. Így megértenénk tiltakozását, hogy nem akarja elveszíteni ifjúkori álmait, nem akar reális, házassági alkura lépni Roo-val. Mészáros Agi az alaknak ezzel a differenciáltságával sajnos kissé adósunk maradt az első előadásokon, pedig az még mindig beépíthető lenne szerepébe. S bármennyi dicséret illetheti is Várkonyi Zoltán bravúros élethűségű rendezését, ezen az egy ponton vitába kell szállnunk vele és az Olive alakját illetően túlzottan reális beállítási fölfogásával.

Két mellékszerep is díszíti a Katona József Színház kimagasló sikerű előadását. Az egyik Gobbi Hilda kissé bohémas, fanyar-édeskés anyaalakítása. Eddig szerette a végletes, maszokban föltűnő öregasszony alakításokat, amelyekben igen sok sikert könyvelhetett el. Ez a kissé házastárs, kissé pumpolás, de bölcséséregedet ausztráliai anya azonban a mi szemünkben sokkalta több ezeknél. Százzrétű és száz kis ráncából felénk mosolygó emberarc.

Az előadás negyedik szerepecskéje Töröcsik Mari szerencsés ihletéből nőtt nagygyá. Bubba egy kis tizenhat éves lány a házból, talán az alagsorból, talán a szomszéd lakásból. S mióta csak eszmél, mióta fényes szemecskéit az életre kinyitotta, ezt a nyári életet látja, a két nádvágó és a két pincérnő oly sokáig szerencsésnek hitt életét, a vidám mulatozásokat, a kiruccanásokat, a gondoknak kis időre való sivatvetését. S megjelenik a színen egy fiatal férfi, aki a nádvágásban és a brigádvezetésben Root legyőzte: fiatal, jóképű gyerek, s szintén sokat hallott Olive villácskájának paradicsomi kötetlenségeiről. Az idősebbek, akik éppen most fanyarodtak ki eddigi életükből, óvni, dugni szeretnék ezt a kisleányt attól a sorstól, amelynek könnyei most befelé folynak a torukon. S a kislány tizenhat éves öntudatossággal éppen ezt a sorsot választja, éppen úgy akar élni, mint Olive néni és Nancy néni élt. Töröcsik Mari a tizenhat éves, romlott fantáziájú ártatlanság képét egész lényével vetíti elének, nem is csinál jóformán semmit a színpadon és éppen ezért tökéletes szinte holdkóros biztonságú fiatalságában. Nagy ígéret, akinek tehetségéhez mért szorgalmat és művészi becsvágyat kell kívánnunk, mert amit ma a figurájával ér el, azt később csak a tudásával tudja fenntartani vagy fokozni. (Possonyi László)

NÉGER KATOLIKUSOK AMERIKÁBAN. Amikor Lincoln elnök híres proklamációjával eltörölték a rabszolgaságot — 1863-ban — 100,000 néger katolikus élt az USA-ban — mint folyóiratuk, az „Ebony” megállapítja. Azóta 550.000-re szaporodott számuk. A 8,000.000 protestáns és 7,000.000 megkeresztetetlen felekezeten kívüli négerhez viszonyítva nem nagy táboruk. Nem nagy akkor sem, ha az USA katolikusainak 33 milliós tömegével hasonlítjuk össze. De a növekedés üteme egyre fokozottabb, és egyre többen térnek át az egyházba a különböző szektákból és a felekezetenkívüliek közül is: évente mintegy 10.000-en úgyhogy 1947 óta több mint 100.000-rel szaporodott számuk.

Az amerikai négernek fokozódó érdeklődésének az az oka, hogy az egyház

tekintélye általában emelkedik, de nem utolsó sorban az, hogy az amerikai katolikusok határozottan szembeszállnak minden faji megkülönböztetéssel mind templomaikban, mind iskoláikban.

A katolikus négerek kétharmad része a déli részeken, elsősorban Louisiana államban lakik (160.000). A legnagyobb néger katolikus város itt található: Lafayette — 75.000 néger katolikussal. Utána következnek: New Orleans 71.000, New York 57.000, Washington 50.000 és Chicago 41.000 néger katolikussal.

Lelki gondozásokat legnagyobb részt fehér fajú papok látják el, akik buzgó misszionáriusi munkát fejtenek ki közöttük. Hogy lelkipásztoraik nem közülük valók, ez jelenti az amerikai néger katolikus társadalom egyik legalapvetőbb és legégetőbb kérdését. Az 550.000 amerikai néger katolikust 746 pap pasztorálja. A 48.000 amerikai katolikus papból mindössze 73 néger. Főpap egyszem található közöttük. — A világegyházban 24 néger püspök van. Ezek Afrikában működnek. A nyugati féltekén csak egyetlen néger püspök él, Haiti szigetén, Port au Prinben.

Nem az egyház hibája, hogy ez idő szerint kevés a néger pap az USA-ban. A papnevelő intézetek, szerzetesrendek újoncházai nyitva állnak a feketék számára is. Ugyanígy befogadják a néger jelentkezőket a női szerzetesrendek házaiba is. Három külön néger apácarend is működik. A legrégebb közülük a Gondviselés oblatáinak társasága (*Oblate Sisters of Providence*). Anyaháza Baltimoreban van. Női középpiskolákat tartanak fenn néger leányok számára. New Orleansban található a Szent Család-nővérek háza (*Sisters of the Holy Family*). New York híres néger negyedének, Harlemnek legszegényebb részén működnek Mária legtisztább Szívének szolgálói.

Az amerikai négerok rokonszenvét az a következetes harc nyerte meg az egyház számára, melyet az amerikai katolikus papság folytat a faji megkülönböztetés, illetve elválasztás ellen. Ez a tendencia, mely mélyen benne él az USA fehér társadalmának egy részében s nem egyszer hivatalos intézkedésekben is megnyilatkozik, ki akarja tiltani a negereket az fehérek által használt közintézményekből, templomokból, iskolákból, szórakozóhelyekről — még a villamosokról is. Az evangélium szellemében a katolikus papok, főpásztorok ellene vannak minden ilyen megkülönböztetésnek. Több ízben kerültek össze-ütközésbe emiatt saját fehérbőrű híveikkel is, akik nem tudták kivonni magukat a közhangulat hatása alól.

Az egyházi hatóságok már az 1954-es megkülönböztetésellenes törvény előtt megnyitották két katolikus egyetem, tizenkét érseki középiskola és tizenhat katolikus magániskola kapuit a néger ifjúság előtt. Mikor egyes fehér szülők tiltakoztak ellene, a püspökök egyházi büntetéseket helyeztek kilátásba.

Nagy port vert fel a három Louisiana állambeli plébánia esete. Híveik nem akarták befogadni a főpásztor által kiküldött néger papokat. A leghangosabban a Jesuits Bend telep hívei tiltakoztak új lelkipásztoruk, a néger Gerhard Lewis ellen. Az egyházmegye főpásztora, Rummel érsek ezért betiltotta az iszentiszteleteket a plébánia templomában. Ugyanezt megtette két más plébánián is. A hívekhez intézett pásztorlevelében leszögezte: minden katolikusként kötelessége elfogadni lelkipásztora gondozását, intézkedéseit, tekintet nélkül arra, hogy milyen színű és fajú.

„Minden ember, bármilyen legyen a színe, faja, nemzetisége, Isten képére és hasonlatosságára van teremtve“ — mondja többek között. A történelem tanúsága szerint számos pápa ítélte el a faji gőgöt enciklikáiban. Idézi XI. Pius szavait, melyeket a német nemzeti szocializmussal kapcsolatban mondott: „Amint Isten napja egyformán süt az egész emberiségre, úgy az isteni törvény sem ismer se privilégiumokat, se kivételeket“.

Mikor Saint Louis katolikus iskoláiban főpásztori rendeletre egymás mellé ültették a néger és fehér gyermekeket, hétszáz fehér szülő tiltakozott ellene és azzal fenyegetődött, hogy bírósághoz fordul az ügyben. Joseph Elmer Ritter püspök kiközösítéssel fenyegette a tiltakozókat arra az esetre, ha bírósághoz fordulnak, mert a legalapvetőbb katolikus tanítás ellen láznak fel lépésükkel. Ez a tanítás: a mindenható Isten szemében egyenlő minden emberi lélek.

Az amerikai néger katolikusok buzgóságukkal hálálják meg főpásztoraik határozott fellépését emberi méltóságuk védelmében. Templomaik mindig tele vannak, és nagy áldozatkészséggel támogatják az egyház minden ügyét. (S.)

INDONEZIA ebben az esztendőben üli meg első tizéves évfordulóját annak, hogy független lett. Hollandia evvel szinte halálos csapást szenvedett: gyarmatbirodalmának legnagyobb része vált el ezzel a ténnyel tőle; öt év múlva azután a végső, gyöngye kötelék is elszakadt: 1954 augusztus 10-én Luns holland és Sunarjo indonéz külügyminiszter aláírta a szerződést, melynek alapján Indonézia végleg kivált a holland únióból. Egy hónappal azelőtt Suriname és a németalföldi Antillák hagyták ott az egykori anyaországot, amely — bármennyire elítéljük a gyarmati politikát — a kultúra alapjait rakta le ezekben az országokban.

Amikor ez a tiz, illetve öt esztendeje felbomlott gyarmatbirodalom keletkezni kezdett, a vesztfáliai béke (1648) után, kifejezetten katolikus-ellenes előjellel indult neki útjának. A német-római birodalomhoz tartozó „Alfölkék“, Nederlanden északi része maradt csak felül a „katolikusok“, azaz a spanyol monarchia ellen a szabadságért vívott évtizedes küzdelemben, a déli rész, a „Züideijke Nederlanden“, a mai Belgium csak 1830-ban lett szabadá. Az 1648-ban felszabadult északi rész hét tartománya közül számbelileg, gazdaságilag és kulturális szempontból a vezető a Hollandnak nevezett tartomány lett, mely azután nemcsak politikai, nyelvi és gazdasági síkon ragadta magához a hegemóniát, hanem nevet is adott az új országnak. Ennek a Holland nevű tartománynak vállalkozó hajósai, kereskedői járták már a vesztfáliai béke előtt a világtengereket, ők alapították meg a korunkban széjjelestett gyarmatbirodalmat — erősen kifogásolható eszközökkel, vérrel, elnyomással, kizsákmányolással. Mindenütt a puritán kálvinizmus nevében léptek fel, a katolikus missziókat nem tűrték. A XVII. század, az új állam „Goudan Eeuw“-je, aranykorszaka kulturális téren is jelentőset alkotott, egész Európát meglepetésre készítette művészeivel — elég Rembrandt, Halsra, Vondelre és Hooftra hivatkozni. A katolikusok a kulturális és politikai életben épp úgy, mint a gazdaságiban, a csak megtűrt elem szerepét vitték.

Bámulatos azonban ennek a katolikus elemnek felemelkedése. A mult század közepén a nagy liberális politikus, Thorbecke, a katolikus emancipáció atyja lett. Mekkora egy század óta a haladás, már pusztán abból látható, hogy a liberális párt egészen kicsire zsugorodott, a katolikus néppárt ellenben a katolikus népelem folytonos növekedése mellett lassan, de biztosan gyarapszik. Jelenleg a katolikusok 30 százalékkal képviselik ezzel a párttal a parlamentben magukat, a mindenféle árnyalatú protestánsok csoportja épp csak hogy megközelíti a harminc százalékot. Az ugyancsak harminc százalékot kitevő „Munka pártjában“ is nagyon sok katolikus foglal helyet. Hasonló a helyzet a rádió terén is, az általános rádió mellett a Munka pártjának, a katolikusoknak és a protestánsoknak van körülbelül egyforma kapacitású szervezete.

A gyarmatbirodalom szétesése Hollandiát sorsforduló elé állította. Kicsiny, jelentéktelen nyersanyagforrásokkal rendelkező, rendkívül művelt, de egyúttal megdöbbentően túlnépesedett ország lett az egykor tengereken uralkodó államból. Míg 1829-ben Hollandiának 2,613.000 lakosa volt, száz év múlva már 7,936.000-et számláltak össze, 1950-ben pedig (Indonézia elszakadása után!) a tizmilliót is felülhaladta. A gyarmatországok, akár úniós formájukban is, mégis az anyaország népfellegének levezetői is voltak, s most éppen ezek nem jöhetnek számba. Hendrik Lindt írja, hogy a hollandok, akik szinte változhatatlanul szilárd életkörülményekre voltak berendezkedve, még nem ébredtek a lavinaszerűen redőjkszakadt katasztrófának teljes tudatára, amely tiz évvel ezelőtt kezdődött. (P.)

FRESKÓK KOLOZSVÁRT. Már megépültek a kereszténység nagy, gótikus egyházai — majdnem mindegyikük évszázados bonyodalmak, válságok után — s Köln, Milano, Rheims s Sevilla csúcsíveit már beárnyékolta az idő, amikor Kolozsvár piacán lerakták Szent Mihály templomának alapkövét.

Ez a város szélesreterjesztésével mindig legendáit: ha az Óvárban gyermekkoromban csatornaásás közben római oszlopot találtak, a fáma már castrumot vagy császári palotát varázsolt köréje, s egy-egy sirlelet Decebált idézte, környékünkön. Így élt a nagytemplomot építő királyok neve is a kisdiákok ajkán, akik mindennap ott kerenghettek a templom-homlokzat szo-

bordiszei, ívei, emblémái körül. Így vésődött mindegyikünk emlékezetébe a kép, melyet megőrizett számunkra a gótika Kolozsvárt.

Az írott emlékek a templomról a XV. század fordulóján kezdenek feltűnni a város gazdag archívumában. 1400-ban királyi leirat parancsolja, hogy „az erdélyi püspöki megyében Szent Mihály főangyal kolozsvári egyháza... álló tisztességben részesüljön.“ Néhány évvel később már Szent Katalin kápolnájában a „száműzöttek társulata“ tart összejövetelt. Így következik el Sleyinig (Schleunig) Gergely plébános korszaka, aki 1450-től több mint három évtizeden keresztül nyomta rá harcos egyéniségének bélyegét szűkebb hazájának történetére. Ifjúságában V. László káplánja volt, így udvari ízlése is nyilván hozzájárult ahhoz, hogy minden lehető módon szépítse nevezetes egyházát; így jöttek Kolozsvárra kőfaragók, képirók. Kevés középkori alak egyénisége szemborodik ki élesebben az oklevelek tükrében, mint Sleyinig Gergelyé, aki bizonyos malomjogok helyes vagy helytelen gyakorlása miatt perlekedések, majd királyi megrovások kerestüztübbe került s Mátyás alatt kénytelen stallumáról lemondani. A krónikáiról, amikor erről beszámolt, nyilván úgy vélte, hogy a Szent Mihály templom mecénása örökre letűnik a helyi történelem színpadáról...

Kolozsvár csodálatos százada a „quattrocento“ „Kincses“ neve, melyet sokszor megcsúfoltak az idők, ekkor tapad nem is egy nyelven epithetonként hozzá, híresek már iskolái s a németajkú polgárság kisebbségbe kerül a lassan felerősödő magyar civisekkel szemben.

De a piactér gyönyörű, hibátlan négyszögében emelkedő gótikus egyház valójában csak egy század múlva öleli magába Erdély élő történelmét. Már ott kezdődik, hogy 1540-ben itt ravatalozzák fel János király messziről érkezett holttestét. Valamivel több, mint egy évtized múlva, egy forró júliusi napon, amikor Tinódi verse szerint „orgonák zúgának nagy visszavonásban“ — felhangzik a még mindig szép, szeszélyes Izabella királyné hangja a főoltár előtt: „... átadom a koronát és kincseket önkezemből nektek, magyarországi férfiak, de lelkem azt sejtí, hogy ti azokkal a ti nemzetetekből és véretekéből valót többé nem koronáztok...“

A templom sorsa osztja az erdélyi protestantizmus alakulását. A gótikus oltárok, renaissance-szobrok éppúgy áldozatul esnek a hitújításnak, mint a svájci székesegyházakban. Szent Mihály temploma többnyire már úgy szerepel a tudósításokban, mint a Kolozsvárra összehívott országgyűlések nagy-terme. Báthory Zsigmond — az erdélyi történelem egyik legrejtélyesebb, sokban felderítetlen alakja — szeszélyes, patológikus fejedelmi pályájának vargabetűivel négyyszer is leteszi e csúcsvégek alatt uralkodói esküjét, melyet megszeg, mihelyt eredendő nyugtalansága kerekedik felül. A templomok egy ideig a lutheránusok bírják, majd az unitáriusok kezére kerül. Hogy milyen veszélyben forog a várossal együtt, azt a bécsi levéltárból kikerült császári tanácsi okirat igazolja: Rudolf kancelláriájában elhatározták, hogy „Kolozsvárt földdel egyenlővé kell tenni: keresni kelljen Kolozsvárt — Kolozsvárott...“

Basta rémuralma vet árnyékot a városra, de Szent Mihály egyháza — a lerombolt jezsuita templomért viszonzásul — az unitáriusoktól két évre, 1603 és 1605 között újból katolikus kézen van. Vajon mi létezhetett még akkor az ősi, Zsigmond-kori dekorációkból? Ebből az időből megörzik a krónikák egy városalakó művész, bizonyos Krétai Miklós képiro-mester nevét. Különös arra gondolni, hogy ez a „képiro“ Greco szűkebb honfitársa s talán személyes ismerőse, művésztársa is lehetett.

A következő historikus emlék — újból egy ravatal. Bocskai István fekszik rajta — alighanem méreg végzett vele — a nagytemplom ívei alatt s Erdély ingatag világát újból fenyegeti az interregnum. Am éppen egy esztendő múlva az utolsó fejedelem, a Báthoryak zseniális, de súlyosan terhelt családjából: Gábor márciusi főfűvásban itt veszi kezébe a fejedelmi süveget. Alig hat esztendő fordul s az, akit szinte fiúkorában választottak vezérükké a bujdosók, Bethlen Gábor — szép, tiszta magyar nyelven mondja fejedelmi esküjével együtt Szent Mihály templomában, hogy „mind a keleti, mind a nyugati császárokkal a békét és jó-szomszédságot fenntartja“.

Néhány év múlva már képen is megörökítik Kolozsvárt. Hufnagel met-

szete az első ismert ábrázolás, melyen a főtéri kettős erkélyű, óraműves „négy fiókú“, szép tornyával ékeskedő templom megjelenik.

A fejedelemség korából talán az utolsó nevezetes adat, hogy a templomot az „öreg“ Rákóczi György „Kurlandból hozott“ kőművesekkel restauráltatja.

A kincses város negyedévezredes virágzása történelmi emlékké süllyed, két századforduló-körül hatalmas tűzvész, hadak járása, pestis, meg-megújuló szörnyű sarcok, császári katonaság zsigerező telelése, török basák „törökveszi“ táborozása, belső viszálykodások, hitviták szagatják. A Diploma Leopoldinum idején Kolozsvár szomorú, nagycsontvázú kisvárossá merevedik, a politikai központ, a „metropolis“ szerepét átveszi a hű, aulikus Szében.

Amit megőriztek a multból a hagyományok, többé-kevésbé fennmaradt, Jakab Elek hatalmas kolozsvári monográfiájának hitele szerint — a XIX. század közepéig; utána már újból sebesebb lett a bontócsákány munkája, a templomkörüli többszázados bódésorral együtt eltűntek itt is a városkapuk, a városfal nagyrésze, a védőbástyák, jellegzetes házak, kúriák, csak Kolozsvár városképeinek csodája — a mindenirányban a főtérről kiágazó sugárutak (talán valóban még a római castrum emléke...) maradt érintetlen. A nagy 1697-es tűzvész az akkor még unitárius főtemplomot „tornyával és fundamentumával együtt is szörnyen megrongálta“. A németalföldi testvéregyházak s Dávid Ferenc gyűjtése nyomán valamelyest újjáépül a barokk-század első éveiben. A katolikus restauráció „de facto“ napja 1716 március 30, két év múlva jogilag is szentesítették a templom visszajuttatását katolikus kezekbe. A templom, — úgy tudtuk — a gótikából csak az architektúrát őrizte meg, a renaissance-kor ithagyta csodálatos szépségű sekrestyeajtóját 1528-ból, melynek frize, oromzata a maga puttóserégével a lombard művészet emlékeit idézi, még a donátor domborműve fanyarabb német stílust mutat s így különösmód példázza az erdélyi izlés rétegezettségét. A XVIII. század jezsuita-barokkjá adja a belső dekoráció élő színeit mindmáig, sajnos, amit lehetett, ebből is elpusztított a múlt század végének neo-gótikus izlése.

Igy maradt emlékünkből, a század első évtizedében mintegy „megmerevedve“ a Szent Mihály templom, mint amely a maga változatos sorsát jelző emlékeit rögzítette, s az elmúlt félszázad — alkalmi tatarozásokon kívül — nem sok változást hozott. Am amikor közel két esztendeje újból meglátogathattuk ezt az „angyaloktól őrzött“ egyházat — majdnem középkorias kép fogadott. A templom mesteremberek zajától visszhangzott, főoltára körül minden a lázas munka jelében indult, hatalmas favázak emelkedtek, az egyházi szertartásokat jórészt az oldalkápolnában s mellékoltárokon végezhatték. Amikor munkanapon beléptünk a templomba — ez a serény, mindenkép világius s mégis a templom-építés ősi rendjével valahogyan szervesen összefüggő kép és ritmus varázsolt el képzeletünket. Milyenek lehettek azok a kőművesek, ácsok, kőfaragók, akik a „maiak“ előtt jártak a pillérek, dongák, ívek szédületes magasságaiban?

S beértünk egy kápolnába. Itt várt a meglepetés. Félig-feltárva, még jó-részt mészporral belepetten, a Bergmann-csövek árkától megszabadultan — *freskók* képe tűnt elém: falfestmények, melyeket soha nem láttam még s valamilyen különös, valótlán élményt tartogattak: hisz úgy hittem, hogy emlékezetem oly hosszú-hosszú távollét alatt is híven őrizte meg e gyermekkori emlékek kikötőjének *minden* részletét, s amikor belépek, ezek szeliden egybeolvadnak a valósággal. S most egyszerre valami *újjal* s egyben nagyon-nagyon régivel s ismeretlennel találkozom az ősi egyházban, melyet nem közvetít hoz-zám semmiféle emléklémény anyaga.

Ott s akkor (1956 későnyarán) nem tudott a freskókról még akkor senki semmi biztosat mondani. Úgy kellett elutaznunk, hogy valami furcsa kérdő-jelet hoztunk magunkkal: miféle falképek lehetnek ezek, hol rejtőztek eddig, részlet-e, vagy egész, ami feltárára került?

A választ a vaskos „Emléklémény“ egyik kitűnő tanulmánya adja, melyet a kitűnő kutató, művészettörténész és régész Kelemen Lajos nyolcvanéves születésnapjára tettek le professzori asztalára. A tanulmány Darkó László munkája s a következőkben az ő leírását igyekszünk követni, aki e nevezetes műemlék feltáráának élő tanúja, vezetője s tudunkkal első tudományos ismertetője

volt. Különös módon — egyszerre előlépett a krónikák kódéből ama Sleyng (vagy Schleunig) Gergely, a maga kápolnájával, melyet a híres kolozsvári plébános az írott emlékek szerint kőpírók műveivel díszített. A kápolna északkeleti falán többretű meszelés nyoma volt látható, s a villanyvezeték kapcsolódoboza körül vörös festék-maradványok. Különös módon a freskók a „falazás szabálytalan hullámzását híven követték“. Ez lényegében inkább óvta a három- és ötszörös mésréteg alá került falfestményeket.

A kolozsvári Szent Mihály templomban ugyan a Bergmann-csővek vezettek nyomra, de sajnos tenyérnyi sávban át is szelik a freskókat. A kápolna ma látható freskóját egy régebbi falfestményre festették. Háromalakos ábrázolás az, mely ma élénk táru. Baloldalt dicsfényvel övezett pápa-alak, tiarával, jobboldalt Szent Sebestyén nyílveszőktől átvett figurája. E két személyt középen torony választja el egymástól, elől zöld mezőben kanyargó út, háttérben városrészlet, az égen kivont pallosú angyal, majd egyes, már felismerhetetlen részletek. Különös a pápa arca s alakja, mert inkább nőies, némi fantáziával arca a „mosolygó madonnák“-hoz lenne hasonlatos. Az egész freskó rendkívül színgazdag, a pápa kezében gótikus szentségtartó. Sebestyén ábrázolása férfiasabb, mint a pápáé, s olyan, mint ahogy a renaissance-ban általában ábrázolták az ifjú római patriciusból lett vértanút. A test szép mozgása, finom kiképzése jellemzi az ábrázolást.

Gergely plébános kápolnája azonban még további kincseket is rejtgetett. Sajnos, a talajnedvesség, mely nemcsak a vakolás, de a falazás köveihez is leszivárgott, s végül a villanyvezeték az „al secco“ kezeléssel faliképet nagyrészt feltárhatalanná teszi. A képen kivehető ábrázolás: egy fejet égnek emelő szentet mutat, az égen angyal alakja sejtethető. A főalak mellett álló királyi figurája nagyrészt elpusztult. A széleken megmaradt dekoráció bizonyítja, hogy az ábrázolást vörös keret zárta le. A Szent Sebestyén képpel szembeni falról is előjött egy freskótöredék: itt két püspöksüveges férfit s három nőt ábrázolt a művész. Egyikük-másikuk arca erősen egyéni megoldásban, jó karaktervonásokkal. Egy leány-arckép a freskó legépebb része: adjuk itt azt a leírást, melyet a feltáró örökített meg: „Fejét vörös liliomos korona ékesíti, mely alól hosszú fonatban végződő vörösesbarna haj omlik a rendkívül finom vonalú nyakon és vállon alá. Mandulavágású, élénk tekintetű szeme, kicsi, finom-vonalú, telt ajkú szája van. Mind ez, mind pedig a mellette elhelyezkedő, szemévesztett női szent arca inkább világi, mint pietikus hatást sugall.“

A kápolna falfestményeinek feltárása ösztönözött arra, hogy a mésrétegek alatt más rejtett kincsek után is kutassanak a restaurálás során. A déli mellékhajó bizonyult a legértékesebb „terepnek“ — itt a mellékajtótól nem messze bukkantak rá az eddig legnagyobb s legépebb falfestményekre. A két festmény mintegy négy méter szélességben borítja a falat. A jobb ábrázolás Szűz Mária képe — a Gyermek-Jézus és hét vértanú-szűz társaságában. Az egyik női szent — alexandriai Katalin, egy másikban Szent Ágnes sejtik — ha valóban báránykát tart kezében. A többi női alakban a szentek ikonográfiája szerint Dorottyát, Orsolyát és Borbálát, majd Antiochiai Margitot vélik felfedezni.

Érdekes módon a leírt freskók két csoportja felfogásban, stílusban erősen különbözik egymástól. A feltárt műalkotások értékelése, feldolgozása természetesen most folyik, azonban bizonyos megállapítások máris közvetlenül követik az első feltárás munkáját. A szerző felfogása szerint a falfestmények között művészi értékében első helyen a Szent Sebestyén-freskó áll. Már érettebb renaissance-hatásra vall, amit az a tény is bizonyít, hogy a szentet anatómiai ábrázolásban adja, mezítelenül. Ezt a renaissance-stílust megerősíti a városrészlet. Mindebből arra következtetnek, hogy a leírt falfestmények Sleyng Gergely plébánoskodásának idején készülhettek, abban a korban (1450—1481 között), amikor a renaissance-szellem már erőteljesen behatolt Erdélybe. A Sebestyén freskó alatt húzódó s a túloldali kép még késő-gótikus emlékeket idéz, így alighanem a kápolna építésének kora félszázaddal korábbi a másik freskónál — tehát a XV. század fordulója körül.

A déli falon feltárt falfestmények alighanem egy mester műhelyének gyűmölkesei. Darkó szerint — bár szín- és formafestés itt is rokon a Sebestyén-kompozícióval — a mester tehetsége lényegesen alatta marad a Sleyng-ká-

polna k epir oja képességeinek. Viszont hatását emeli, hogy ezek a k ep ek marad-
tak legépebben s a restauráltak megújult ősi templom rejtett kincseinek vá-
ratlan aj and ek aul szolgálnak.

Szent Mihály egyháza, a maga castrum-keretében a jelenlegi s a volt vá-
roslak ok előtt több, mint architekturális alkotás s vallási szertartások színhelye.
A maga f elezeresztend os k o-valóságában egy ősi város sorsának változásait is
példázza, s hálásaknak kell lennünk az új restaurálásért is, mert ezzel elh a-
rítottak nyílt s fenyegető veszedelmeket s a „f ogeházat” visszaadhatták ha-
gyományos szépségének — megt et ezve azokkal a rejtett kincsekkel, melyekről
sok-sok századon át már néhány ódon oklevélen kívül senkinek sem tudott. A vá-
roslak ok nyilván megszokják lassan Sebestyént, az ifjú lengeteg pápa képm a-
sát, a szüzeket, s képzeletük kiegészíti a vezeték tenyérnyi r esét, s mindazt az
üres foltot s mezőt, melyet lepergő vakolat, m eszr etegek munkája, beszivárgó
nedvesség okozott. Így él tovább a mű a hosszú létezés jegyében, összekötve a
nemzedéket. (Passuth László)

ÁZ EMBERISÉG JÖVŐJÉRŐL érdekes tanulányt közlött egyik mult évi
számában a „La Vie Catholique Illustr e” A. Guerin tollából. Hogyan szapo-
rodik bolygónk lakossága és milyen sors vár rá? Lesz-e elegendő emiv al juk
utódainknak száz esztendő múlva? Ezekre a kérdésekre igyekszik feleletet adni
a statisztikai adatok fényében.

Ha feltételezzük, hogy az ember egymill o esztendeje jelent meg a földön,
a mindent kiszámító statisztikusok becslése szerint Krisztus születésekor mint-
egy 375—450 millió ember élt a világon. Pontosabb adatokkal 1650 óta rendelke-
zünk az emberiség számát illetően.

1650-ben élt	515 millió ember
1700-ban	594 millió
1750-ben	727 millió
1800-ban	908 millió
1850-ben	1187 millió

A szaporodás 1900 óta egyre gyorsabb ütemű. Eléri az évi 40 milliót, ami
napi 110.000-res növekedést jelent. Naponta egy sz ezezres új várost lehetne be-
telepíteni vele.

1900-t ol 1954-ig két rettenetes világháború és a világméretű spanyolj arv any
se tudta megt ornni a fejlődés tempóját, aminek következtében egy fél évszázad
alatt egy milli rddal növekedett, s kétszeresére szaporodott az emberiség.

Lássunk néhány adatot:

1900-ban az emberiség létszáma	1642 millió
1920-ban az emberiség létszáma	1870 millió
1940-ben az emberiség létszáma	2230 millió
1950-ben az emberiség létszáma	2510 millió
1954-ben az emberiség létszáma	2647 millió

1650-ben még óriási területek, földrészek álltak lakatlanul, vagy alig la-
kottan: Amerika, Oceánia, Ausztrália. Azóta n epesedtek be egész kontinensek.
Legnagyobb mértékben Amerika.

A ben epesítésben a legszaporabb fajta, a fehér faj vezet. Mert, valóban ez a
helyzet: a fehér faj a legszaporabb: Amíg Japánban 1%, Indiában 1,3%, a szapo-
rodás száma, az USA-ban 1,7%. 1650-ben a sárga faj az emberiség 58%-át
tette ki, jelenleg 51%-ra szorult vissza. Persze, még mindig a legnagyobb t o-
meget jelenti.

Az egyes kontinensek ben epesítettségét a következő számok mutatják:

Ázsiában lakik	1380 millió ember,	1 km ² -en	29 lakos
Európában lakik	592 millió ember,	1 km ² -en	61 lakos
Amerikában lakik	325 millió ember,	1 km ² -en	7 lakos
Afrikában lakik	200 millió ember,	1 km ² -en	7 lakos
Oce�aniában lakik	13 millió ember,	1 km ² -en	1 lakos

A szaporodással egyidőben hosszabb lett az átlagos életkor is. Az emberiség

felét ma a felnőttek teszik ki, 30%-át a gyerekek, a többbit az öregek. Régebben az arányszám a felnőttek és a gyerekek között megfordított volt.

Az emberiség száma tehát egyre növekedik. Ha a jelenlegi fejlődést valamilyen egészen nagy katasztrófa nem akasztja meg, száz év múlva, 2050-ben, ötmilliárd ember lakik a Földön. Demografusok számítása szerint a fejlődés a következő lesz majd:

	1950-ben	1980-ban	2050-ben
Azsia lakossága	1380 millió	1760 millió	2664 millió
Európa lakossága	592 millió	740 millió	1107 millió
Amerika lakossága	325 millió	410 millió	663 millió
Afrika lakossága	200 millió	250 millió	360 millió
Oceánia lakossága	13 millió	15 millió	20 millió
Összesen:	2510 millió	3175 millió	4814 millió

Néhány nagyobb országban a lakosság száma így alakul:

	1950-ben	2050-ben
Franciaország	41,0 millió	45 millió
USA	150,6 millió	250 millió
Szovjetunió	200 millió	470 millió
Kína	500 millió	1065 millió
India és Pakisztán	440 millió	945 millió

A jövőendő számadatai azon a feltételezésen alapulnak, hogy a fejlődés ütemét nem tőri meg semmi. De ha figyelembe vesszük, hogy két óriási méretű világháború sem tudta megakasztani az emberiség szaporodását, nagyon is reálisnak kell minősítenünk ezeket az előzetes becsléseket.

A döbbenetes szám árnyékában minden lelkiismeretes embernek, főként minden kereszténynek fel kell vetnie a kérdést, lesz-e elegendő kenyér, rizs, tej és hústáplálék, gyümölcs és fűszerek ennek az óriási tömegnek?

A jelenlegi helyzet számadatai félelmetesek. Az ENSZ illetékes szervei és a különböző világszervezetek megállapításai szerint az emberiség 75%-a hiányosan táplálkozik. Az emberi szervezetnek napi 2200 kalóriára van szüksége. Vanak országok, ahol a lakosság napi tápláléka ennek jóval alatta marad. Columbiában 1700, Bolíviában 1200, Japánban 1800 kalória a nép napi táplálékának értéke. Indiában egyes vidékeken az éhség szinte állandó.

Növelni az ételmiszerkészleteket: az emberiség legnagyobb és legfontosabb feladata! A gabonából 21%-kal, cukorból 12%-kal, fűszerekkel és gyümölcsből 163%-kal, húsból 46%-kal, tejből 100%-kal kell többet termelni világszerte, hogy gyermekeink és unokáink ne szenvedjenek az éhségtől és annak következményeitől: járványoktól, háborúktól. Hatalmas új területeket kell feltörni, megművelni, betelepíteni gyümölcsösökkel, hasznos növényekkel, elmaradott népeket kell megtanítani a magasabbrendű, belterjes gazdálkodásra. Még fokozottabban kell kihasználni az ember táplálására a tengert. Az atomot az emberpusztítás helyett ekébe kell fogni.

Mindéhez azonban mindenekeelőtt arra kell rádöbbennie az emberek millióinak, hogy a feladatok, amelyek előttünk állanak, becsületességet, erkölcsi felelősségérzetet, áldozatkészséget kívánnak a világ népeinek vezetőitől, de tömegeitől is. Mert anélkül az ötmilliárd ember élete és sorsa gyötrelmes lesz a Földön. (S.)

IRISZ KOSZORÚJÁTÓL A JONÁS KÖNYVÉIG. Babits Mihály költői útja nemcsak a tudatos művész egyre jobban elmélyülő élményvilágát tárja elénk, hanem az istentkereső költők egyik legszebbben ívelő pályáját is. Pedig a kor, a századforduló kora merőben más eszméket hirdetett; amikor Babits első verseskötetei megjelentek, olyan világ járta, amelyben a vallásosságnak alig volt helye, különösen nem modern költő lelkében. Babits érzelmevilága is számszorosa inkább tapadt a derűs és emberi görög istenvilághoz, mint a keresztény megfeszítetthez, izlése pedig a való keserű világától irtózva szívesen menekült a szenttelen, pompázó és könnyed parnasszizmushoz. „Hiszekegy”-ében a boldog görög istenekben való hitét hirdeti:

....Nem hiszem én az egy Istent; hiszem az ezer istent:
azt, aki adja a fényt; azt, aki adja a dalt,
azt, akivel a kín is édes, azt, kivel a mocskok is szent.

Verseinek tömegében a klasszikus világ szépségeit zengi, mit bánná, ha elrepülne is a templom — a keresztény templom — a földről, hisz nem hagyta más nyomot, mint egy üres felket és mészpórt azok ruháján, akik a templomhoz közel voltak. Pogánykodik Babits, sőt a sátánosság ízet is ízelgetve odát ír a bűnhöz, égő csokrot áldoz vakmerő kézzel és a bűn villogó fejszóját dicséri, amely új, járatlan utakat tör a világban, de sokkal félnélkebb és lelkibb ember, hogysen igazán pogány vagy sátános tudna lenni. „Lelkem mélyén egy kánok fülel, valami régi pap.“ Ez a pap ott fülel lelkében legpogányabb versei mondása közben is és talán ez a fülelő pap kényszeríti arra — mily korszerűtlen egy századeleji nyugatos költőnél! —, hogy a paráznság szelleme elől Máriához meneküljön:

Mária, elefántcsontbástya,
szívet erősítő kehely,
Mária, győzhetetlen zászló
mért hagytlál, Szent Szűz, engem el ?

Vagy, hogy egy októberi ájtatosságon már a tudatos hívő érzéseit szólaltassa meg:

Egész világunk mind csupa látomás,
folytatott álom, lassú lidércnyomás,
de legcsodásabb látomásunk
te vagy Urunk, te vagy, égi másunk.

S eljön a nagy élmény, az „ingyen élmény“ — ahogyan Babits nevezi: az embereket pusztító, értékeket romboló, eseményeket rontó világháború. Babits látja, hogy a háború véres forgataga mivé alacsonyítja az embert. Sikoly tör fel a torkából, megpróbálja átvágni a közönyt és az elfásultság jegét, de szava elhaló hang marad a viharban. A tehetetlenség érzése különleges szárnyalást ad lírájának. Már nem tudja, kit okoljon az emberiség pusztulásáért és gyötrő fájdalomában az Úr ellen fordul. Káromkodik, Istennel csatázik, mint Jób és annyi szenvedő:

Néha rángatom, cibálom: —
tudja, hogy csak őt kívánom.
Az is kedvesebb számára,
mint a közömbös imája.

És az Istennel való csatázás után, mintegy lelki reakcióként sok-sok megbékélés: érted van, ember, minden megpróbáltatás, szenvedés. Rá kellett döbennie, hogy az elefántcsonttorony magánya nem adhat írt sebeire s hogy Isten jóságát is csak az emberekkel való szoros közösségben értheti meg. Papnak vallja magát, akinek zsevébe együtt minden szenvedővel.

Itt már minden versébe belecseng vagy belecsenghetne az *Amor Sanctus* hangja. *Őszi pincézés* közben vagy *Reggel a templomban* már olyan költő hangja szól, aki szívvesében imádkozik és mond himnuszt, mint harcol. A forma is egyre egyszerűsödik, a tartalom is egyre mélyül.

Ekkor már öntudatosan vallja a *Sziget és tenger* előszavában: „Én katolikus vagyok, azaz hiszek a nemzeteken felül álló katolikus igazságban.“ Mégpedig olyan katolikus, aki lassanként a másvilág felé készül. Eddig is sokat szenvedett, hisz érzékeny és nagy lelke volt s a világ elég szenvedni valót dobott eléje. Most azonban már saját teste alatt izzik az ég rost. Orv betegség keríti hatalmába, gégéje szűkül, testi ereje elhagyja, mind nehezebben cipeli terhét, hogy annál magasabba röppenjen a szenvedésében látóvá lett lélek kötetlen pályáján. Ha Isten nem volna, mi értelme volna a szenvedésnek? Azért égünk, hogy kiégjen lelkünk ből a salak. Úgy igyekszik fogadni a szenvedést, mint a nagy misztikusok. Egyébként is mennyit kell még rajtunk, emberekre vésni, hogy beleiljünk az ég csarnokába. Mindez talán a *Balázsolásban* szólal meg legteljesebben, felcsillantva a verssé oldott liturgia nemes színeit.

...Lásd, így élünk mi gyermekmódra, balgatag,
hátra se nézünk, elfutunk
a zajló úton, eleresztve kezetek,
magasabb szellemek — de ti
csak mosolyogtok, okos felnőttek gyanánt.
Nem sért, ha semmibe veszünk
s aztán a bajban újra visszaszaladunk
hozzátok, mint hozzád ma én
reszkető szívvel...

...Segíts! Te már mindent tudsz, túl vagy mindenem,
okos felnőtt! Te jól tudod,
mennyi kínt bír az ember, mennyit nem sokall
még az Isten jósága sem,
a mit ér az élet... S talán azt is, hogy nem is
olyan nagy dolog a halál.

Mit törődik most már olyan kérdésekkel, hogy van-e kiáltó szavának hatása, lesz-e utókor, amely verseit olvassa és értékeli. Számára már csak egy a fontos: csak az Isten tartsa számon. Isten, aki még bogaraira is gondot visel, aki bogarainak oly könnyed és szép halált ad, adjon neki is jó halált. Hiszen ő Isten gyertyája volt, Isten lesz az, aki kioltja majd az ő életét.

De talán, amit ő szeretne elmondani, a sokat küzdött, sokszor még élete hanyatlásában is szkeptikus költő, azt talán salaktalanabban és Istennek tetszőbben írják meg a régi szent költők. Ezekhez fordul, az ő szent himnuszaiak töltik meg lelkét és készítetik, hogy saját vallomásként a magyaroknak magyarul mondja el. Fra Angelico dolgozhatott angyalainak és Madonnáinak festése közben annyi szent szerelemmel, mint ő az *Amor Sanctus*on.

A gyilkos kéz már a torkát fojtogatja és furcsa víziói vannak. Az *Amor Sanctus* megbékéltje még egyszer elkiáltja magát a *Fortissimo* zúgásával, de most már nem Istennel, hanem az emberekkel harcol. Valamikor Jónás próféta-ként futott Isten és a küldetés elől, de a kínok eleven és forró cetgyomrában mégiscsak eljutott a végső célhoz, az Istenhez és most már boldogan vállalja a próféta hivatását. (*Szeghalmi Elemér*)

A GALLUP INTÉZET 1948 óta rendszeres közvéleménykutatást végez az istenhíre és a vele kapcsolatos jelenségekre vonatkozóan. A megfigyelések kiterjednek Nyugat-Európa és Amerika államaira, valamint Ausztráliára. A nagyszabású munka eredményeit még nem dolgozták fel teljes egészükben. Néhány adat azonban már a sajtó révén nyilvánosság elé került. Ezekből közlünk itt izelítőt.

Az első számú kérdés arról szól, mennyire általános az istenhit az egyes országok társadalmában. A megkérdezettek a kérdésre: „hisz-e Istenben?” — három feleletet adhattak: igen — nem — nem tudom. A három kategória megoszlását az egyes országokban a következő statisztika jellemzi:

	igen	nem	nem tudom
Ausztrália	95%	5%	—
Brazília	96%	3%	1%
Dánia	80%	9%	11%
Franciaország	66%	20%	14%
Finnország	83%	5%	12%
Hollandia	80%	14%	6%
Kanada	85%	2%	13%
Norvégia	84%	7%	9%
Svédország	80%	8%	12%
USA	94%	3%	3%

Angliában a kérdéseket másképp tették fel a közvéleménykutatás során: „Mi a véleménye, micsoda az Isten?”. A feleletek a következőképp oszlottak meg: 1. Isten személyes lény — 45%. 2. Az Isten életünket szabályozó erő, illetve szellem — 33%. 3. Nem vagyok benne biztos, hogy Isten létezik — 16%.

Közeleménykutatást végzett az intézet a következő kérdésre vonatkozóan is: „Hisz-e a túlvilági életben?” A következőképp osztottak meg az egyes országokban a beérkezett feleletek:

	igen	nem	nem tudom
Kanada	78%	9%	13%
Brazília	78%	18%	4%
Norvégia	71%	15%	14%
Finnország	69%	11%	20%
USA	68%	13%	19%
Hollandia	68%	26%	6%
Ausztrália	63%	20%	17%
Franciaország	58%	22%	20%
Dánia	55%	27%	18%
Svédország	49%	17%	34%
Anglia	49%	27%	24%

A körkérdések tanulsága szerint az istenhit a faluról városba özönlő népesség körében hanyatlak le leginkább. Dániában például a főváros, Kopenhága, lakosságának 17%-a hitetlen. A holland és dán falusi társadalomnak viszont mindössze 4%-a nem hisz Istenben. Az istenhit változása összefügg az életkorral is. Dániában például a 35 évesek között minden negyedik hitetlen, míg az 50 éven felüliek közül csupán minden tizenkettedik.

Az USA-ban az istenhit statisztikája nemek, foglalkozások és életkorok szerint a következőképp alakul:

	igen	nem	nem tudom
Férfiak	95%	1%	4%
Nők	97%	1%	2%
Farmerek	97%	1%	2%
Falu	98%	1%	1%
Város	94%	2%	2%
20—29 évesek	93%	3%	4%
30—40 évesek	97%	1%	2%
50 éven felüliek	97%	1%	2%

Az USA-ban 1950-ben kutatásokat végeztek arra vonatkozóan is, hogy mennyire ismerik az emberek a Szentírást. Az erre vonatkozó kérdést, hogy az jellemző, de általános és könnyen megválaszolható legyen, így fogalmazták meg: „Hány evangélista nevét ismeri?”

Mind a négy evangélista nevét ismerte 35%, háromét 4%, kettőt ugyancsak 4%. Egyetlen egynek se tudta a nevét 33%.

Angliában hasonló körkérdés tanúsága szerint 61% ismerte mind a négy evangélista nevét.

A Gallup intézet körkérdéseinek tanúsága szerint 1936-tól kezdve 12%-kal megnövekedett az istenhívők száma.

NÉRI SZENT FÜLÖP ÉS A NÉGYSZAZÉVES ORATÓRIUM. Amikor Goethe itáliai útja során a tökéletes férfiideált kereste, azt a katolikus egyház egyik legnagyobb szentjében, Néri Szent Fülöpben vélte megtalálni. Ebben a szentben együtt látta mindazokat a vonásokat, melyek a tökéletes férfi kialakításához szükségesek. Ezért állított neki méltó emléket itáliai útját megörökítő művében, az *Italienische Reise*-ben.

Róma a XVI. század elején elfeledkezni látszott isteni Alapítójának rendelkezéséről: „Ne szerezzetek se arany, se ezüst, se réz pénzt övetekbe. Ne vigyetek magatokkal úti tarisznyát, se két ruhát, se botot.” (Mt. 10, 9—10.) A reformáció részéről nem egészen alap nélkül érte az a vád, hogy elvilágiasodott, „új Babilonná süllyedt”.

Érthető, hogy a mindent megújító katolikus reformnak az örökváros, a pápai udvar, a főpapság megreformálásával kellett kezdődnie. Néri Szent Fülöp szerénységében, igénytelenségében is óriássá magasodik ebben a munkában: nemcsak pap és hitszónok, nemcsak nevelő és rendalapító volt, hanem korának

súlyos megpróbáltatásai között apostoli lelkületű újító is, bölcs és szent vezetője a magára eszmélő Rómának.

Firenzében született, 1515. július 21-én, egy ügyvéd negyedik gyermekeként.

Szülei 16 éves korában San Germanóba küldték, hogy gazdag nagybátyja, Romulus jóvendő örököséként, annak jömenetelű üzletében új ismeretekkel gyarapodjék. Fülöp azonban semmiféle hajlandóságot sem érzett az üzleti élet iránt. Nagybátyja minden érvelése és igyekezete ellenére, búcsút mondott San Germanónak, és gyalog — „úti tarisznya, két ruha és bot“ nélkül, — elindult Rómába, ahol egy földijénél, Caccia Galeottónál kapott szállást. Miközben szállásadójának két fiát tanította, maga is tanult. Filozófiából csakhamar a legjobbak között is az első helyre került. Teológiai stúdiumait, nem kevesebb sikerrel, az augusztinusok iskolájában végezte.

Mint Assisi Szent Ferenc, ő is eljegyezte magát a szegénységgel és a szegényekkel. Rendszeresen látogatta Róma kórházait. Az ottani betegápoláson kívül, összegyűjtötte a tanulatlan szegényeket, s a lateráni és vatikáni bazilikák előcsarnokaiban oktatta őket. Később, a Róma terein, utcáin és a város környékén többnyire kimerülten, súlyos betegen, nem egyszer járványoktól fertőzötten, elhagyatva sínylődő zarándokok és nincstelenek részére külön kórházat létesített, s akárhányszor kisöpörte szobájukat, megvetette ágyukat, lemosta sebeiket, vagy megetette őket.

1538-ban újszerű és sokak szemében szokatlan munkára vállalkozott: laikus létre bűnbánatot, megtérést hirdetve járta be Róma utcáit. Hívek hatalmas tömegei özönlöttek a nyomában. 1548. augusztus 16-án, „Szentháromság testvérelete“ néven társaságot alapított. Először csak tizenöt szegény, később mind többen és többen kísérték. Templomról templomra járt velük, hogy az embereket visszavezesse Istenhez. Ő is követői nem is annyira szóval, mint inkább példájukkal, Krisztust sugárzó életükkel hódítottak.

1551. május 23-án pappá szentelték, s ezzel új fejezete nyílt életének. Korábbi lakhelyét a Szent Jeromos templom melletti papi házzal cserélte fel. Itt munkálkodott, negyvennégy éven át, csaknem egész Róma lelkiatyjaként. Mind többen és többen fordultak hozzá tanácsért, útmutatásért, bíborosok és egyszerű emberek egyaránt.

1558-tól az intézet kápolnájában, *oratóriumában* tartotta a megbeszéléseit. Az itt egybegyűlt híveknek, munkatársaival felváltva, magávalragadó beszédekben adta elő a hitigazságokat, s magyarázta a szentírást. Beszédeiben és beszélgetéseiben sohasem szakadt el az élettől, hanem gyakorlati példáival szorosan és szervesen kapcsolódott hozzá. Oratóriumi összejöveteleiket imával vezette be, majd lelkiolvasmány következett. Ehhez fűzte a mindenkori előadó a maga gondolatait. Ezt egyórás beszélgetés, majd három, fél-félórás beszéd követte, más-más témakörből. Itt került sor a szentek életének, az egyháztörténelemnek, és más erkölcsi kérdéseknek a megvitatására.

Néri Szent Fülöp oratóriuma serkentőleg hatott az egyházművészet, különösképpen a költészet és zene fejlődésére is. A renaissanceban a római énekkarok főképpen flamandokból állottak. Közülük való Orlando Lasso, Palestrina kortársa is. Az ősi gregoriánt háttérbeszorítva, fokozatosan hódított tért a többszólamú polifónikus zene, mely a liturgikus szövegek kíséretében gyakorta világi dallamokat használt fel. Ezért — különösen a trentói zsinat idején — a polifónikus zenét a templomból való kitalítás veszélye fenyegette. Orlando Lassónak, valamint Palestrinának, Fülöp tanítványának és lelki gyermekének köszönhető, hogy mégsem jutott erre a sorsra. Ebbe a tisztulási folyamatba kapcsolódott be szentünk oratóriuma is, ahol az összejövetelek alkalmával egyházi zenét tanultak és adtak elő. Az itt egybeseregglő költők és zeneszerzők, Néri Szent Fülöp ösztönzésére, különösképpen nagybőjt idején, Krisztus életének egy-egy jelentős mozzanatát dolgozták fel közös műveikben. (Innen a ma is használatos *oratórium* elnevezés.) Egy korabeli zarándok feljegyzése szerint, az ott tapasztaltak sokkal több örömet és felemelkedést jelentettek neki, mint az örökváros minden egyéb nevezetessége.

Mint minden újító vállalkozást, Néri Szent Fülöp oratóriumát, de egyéb tevékenységét is, az ellenséges áskálódások, koholt vádak egész sorozata kísérte. Gúnyolták, meghurcolták, sőt: felfüggesztették hivatása gyakorlásától is. A

bíborosvikárius, a rágalmak hatására, bezáratta oratóriumát, őt pedig azzal az indokolással, hogy megrontja az ifjúságot, eltiltotta a gyóntatástól. Fülöp mindent türelemmel és engedelmességgel viselte. Igazsága tudatában várt és imádkozott. Egy újabb feljelentés hatására ismét vizsgálat indult ellene, mely kiderítette a vádak alaptalanságát. Így áldásos intézménye újra helyreállott.

1575-ben, tanítványai sürgetésére, megalapította az oratóriánusok papi társulatát. Fiait nem kötötték fogadalmak, egyetlen összetartójuk a szeretet volt. Rendje által széles sugárban érezte megújító hatását az Egyházban. Elősegítette a korában sorra felfedezett katakombák és vértanúk tiszteletének elterjedését, továbbá a legismertebb bazilikák látogatását. Szerzetesei figyelmét ráirányította az egyháztörténelem tudományos kutatására és feldolgozására. Legközelebbi és legkedvesebb munkatársa, Baronius — aki harminc éven át adta elő oratóriumában az Anyaszentegyház történetét — az ő állandó ösztönzésére és sürgetésére kezdett hozzá egyháztörténeti évkönyvei, az *Annales* megírásához.

Néri Szent Fülöp 1595-ben halt meg, nyolcvan esztendőskorában. XV. Gergely avatta szentté, Róma pedig főpártfogójául választotta.

Miféle követségben járt ez a szent a maga korában, és mi mondanivalója lehet a mához? Elsősorban példájával hatott, és hat ma is. Nem ismert mást, csak az Istenbe fonódás és a másokért hozott áldozat örömét. A betegeket és szegényeket látogatva sohasem azt nézte, vajon ki az, akit segít, hanem, hogy szüksége van-e a segítségre? S ha igen, akkor késedelem és gondolkodás nélkül, azonnal cselekedett. Ez a válogatást nem ismerő szeretet, szétszaggatva a rideg paragrafusok és az ellenséges indulatok szövevényeit, csak egy törvényt ismert: a helyes lelkiismeret törvényét, s azt hiánytalanul teljesítette is. Egész életútja, szegénységében és szerény egyszerűségében, az erények teljességével, a másokért való áldozatnak, s a folytonos fejlődésnek, újjáalkotásnak élő és ható példája. (Balássy László)

S Z E R K E S Z T Ő I Ű Z E N E T E K

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL. Tanulmány: *Tarnay Brunó*: Tudomány és csoda. *Salacz Gábor*: Pápválasztás a római kérdés jegyében. *Dümmerth Dezső*: A költő és a démon (Rainer Maria Rilke). *Kézai Béla*: Három Johanna. *Ohmacht Nándor*: Újabb lépések a katolikus erkölcsstan terén. *Kelecsényi Ákos*: Phaeton és az úrrakéta között. *Tótfalusy István*: Kodolányi János. *Eglis István*: Hit és tudomány perikorézise. *Salacz Gábor*: Egy elfelejtett festő: Paczka Ferenc (1856—1926). *Dévényi Iván*: Csontváry Tivadar. *Lantos-Kiss Antal*: A támasz és talpkő. *Balanyi György*: Giesswein Sándor békemunkája. *Doromy Károly*: Ketteler kritikája a kapitalizmusról. *Garai András*: A százéves darwinizmus. *Benkő István*: A nemzetközi békére és erkölcsre nevelés kérdése. *Mihelics Vid*: A gyarmatosítás, mint erkölcsi és társadalmi kérdés.

Novella: *Szarka Géza*: Feltámadnak a halott mezők. *Farkas Antal*: Róza. *Mándy Iván*: Mozi, reggel. *Agoston János*: Egy igaz történet. *Ignác Rózsa*: Semmi közük. *Bohuniczky Szeji*: Emlékeimből. *Bruce Marshal*: Father Smith. *Valéry Larbaud*: Rachel Frutiger.

Vers: *Csanád Béla*, *Stetka Éva*, *Beney Zsuzsa*, *Kálnoky László*, *Tardonay Gábor*, *Szabó Anna*, *Mikes Margit*, *Toldalagi Pál*, *Vámosi Pál*, *Márk István*, *Papp János*, *Surányi István*, *Bittei Lajos*, *Varga László*, *Gyurkovics Tibor*, *Komjáthy Győző*, *Hegedűs László*, *W. H. Auden*, *Gertrud von Le Fort*, *Rainer Maria Rilke*, *Szemelvények mai osztrák költőkből* (Radó György fordításai), *Mai német költők* (Bittei Lajos fordításai).

Nyugtalan élel. — „Én vallásos életet élek, feleségem csak részben, gyakran még évi szentáldozási kötelezettségének sem tesz eleget... Feleségemet egészen fiatalon vettem el azzal, hogy magamhoz emelem és megfelelő műveltségi szintet adok neki. De nem sikerült. Kétévi házasság után teljesen megváltozott, pedig eléggé igyekeztem, hogy megtartsam azon az úton, amelyen vezettem. Nem mondom, később már én is erélyesebben kezeltem, amit utólag megbántam, de ma már rájöttem, hogy minden hiába.“ — Kétségtelen súlyos melléfogás volt „kezelni“ azt a szegény asszonykát. Az olyan férfiak, akik „magukhoz emelik“, „vezetik“, sőt „erélyesebben kezelik“ a feleségüket, rendszerint elvadítják őket maguktól is, a lelki élettől is. Nem veszik figyelembe Szalézi Szent Ferenc receptjét: „Egy kanál mézzel több legyet lehet fogni, mint egy hordó ecettel.“ Ha valamit, a vallásos élet gyakorlatát nem szabad erőszakolni. Az ilyen erőltetés, amint az ön szomorú tapasztalata bizonyítja, ellenkező eredménnyel jár. Rossz volt a „kezelés“. Valószínűleg nem állt másból, mint kioktatásokból és korholásokból. Nem így kellett volna kezdeni. Először figyelnie kellett volna, tanulmányoznia felesége természetét, hajlamait, kedvteléseit és arra építeni tervét, hogyan hozhatná közelebb őt Jézushoz. Alkalmazkodnia kellett volna hozzá, résztvennie szórakozásaiban, együtt örülnie vele kedvteléseiben, nagyon szeretetreméltónak lennie, hogy megszerettesse feleségével mindazt, amit ön szeret, amiben hisz, ami felé törekszik. Nem elveszíteni a türelmét, ha nem sikerül rögtön megnyernie őt. A szeretet álhatatos, türelmes, várni is tud.

De a lelki életben nincsen „minden hiába“. Nincsen jóvátehetetlen vétség, a halálig nincsen vég. Amit elrontott, tegye jóvá. Változtassa meg viselkedését, magatartását felesége iránt. Legyen nyájas, vidám, kedves. Meglátja, újjászületik házasságuk, és kedvezőbb légkörben el tudja érni céljait. Eljön az alkalom, amikor kevés szóval — sőt szó nélkül is el tudja vezetni őt az áldoztató

rácshoz. — Ugyanez a véleményünk levelének másik kérdésére vonatkozólag is, amelyre a dog természeténél fogva csak levélben tudunk válaszolni, ha megírja címét.

K. L. Így is, meg úgy is. Vannak szerzetek, amelyek keletkezése arra vezethető vissza, hogy ugyanazon időben több embernek volt az a lelki igénye, hogy bizonyos meghatározott életformát válasszon, amelynek egy-egy nagy egyéniség volt a hordozója és képviselője. Ilyen például a szentferencrend minden ága. Es vannak, amelyek úgy keletkeztek, hogy egy-egy nagy egyéniség egy bizonyos nagy és szent cél érdekében (betegápolás, tanítás stb.) szükségesnek látta, hogy munkatársakat neveljen maga körül, és azokat egyrészt előkészítse feladatuk teljesítésére, másrészt olyan lelkiállapotban tartsa, hogy nagy munkájuknak meg tudjanak felelni (jezsuiták, piaristák, stb.). Mindkettő Isten dicsőségét és az emberek javát szolgálja.

F. T. Igen, nagy öröm, hogy a hívek annyira szeretik a Missalékat. Jele annak, hogy szívesen kapcsolódnak bele a szentmisébe. Hogy a *Dominus Vobiscum* (és felelete, az *Et cum spiritu tuó*) a szentmisében nyolcszor fordul elő, annak történelmi, pszichológiai, liturgiai háttere van. Maga a szöveg köszönési formula, amelyet Ruth könyvének második fejezetében olvashatunk. Boóz, egy igen gazdag és hatamas és igen Isten szerint élő ember így köszöntötte aratóit: „Az Ur legyen veletek.” — Azok felelnek: „Aldjon meg (téged) az Ur.” — A romai szertartásban a felelet így hangzik: Es a te lelkeddel. Ez szintén a Szentírásból vett szöveg.

Ez a köszönési forma már a legrégibb időben is szokásos volt a keresztyé-nyek között; valószínű, hogy már az apostolok idejéből való. Az 561-ben tartott bragai zsinat már kifejezetten kiemeli. Hogy az Egyház úgy szereti ezt a formulát, az elsősorban a szavak gazdag tartalmának köszönhető.

Amikor az Úr Jézus nagy jutalmat ígér tanítványainak, azt mondja: „Es Atyám is szereti őt, és hozzá megyünk, és nála fogunk lakni.” Az együttlevésnek, a tartosságnak, állandóságnak, a biztonságnak a tudatát és átérzését jelentik ezek a szavak. Akihez az Ur betér, annak elviszi kegyelmeit: szeretetét, szépségét, békéjét, igazvoltát, nyugodalmát, magas életszemléletét, segedeimét, áldását. Amikor tenát a pap a híveket ezzel az áldással köszönti, akkor a legjobbat kívánja nekik, amit csak kívánhat. Ez a köszöntés általános értelme. De aszerint, hogy a szent cselekmény — és mely cselekmény — melyik részében hangzik el e kívánság, némileg módosul az értelme is. Például bizonyos imádságok előtt azért kívánja a pap az Úr különös jelenlétét, hogy azt az imát jól, bensőségesen végezhesék el. Az Evangélium eléneklése előtt, hogy a hívek azt jól megértsék. Az Eucharistia vételekor, hogy méltó módon részesüljünk benne. Szenteléseknél, hogy az Ur oltalmazó kegyelme szálljon le az illetőkre.

A szentmisében nyolcszor hangzik el ez a köszöntés és pedig négyszer úgy, hogy a pap az oltártól kitárt karokkal fordul a hívek felé. Régebben, amikor az oltárok még a templom középső részén a hívek között állottak, ez nem volt szükséges. (Újabban megint szokásba kezd jönni az oltároknak ilyenvaló elhelyezése.) Az ambroziánus és a mozarab ritusban meg is maradt az a szokás, hogy a pap nem fordul ki e köszöntés mondásakor. A köszöntés a mozarab liturgiában így hangzik „Dominus sit semper vobiscum”, a felelet egyenlő a latin liturgiáéval.